

OSUUSKUNNAT JA KESTÄVÄ KEHITYS

SHIMELLES TENAW • VISA HEINONEN • SAMI KARHU • PETRI OLLILA (toim.)

OSUUSKUNNAT JA KESTÄVÄ KEHITYS

SHIMELLES TENAW • VISA HEINONEN • SAMI KARHU • PETRI OLLILA (toim.)

© kirjoittajat ja Pellervo-Seura

*Ulkoasun suunnittelu ja toteutus
Minna Aho Pellervo-Media Oy*

*ISBN 978-952-5276-36-7
Kirjapaino Fram Oy, 2015*

OSUUSKUNNAT JA KESTÄVÄ KEHITYS

SHIMELLES TENAW • VISA HEINONEN • SAMI KARHU • PETRI OLLILA (toim.)

Sisältö

Johdanto 6

OSUUSTOIMINTA YHTEISKUNNASSA

Osuustoiminnan merkitys ja tavoite
Helsingin yliopiston näkökulmasta 16
Jukka Kola

Osuuskunnat ja kansalaisyhteiskunta 20
Erkki Tuomioja

Ruokaturva ja kestävä kehitys – Osuuskuntien
rooli ruokaturvan kehittämisessä 26
Jaana Husu-Kallio

OSUUSTOIMINTA TUTKIMUKSEN JA YRITYSTOIMINNAN NÄKÖKULMASTA

Osuustoiminnan pitkä linja ja kestävä kehityksen haasteet 32
Visa Heinonen

Yhteisöllisyys, markkinavoimat ja kestävä kehitys maaseudulla 52
Tapani Köppä

Tuottajaosuuskuntien kilpailuedut ja kehittymisen
ongelmat taloustieteiden näkökulmasta 62
Petri Ollila

Osuuskunnan mahdollisuudet ja rajoitteet yritysmuotona 92
Sami Karhu

OSUUSTOIMINTA KEHITTYVISSÄ MAISSA: TANSANIA

Osuuskunnat kehitysmaiden tuottajien jakelukanavana ja
yritystoiminnan edistäjinä Tansaniassa..... 106
John Sumelius & Sara Lindberg

Naiset osuuskuntayrittäjinä – tapausesimerkki Kalalin naisten
osuusmeijeri Tansaniassa 120
Shimelles Tenaw

OSUUSKUNNAT KÄYTÄNNÖSSÄ JA OPETUKSESSA

Co-op Network Studies – Osuustoiminnan ja
yhteisötalouden yliopistoverkosto 136
Pekka Hytinkoski

Osuustoiminnan merkitys Suomessa 144
Eliisa Troberg

Kirjoittajat 157

Johdanto

Ihmiskunta on yhä laajemmin heräämässä tietoisuuteen siitä, että sen nykyinen toiminta voi johtaa ongelmiin tulevaisuudessa. Kestävä kehitys tarkoittaa, että nykyinen hyvinvointi ei saa tapahtua tulevaisuuden kustannuksella, koskipa tämä tulevia sukupolvia tai sitten koko maapalloa.

Kaikilla ihmisten tai luonnon hyvinvointiin liittyvillä seikoilla ei ole markkinoita. Tulevilla sukupolvilla tai luonnolla ei ole markkinoillakaan puhevaltaa. Osuuskunnat voivat toiminnassa ottaa huomioon myös sellaisia ihmisten hyvinvointiin tai luonnontalouteen vaikuttavia asioita, joita pelkät markkinat eivät välttämättä noteeraa. Tässä kirjassa käsitellään osuustoiminnan mahdollisuuksia kestävän kehityksen edistäjänä.

Osuuskunnat ovat tärkeä yritystoiminnan muoto. Osuuskunnan soveltuvuus erityyppiseen yritystoimintaan näyttää myös olevan lisääntymässä. Erityisesti maataloustuotannossa osuuskuntien merkitys on jo suuri: valtaosa maatalouden ensimmäisen asteen jalostuksesta tapahtuu osuuskunnissa. Osuuskuntien tutkimuksella ja opetuksella on perinteitä 1950-luvulta, jolloin Helsingin yliopiston maatalouspoliittisen laitoksen oheen alkoi kehittyä ”markkinaopillinen suunta”. Laitoksella työskenteli vuosina 1951–1958 ehkä Suomen merkittävin osuuskuntatutkija Paavo Kaarlehto. Maatalouspoliittisesta laitoksesta tuli osa vuonna 1992 perustettua Helsingin yliopiston taloustieteen laitosta. Maatalouteen liittyvä osuuskuntamuotoinen yritystoiminta on kuulunut läheisesti sekä maatalouteen sovelletun taloustieteen että elintarvike-ekonomian ja markkinoinnin oppituolien tutkimuskohteisiin ja opetussisältöihin. Onhan maassamme vahvoja osuustoiminnallisia yrityksiä niin maataloustuotteiden jalostuksen kuin kaupankin alalla.

Tämän teoksen tavoitteena on tarjota mahdollisimman laajalle lukijajoukolle monipuolisia näkökulmia osuustoimintaan, sen tutkimukseen ja opetukseen niin Suomessa kuin kansainvälisestikin.

Kestävän kehityksen merkitystä ihmiskunnalle käsiteltiin globaalilla tasolla 12 vuotta sitten YK:n kestävän kehityksen kansainvälisessä huippukokouksessa Johannesburgissa. Vaikka kokouksen keskeinen teema oli kestävä kehitys, nousivat maailmassa vallitsevan köyhyyden poistamisen ja kestävien elinkeinojen kehittämisen haasteet kuitenkin varsinaisiksi pääteemoiksi. Ovathan ne kestävän kehityksen suurimpia esteitä. Huippukokouksessa onnistuttiin yksimielisesti esittämään määritelmä kestäväälle kehitykselle, jonka jälkeen laadittiin toimintasuunnitelma kattamaan taloudellisia, yhteiskunnallisia ja ympäristöön liittyviä ulottuvuuksia. Samalla tuotiin esille institutionaalisen kehityksen merkitys, mikä osaltaan avasi osuustoiminnalle laajoja mahdollisuuksia ja toi esille sen merkityksen globaalissa kestävässä kehityksessä.

Kestävä kehitys tarkoittaa, että nykyinen hyvinvointi ei saa tapahtua tulevaisuuden kustannuksella, koskipa tämä tulevia sukupolvia tai sitten koko maapalloa.

Tarkasteltaessa osuustoiminnan osuutta kestävässä kehityksessä, on syytä todeta se, että osuustoiminta on ennen kaikkea kansainvälinen liike. Sen perustana ovat ihmisten omaehtoisen avun, vastuullisuuden, demokratian, tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden ja solidaarisuuden arvot. Johannesburgin kestävän kehityksen kokouksessa laadittu toimintasuunnitelma vahvisti osuustoiminnan merkityksen. Vuonna 1995 hyväksytyssä osuustoiminnan uudessa seitsemännessä periaatteessa, ”vastuu ympäristöstä”, todetaan, miten osuustoiminta toimii ruohonjuuritasolla kestävässä kehityksen periaatteiden mukaisesti. Osuustoiminta on tässäkin suhteessa edelläkävijöiden joukossa. Näin ollen osuuskunnat toimivat yhteisöjensä *kestävän kehityksen* hyväksi jäsenten päättämällä tavalla.

Kansainvälisesti kestävä kehitys politiikka nähdään keinona ohjata yhteiskunnallista muutosta ja turvata hyvän elämän mahdollisuudet. Johannesburgin poliittinen julistus vuodelta 2002 korostaa osuustoiminnan ratkaisevaa asemaa köyhyyden vähentämisessä sekä työllisyyden ja ruokaturvan edistämässä. Tämä vaatii tietoa siitä, miten osuustoiminta toimii ja mitä on yleensä tehty ja tehdään osuustoiminnan edistämiseksi paikallisella, maakohtaisella ja globaalilla tasolla.

Osuustoiminta on kansainvälistä ja samalla kuitenkin myös kansanliike useissa maissa kuten Suomessa. Hyvänä esimerkkinä voidaan mainita Suomessa 1990-luvulla syntyneet uusosuuskunnat, joita perustettiin ja perustetaan edelleen paikallisten tarpeiden mukaisesti huolehtimaan kestävä kehityksen toteuttamisesta yhteisöjen hyväksi. Uusosuuskunnat mahdollistavat joustavan työnteon ja työllistämisen kestävällä tavalla. Lisäksi ne tarjoavat jäsenilleen mahdollisuuden ylläpitää ja kehittää ammattitaitoaan. Näin ollen paikallistasolla toimivat uusosuuskunnat edistävät jäsentensä toimeentulon monipuolistamista auttaen samalla ihmisiä selviytymään taloudellisista ongelmista.

Tosiasiassa kestävä kehitys ja osuustoiminnan välillä vallitsee olennainen yhteneväisyys: molemmat toimivat yhdistäjänä, eivät erottajana. Tämä seikka tuli ilmi YK:n kansainvälisen osuustoimintavuoden 2012 aikana kymmenen vuoden kuluttua siitä, jolloin kestävä kehitys huippukokous järjestettiin. YK:n päätös julistaa vuosi 2012 kansainväliseksi osuustoimintavuodeksi perustuu tietoon siitä, kuinka osuustoiminnan avulla on saatu aikaan myönteistä sosio-ekonomista kehitystä, köyhyyden torjuntaa ja ihmisten osallistumista teollistuneissa ja kehittyvissä maissa. Tämä globaali kampanja nosti osuustoiminnan statuksen aivan uudelle tasolle.

Suomi osallistui kyseiseen tapahtumaan perustamalla ulkoasiainministeriön virallisesti nimittämän kansallisen toimikunnan kansainvälisen osuustoimintavuoden tavoitteiden edistämiseksi. Kansainvälisenä juhluvuoden iskulauseena oli ”*Cooperative Enterprises Build a Better World*”. Englanninkielistä iskulausetta ei tietoisesti haluttu suomentaa, vaan Suomen omaksi juhluvuoden teemaksi valittiin ”*Maailma rakentuu yhdessä yrittämällä*”.

Kansainvälinen osuustoimintavuosi 2012 asetti tavoitteeksi edistää muun muassa osuustoiminnallisen yritysmuodon tunnettuuden lisäämistä maailmassa, nuorten yhteyttä osuustoimintaan, osuustoiminnan koulutusta ja tutkimusta sekä osuustoiminnan kehittämisen edistämistä kehitysmuotoissa. Lisäksi painotettiin osuustoiminnan roolia köyhyyden vähentämisessä, ruokaturvassa, työllisyyden kehittämisessä ja yhteiskuntien vahvistamisessa. Toimikunta on edistänyt mainittuja tavoitteita järjestämällä erilaisia tilaisuuksia ja osallistamalla YK:n ja eri maissa niin Euroopassa kuin Afrikassakin järjestettyihin tilaisuuksiin. Toimikunnan sihteerin tehtävä ja YK:n koordinointi on hoidettu taloustieteen laitoksella, joka on mahdollistanut taloustieteen laitoksen profiilin nostamisen entistä laajemmin.

Sekä YK:n että Kansainvälisen Osuustoimintaliiton (ICA) tarkoituksena on toteuttaa YK:n kansainväliselle osuustoimintavuodelle asetettuja tavoitteita tulevana vuosikymmenenä. Erityisesti halutaan ratkaista kehittyvissä maissa ja eritoten Afrikassa vallitsevia polttavia ongelmia osuustoiminnan keinoin. Tähän tehtävään Helsingin yliopiston taloustieteen laitos voi osallistua kokemuksensa ja laitoksella toteutettujen hankkeiden pohjalta.

Kansainvälisen osuustoimintavuoden aikana Suomessa kohdistettiin erityinen huomio osuustoiminnalliseen opetukseen, tutkimukseen, nuorisoon ja kansainväliseen toimintaan. Niin ikään

mukana olivat juhluvuoden teemat myös vastuullisuusviestinnässä. Silloin järjestetyissä seminaareissa oivallettiin osuustoimintamallin tärkeys yhtenä tärkeänä yritysmuotona. Huomiota kiinnitettiin myös osuuskuntamallin tarjoamiseen yrittäjyyden ja opetuksen kehittämisessä sekä tutkimuksessa. Nuorison aito ja aktiivinen kiinnostus osuustoimintaan on entisestään voimistunut oppilaitoksissa: tämä näkyy muun muassa oppilaitoksiin perustettuina osuuskuntina. Juhluvuoden päättyessä toimitettiin suomen- ja englanninkielinen raportti, joka kertoo Kansainvälisen osuustoimintavuoden 2012 aikana Suomessa järjestetyistä tapahtumista ja toimenpiteistä.

*Kansainvälisen
osuustoimintavuoden aikana
Suomessa kohdistettiin erityinen
huomio osuustoiminnalliseen
opetukseen, tutkimukseen,
nuorisoon ja kansainväliseen
toimintaan.*

Lisäksi YK järjesti kestävän kehityksen huippukokouksen (Rio+20) Rio de Janeirossa 20.–22.6.2012, joka oli jatkoa kaksikymmentä vuotta sitten samassa kaupungissa järjestetylle YK:n ympäristöhuippukokoukselle ja kymmenen vuotta sitten Johannesburgissa pidetylle kestävän kehityksen huippukokoukselle. Rio+20 huippukokouksen konferenssin pääteemana käsiteltiin vihreää taloutta suhteessa köyhyyden poistamiseen ja kestävän kehityksen kansainvälisen hallinnon tehostamista. Konferenssi oli osuustoimintaliikkeen kannalta historiallinen, sillä eri valtioiden edustajat allekirjoittivat loppuasiakirjan ”*Tällaisen tulevaisuuden me haluamme*”. Loppuasiakirjaan sisällytettiin kolmessa kohdassa vahva vakuutus osuustoiminnan tärkeydestä kestävän kehityksen, maatalouden ja yhteiskunnallisen kehityksen edistäjänä samoin kuin köyhyyden vähentäjänä. Kestävän kehityksen ja osuustoiminnan yhteenkuuluvuus vahvistui entistä lujemmaksi. Konferenssin jälkeen käynnistyi Kansainvälisen osuustoimintaliiton (ICA) valmisteleva uusi ohjelma, joka tunnetaan nimellä ”*Osuustoimintavuosisikymmen 2011–2020*”. Ohjelman tavoitteita pyritään edistämään käytännön toimin ja tutkimuksen avulla.

Edellä mainittuja kestävän kehityksen ja osuustoiminnan kehitysvaiheita on seurattu Helsingin yliopiston taloustieteen laitoksella vuodesta 2004 alkaen toimineessa ”*Kestävän kehityksen työn kehittäminen ja valmistelu*” hankkeessa. Hanke on vastannut Johannesburgin kestävän kehityksen huippukokouksen jälkeen syntyneen eri suomalaisista yliopistoista koostuvan yhteisön nimeltään UniPID (University Partnership for International Development) työnjaon perusteella Helsingin yliopistolle annettusta tehtävästä, johon kuulu muun muassa osuustoiminta. Tavoitteena on edistää kestävän kehityksen toimintasuunnitelman mukaista köyhyyden vähentämistä sekä etsiä vertailevan tutkimuksen avulla keinoja ruoantuotannon lisäämiseksi ja ruokaturvan takaamiseksi ympäristöystävällisesti ja kestävästi. Hankkeessa on tarkasteltu kestävästä kehityksestä sekä osuustoiminta- ja kehityskysymyksiä Hel-

Missä tilanteissa osuuskunnat ovat toimivampia tai sopivampia kuin esimerkiksi osakeyhtiöt?

singin yliopistossa kolmessa tiedekunnassa: maatalous-metsätieteellisessä -, matemaattis-luonnontieteellisessä - ja käyttäytymistieteellisessä tiedekunnassa.

Hankkeen toimintaohjelmalla runsas seitsemän vuotta sitten järjestettiin seminaari ”*Suomalaisen kumppanuustyön uudet mahdollisuudet kestävässä kehityksessä*” yhteistyössä maa- ja metsätalousministeriön, ympäristöministeriön ja Suomen kestävän kehityksen toimikunnan kanssa. Seminaari antoi laajan näkymän Suomen käytettävissä olevista potentiaalisista resursseista edistää kestävästä kehityksestä. Samalla korostui Helsingin yliopiston taloustieteen laitoksen monipuolinen osaaminen ja valmius kumppanuuden rakentajana kestävästä kehityksestä alueella.

Osana hanketta järjestettiin 20.11.2013 seminaari aiheesta ”*Osuuskunnat ja kestävä kehitys*”. Tämän seminaarin tavoitteena oli käsitellä kysymyksiä: *Onko osuustoiminta yhtenä vaihtoehtoisena yritysmuotona pystynyt toteuttamaan tavoitteita, jotka toisten yritysmuotojen on hankala toteuttaa? Missä tilanteissa osuuskunnat ovat toimivampia tai sopivampia kuin esimerkiksi osakeyhtiöt? Missä olosuhteissa ne eivät ole sitä? Vastaako osuustoiminta maaseudun kestävästä kehityksestä haasteisiin tulevaisuudessa? Mikä on Suomen mahdollinen lisäpanos maan vahvan osuustoimintaperinteen pohjalta?*

Helsingissä Tieteiden talolla pidettyyn seminaariin osallistuivat sekä luennoitsijoina että panelisteina valtion ja yliopiston edustajia, kuten ulkoasiainministeri Erkki Tuomioja, Helsingin yliopiston rehtori, professori Jukka Kola sekä maa- ja metsätalousministeriön kansliapäällikkö Jaana Husu-Kallio. Lisäksi esitelmöitsijöinä ja panelisteina toimivat eri yliopistojen, osuustoimintajärjestöjen, yritysten ja elinkeinosektorin edustajat.

Julkaisuumme ”*Osuuskunnat ja kestävä kehitys*” sisältyvät pääasiassa edellä mainittujen luennoitsijoiden seminaarissa esittämät puheenvuorot. Lisäksi mukaan on liitetty artikkeli osuustoiminnan merkityksestä suomalaisessa yhteiskunnassa sekä katsaus Helsingin yliopiston osuustoiminnan verkko-opetukseen.

Julkaisumme jakaantuu neljään osaan. Ensimmäisessä tarkastellaan osuustoimintaa yhteiskunnallisena ilmiönä. Rehtori Jukka Kola kirjoittaa osuustoiminnan merkityksestä ja tavoitteista yliopisto-opetuksen ja -tutkimuksen näkökulmasta. Ulkoministeri Erkki Tuomioja puolestaan luo katsauksen osuustoimintaan ja sen moniin muotoihin yhtäältä Euroopan unionin näkökulmasta ja toisaalta osuustoiminnan globaaliin merkitykseen. Hän painottaa osuuskuntien mahdollisuuksia edistää Suomen kehityspolitiikan painopisteitä. Kansliapäällikkö Jaana Husu-Kallio puolestaan pohtii osuuskuntien roolia ruokaturvan näkökulmasta.

Teoksen toisen osan artikkelit käsittelevät osuustoimintaa tutkimuksen ja yritystoiminnan kannalta. Professori Visa Heinonen kirjoittaa osuustoiminnan historiallisista juurista ja merkityksestä kestävästä kehityksestä edistävänä taloudellisen toiminnan organisoinnin muotona. Professori Tapani Köppä tarkastelee osuustoimintaan liittyvää yhteisöllisyyttä maaseudun kestävästä kehityksestä mallina markkinavoimien puristuksessa. Professori Petri Ollila analysoi tuottajaosuuskuntien etuja ja kehittämismahdollisuuksia taloustieteiden näkökulmasta. Toimitusjohtaja Sami Karhu luo myös katsauksen osuuskuntien toimintamahdollisuuksiin nykypäivän Suomessa.

Teoksen kolmannessa osassa professori John Sumelius ja maatalous- ja metsätieteiden ylioppilas Sara Lindberg tarkastelevat osuuskuntia tuottajien jakelukanavana Tansaniassa. Projektisuunnittelija Shimelles Tenawin artikkelissa esitellään tutkimukseen perustuen Kalalin naisten osuusmeijerin toimintaa esimerkkinä naisten osuustoiminnallisesta yrittäjyydestä Tansaniassa. Neljännen osan artikkeleissa käsitellään osuuskuntien merkitystä yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetuksessa. Verkko-opetuskoordinaattori Pekka Hytinkoski esittelee osuustoiminnan ja yhteisötalouden yliopistoverkoston toimintaa Suomessa. Teoksen päätävässä artikkelissa tohtori Eliisa Troberg tarkastelee osuustoiminnan merkittävää kansallista roolia ja pohtii osuustoiminnan tulevaisuuden näkymiä.

Haluamme kiittää lämpimästi kaikkia kirjoittajia heidän panoksestaan sekä myös marraskuussa 2013 järjestetyn ”Osuuskunnat ja kestävä kehitys” – seminaarin esiintyjä ja osanottajia. Toivottavasti julkaisumme kuluu mahdollisimman monien osuustoiminnasta kiinnostuneiden lukijoiden ja opiskelijoiden käsissä. Haluamme kiittää Helsingin yliopistoa, Pellervo-Seuraa, maa- ja metsätalousministeriötä ja ulkoministeriötä erittäin hyvästä yhteistyöstä. Kiitämme myös kaikkia seminaarin valmisteluissa ja kirjahankkeessamme avustaneita henkilöitä. Lisäksi esitämme kiitokset Osuustoiminnan neuvottelukunnalle, jonka taloudellisen tuen avulla teos on julkaistu. Lämmin kiitos kuuluu myös maatalous-metsätieteiden ylioppilas Simo Sorrille suuresta avusta julkaisun toimitustyöhön liittyvissä käytännön tehtävissä. Kiitämme AD Minna Ahoa tämän julkaisun näyttävästä ulkoasusta. Taloustieteen laitos ja Pellervo-Seura kiittävät erityisesti projektisuunnittelija Shimelles Tenaw´ia hänen merkittävästä työstään kestävä kehityksen hankkeessa, seminaarin järjestelyissä sekä nyt julkaistavan kirjan käytännön toteuttamisessa.

Helsingin yliopiston taloustieteen laitos ja Pellervo-Seura omistavat tämän julkaisun osuustoiminnan vuosikymmenen 2011–2020 toiminnalle.

Helsingin yliopiston taloustieteen laitoksen ja Pellervo-Seuran puolesta,

Pekka Mäkinen, professori, taloustieteen laitoksen johtaja
Sami Karhu, toimitusjohtaja, Pellervo-Seura
Visa Heinonen, professori, kuluttajaekonomia
Petri Ollila, yliopistonlehtori, professori, markkinointi
Shimelles Tenaw, tutkija, projektisuunnittelija

Osuustoiminta yhteiskunnassa

Osuustoiminnan merkitys ja tavoite Helsingin yliopiston näkökulmasta

JUKKA KOLA

Millä tavalla osuustoiminta ja siihen kytkeytyvät käsitteet ja arvot liittyvät Helsingin yliopistoon? Ensimmäinen asia on tietysti se, että meidän perustehtävämme Helsingin yliopistossa on tutkimus ja opetus. Kun osuustoimintaan liittyviä asioita tehdään tutkimuksen ja opetuksen ja mielellään myös opiskelijoiden oppimisen kannalta on selvää, kuten kaikilla muillakin eri aloilla, että osuustoiminta sinällään ei ole missään erityisasemassa.

Kuitenkin tavoitteena on osuustoiminnallisiin aiheisiin liittyvä kulttuurinen, taloudellinen ja yhteiskunnallinen tutkimus ja siihen liittyvä opetus. Päämääränä on tarjota opiskelijoille hyödyllistä ja monitieteistä opetusta, jossa otetaan myös tulevaisuuden työelämän tarpeet huomioon. Kun nämä nuoret asiantuntijat aikanaan valmistuvat eri pääaineista ja tiede- ja koulutusaloilta, he saavat mukaansa osuustoiminnan ajatuksen ja siemenen, jota voi jalostaa eteenpäin myöhemmissä erilaisissa työtehtävissä.

Helsingin yliopistossa ja muissa yliopistoissa sekä tutkimuslaitoksissa pyritään tarkastelemaan osuustoimintaa, sen ominaispiirteitä, toimintamalleja ja vaikutuksia entistä laajemmin eri asiayhteyksissä. Osuustoimintaa ei pidä eristää muusta taloudesta ja yhteiskunnasta irralliseksi teemaksi, joka ei saavuttaisi laajaa kiinnostusta. Selvää on esimerkiksi se, että liiketaloustieteen oppikirjoissa tulisi käsitellä myös osuustoimintaa: Miten osuustoiminnalliset yritykset toimivat? Minkälainen vaihtoehto osuustoimintayritys on muihin yritysmuotoihin verrattuna? Mitä uusia mahdollisuuksia osuuskunnat ja osuustoiminta voivat tarjota nykypäivän yhteiskunnassa ja taloustilanteessa?

Koska nämä asiat eivät ole olleet riittävästi esillä Suomessa, niin voisivatko yliopistomme opettajat ja tutkijat sekä oppikirjojen kirjoittajat olla edelläkävijöitä osuustoiminnan esille tuojina kansallisesti ja kansainvälisestikin. Kun mietimme ja analysoimme, millä tavalla taloudellista toimintaa voi harjoittaa isona osakeyhtiömuotoisena yritystoimintana tai pienempänä yrityksenä, osuustoiminta omine arvoineen ja toimintamalleineen voi tarjota mahdollisuuden, jota ei riittävän laajasti vielä tunneta

ja ymmärretä. On ilman muuta myös korkeakoulutuksen ja tutkimuksen tehtävä tuoda osuustoimintaa entistä laajemmin ja kattavammin esille ja ymmärrettäväksi vaihtoehdoksi.

Vielä laajempi näkökulma osuustoiminnan kytkeytymisestä Helsingin yliopiston toimintaan löytyy yliopiston strategiasta kaudelle 2013–2016. Siinä on tarkkaan harkittuja tavoitteita ja visioita, joihin me tähtäämme. Esimerkiksi ”*huipulle ja yhteiskuntaan*” sopii hyvin osuustoiminnan korostamiseen yhtenä tutkimusaiheena ja koulutuksen sisältönä sekä yhteiskunnallisena ilmiönä.

Toisena tavoitteena voi nostaa esiin teeman ”*maailman parhaaksi*”. Suomen kieli on rikas, ja tällä lauseella on vähintään kaksi merkitystä yleisesti ja etenkin Helsingin yliopistolle. Ensimmäinen on, että *me pyrimme maailman parhaiten yliopistojen joukkoon*.

Tällä hetkellä Helsingin yliopisto on sadan parhaan joukossa ja kun maailmassa on n. 17 000 yliopistoa, on sadan parhaan joukko jo kova saavutus etenkin, kun suhteutamme sen resursseihimme verrattuna maailman aivan kovimpaan yliopistokärkeen (Harvard, MIT, Stanford, Oxford, Cambridge). Nyt yliopistomme tavoitteena on olla viidenkymmenen parhaan joukossa vuoteen 2020 mennessä, joka on vielä kovempi tavoite. Itse asiassa oleellista ei ole ranking-sijoitus sinällään. Hyvä sijoitus on jo todiste siitä, että asiat on tehty hyvin.

Meidän tulee koko ajan parantaa toimintoja ja laatutasoa tutkimuksessa, opetuksessa ja kaikessa niitä tukevassa toiminnassa. Sitä kautta voi rankingissa päästä ylöspäin, vaikka se onkin kovaa kilpailua. Niin muutkin yliopistot tekevät, ja niillä on usein paremmat voimavarat etenkin taloudellisesti: etenkin Aasiassa panostetaan parhaillaan merkittävästi yliopis-

*Meidän tulee koko ajan parantaa
toimintoja ja laatutasoa
tutkimuksessa, opetuksessa
ja kaikessa niitä tukevassa
toiminnassa.*

tojen laadun parantamiseen ja kansainvälistämiseen. Meidän on oltava entistäkin vahvempia, tehokkaampia ja laadukkaampia, jotta pärjäämme tässä kovassa kisassa. Sillä on näet merkitystä myös koko Suomen tieteen ja tutkimuksen tasolle: Helsingin yliopiston vaikutus ja rooli on tässä kansallisesti avainasemassa.

Toinen merkitys ”maailman parhaaksi” lauseella on se, että kun yliopisto tekee hyvin työtä, se tekee työtä Suomen ja myös Euroopan sekä koko

maailman parhaaksi. Meillä on selvänä tavoitteena vakavasti otettava globaalivastuu: se on kirjattuna strategiaamme. Pieni maa ei sinällään pysty kovin paljon ja äkkiä muuttamaan maailmaa. Mutta kun pienikin maa tekee asioita hyvin ja vastuullisesti, niin kyllä sitä maailmalla arvostetaan. Suomella on ollut tällainen rooli erilaisissa kansainvälisissä yhteyksissä. Aseman jat-

kuminen hyvänä edellyttää myös maamme yliopistoilta tietoisuutta ja työtä perustehtävissään: globaalia vastuuta ei voi eikä pidä väistää yliopistois-

Kun pienikin maa tekee asioita hyvin ja vastuullisesti, niin kyllä sitä maailmalla arvostetaan.

sakaan tutkimuksessa, opetuksessa ja opiskelussa. Opiskelijoille on tarjottava valmiuksia vaativiin kansainvälisiin tehtäviin.

Vietin viikonlopun Oxfordissa LERU -yliopistojen rehtorikokouksessa. LERU on League of European Research Universities, jossa on Euroopan 21 parasta yliopistoa, kuten Oxford ja Cambridge. Helsingin yliopisto on perustajajäsen vuodelta 2002. LERU on yhteisönä arvokas ja hyödyllinen, kun pohdimme ja arvioimme sitä, mitä piirteitä on eurooppalaisen yleiskäsityksen ohella pohjoismaisessa, tai suomalaisessa näkökulmassa siihen, miten tiedettä ja tutkimusta tehdään ja miten tieteen, tutkimuksen ja koulutuksen kuuluu vaikuttaa yhteiskuntaan, talouteen, kulttuuriin ja ylipäänsä ihmisiin Euroopassa ja yksittäisissä maissa. Ei ole sinänsä aihetta arvioida, mikä on parempi tai huonompi toiminta- ja lähestymistapa. Tärkeää on se, että erilaisuutta voi olla. *Diversity is our richness*, kuten niin monesti EU:n taholta todetaan.

Osuustoiminnan arvot ovat pohjoismaiseen yhteiskuntaan sopivia arvoja. Sen takia osuustoiminta eri muodoissaan yliopiston tutkimuksessa ja opetuksessa on erittäin tärkeä teema. Onnittelut ja kiitokset vielä kaikille seminaarin järjestäjille ja osallistujille.

Osuuskunnat ja kansalaisyhteiskunta

ERKKI TUOMIOJA

Johdanto

Maailma vietti viime vuonna osuustoiminnan juhlavuotta. Sain silloin kunnian olla juhlapuhujana Suomen pääjuhlassa. Aloitin puheen palauttamalla mieliin, miten: ”Osuustoiminnalla on ollut tärkeä rooli luotaessa edellytyksiä Suomen nousulle itsenäiseksi kansakunnaksi. Osuustoiminta oli yksi niistä merkittävistä kansanliikkeistä, jotka 1900-luvun alussa loivat Suomen kansallisen, sivistyksellisen ja taloudellisen nousun. Sen avulla on helpotettu niin maaseudun kuin kaupunkien vähävaraisten oloja jo yli sata vuotta. Tänä päivänä yhteiskunnan muutoksen ja vaurastumisen myötä osuustoiminta on monessa mielessä koko kansan liikettä.”

Tätä taustaa vasten otsikkoni ”osuuskunnat ja kansalaisyhteiskunta” on siinä suhteessa ongelmallinen, että sen voi tulkita niinkin että kyse olisi kahdesta eri asiasta, kun osuustoiminta on monen mielestä jo määritelmällisesti aina osa kansalaisyhteiskuntaa. Historiallisesti se ainakin on kiistattomasti sitä, mutta voi olla terveellistä tarkastella sitäkin, missä määrin tämä koetaan edelleen paikkansapitäväksi. Tunnustan, että en ole vielä oikein sisäistänyt käsitettä asiakasomistajuus, johon kuluttajaosuustoiminta tänään Suomessa nojaa, ehkäpä siksi että sen enempää asiakas- kuin omistajasuhdekaan ei ole ollut ihan luontevasti yhdistettävissä kansalaisyhteiskuntaan. Toisaalta molemmat suhteet ovat keskeisiä silloin kun pohdimme kestävän kehityksen edellytyksiä.

Tämän reunahuomautuksen voi jättää jatkossa sivuun. Osuustoiminnan juhluvuoden jälkeen voimme todeta osuustoiminnan maailmanlaajuisesti olevan monessa suhteessa vahvemmassa asemassa kuin koskaan aikaisemmin. Osuustoiminnan merkitys yhteiskunnalle ja liiketoiminnan kehittämiseksi tunnustetaan laajasti – osuuskuntien rooli sosiaalisen osallisuuden edistäjänä ja köyhyyden vähentäjänä on hyvin perustellusti mukana muun muassa YK:n kestävän kehityksen huippukokouksen Rio+20 loppuasiakirjassa.

Eri asia on, toiko Rio+20 -kokous kestävän kehityksen aikaisempaa lähemmäksi. Loppuasiakirja on toki luettuna vaikuttava ja sisältää melkein kaik-

ki ne asiat, joita tarvitaan kestäväen kehityksen saavuttamiseksi. Tehoa ja uskottavuutta heikentää kuitenkin se, että teksti on täynnä viittauksia jo aikaisempien sitoumusten uusimiseen, mikä ei herätä luottamusta kun tiedetään miten ne ovat jääneet täyttämättä. Nyt olemme tilanteessa jossa meillä parhaimmassakin tapauksessa voi olla enintään muutama vuosikymmen aikaa sopeuttaa kaikki ihmisen toiminnot maapallolla ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväen kehityksen vaatimuksiin.

Kukaan ei voi varmuudella tietää, vieläkö tämä on mahdollista. Itse näen kuitenkin niin, että ainakin yksi edellytys sille että se olisi mahdollista, on osuustoiminnan täysimääräinen hyväksikäyttö.

Osuuskunnat ovat yksi vaikutuskanava kansalaisyhteiskunnalle. Yhteiskuntaa kohtaavat nyt uudenlaiset sosiaaliset, taloudelliset ja ympäristölliset haasteet, joihin vastaamiseen osuuskunnilla on tilausta. Kansalaisten yhteisöllisyys, luovuus ja yritteliäisyys saavat uudenlaisia mahdollisuuksia osuuskuntien kautta niin pienessä kuin suuressakin mittakaavassa.

*Osuuskuntien merkitys
yhtiömuotona EU:n taloudessa on
huomattava.*

Osuuskuntien merkitys muuttuvassa globaalissa taloudessa

Osuuskuntien merkitys yhtiömuotona EU:n taloudessa on huomattava. Ne työllistävät yli 5 miljoonaa ihmistä ja noin yksi kolmesta EU-kansalaisesta on osuuskunnan jäsen. Osuustoiminnan arvot – omatoimisuus, yhteistoiminta, demokratia, tasa-arvo, oikeudenmukaisuus ja solidaarisuus – ovat kestäviä ja toimivia, kun haetaan ratkaisuja kestävättömään kehitykseen, työttömyyteen ja alueellisiin ongelmiin.

Osuuskuntalainsäädäntö vaihtelee EU-maiden välillä, mikä vaikeuttaa sekä yhteistyötä, hyvien käytäntöjen vaihtamista että EU:n laajuisen imagon rakentamista. Tutkimuksen ja yhteistyön kautta käytäntöjen ja lainsäädännön eroja eri maiden välillä on hyvä selvittää.

Osuustoimintamuotoinen yritystoiminta on laajentunut EU:ssa monille uusille aloille, erityisesti kuljetus-, energia- ja palvelusektoreille. Perinteinen osuustoiminta painottui aikanaan alkutuotannon yritystoimintaan, markkinointiin, kauppaan ja rahoitukseen. Viimeisen parin-

Osuuskunnat voivat olla erityisen hyödyllisiä alueilla, jonne voittoa tavoittelevat yritykset tai julkiset palvelut eivät yllä.

kymmenen vuoden aikana Suomessa on nähty osuustoimintamuotoisen yritystoiminnan laajentuminen monille uusille aloille. Näitä hankkeita löytyy terveydenhoidon ja hyvinvoinnin, koulutuksen, rahoituksen ja myös erilaisen muun palvelutuotannon aloilta. Alue, jossa toivoisi uusosuustoiminnalle menestystä niin Suomessa kuin erityisesti maailmalla, voisi olla uusiutuvan energian ja materiaalien kierrätyksen aloilla. Juuri niillä aloilla on ratkaiseva merkitys, kun tavoitellaan kestävää kehitystä.

Osuuskunnat voivat olla erityisen hyödyllisiä alueilla, jonne voittoa tavoittelevat yritykset tai julkiset palvelut eivät yllä. Osuuskunnat luovat työtä usein syrjäisille alueille tuottaen samalla tarvittavia peruspalveluja kuten terveydenhuoltoa, koulutusta tai infrastruktuuria ja ovat usein ainoat palveluntarjoajat tietyllä alueella. Useimmiten osuuskunnan jäsenet asuvat lähiseudulla, mikä vahvistaa alueellista yhteisöllisyyttä. Tämän voi ajatella tukevan valintoja, jotka edistävät paikallisesti kestäviä ratkaisuja, kun niistä riippuvat kaikkien yhteinen tulevaisuus. Kestävä kehitys tähtää nimenomaan tulevaisuuden ratkaisuihin, jotka ovat taloudellisen kannattavuuden ohella ympäristöllisesti ja sosiaalisesti kestäviä, ympäristön ja yhteisön säilymistä tukevia.

Osuuskuntamuotoisen liiketoiminnan kehittäminen on yksi mahdollisuus nykyiseen vaihtuvaan työ- ja elinkeinoympäristöön. Osuustoiminnallisten yritysten päämäärä ja tavoitteet lähtevät toiminnasta itsestään. Toiminnan tarkoitus, oli sitten kyse tuotannosta, jakelusta, palveluista, on päämäärä sinänsä, ei niinkään taloudellisen tuloksen maksimointi.

Ollakseen elinvoimaista toimintaa, myös osuustoiminnallisten yritysten on kuitenkin oltava taloudellisesti kannattavia.

Osuustoimintamalli antaa mahdollisuuden yritystoimintaan myös silloin, kun toimijoiden varat ja muut resurssit ovat vähäiset - osuustoimintamalli voi olla siis pienituloistenkin yritysmuoto. Yhteistoiminnalla ja voimia, myös taloudellisia resursseja, yhdistämällä pystytään käynnistämään yrityksiä ja hankkeita. Osuuskuntalain uudistuksella autetaan juuri pienten osuuskuntien perustamista ja toimintaa.

Osuuskuntien tärkein tehtävä on tuottaa palveluja jäsenilleen, mutta niillä on myös tärkeä merkitys yhteiskuntaan laajemminkin. Ne perustuvat arvoihin ja periaatteisiin, jotka ovat usein samankaltaisia kuin kansalaisjärjestöillä ja muilla kansalaisyhteiskunnan toimijoilla. Yksi osuustoiminnan periaatteista on toimia yhteisöjensä kestävä kehityksen hyväksi jäsenten päättämällä tavalla. Tukemalla jäseniensä etuja osuuskunnat tukevat myös tietyn ryhmittymän etuja esimerkiksi pienviljelijöiden ja kuluttajien etuja laajemminkin. Kumppanuudet muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa ovat tärkeässä roolissa.

Vahvalla osuustoimintaliikkeellä on mahdollisuuksia vaikuttaa maan lakeihin ja säädöksiin osallistumalla aktiivisesti näihin prosesseihin. Esimerkiksi jos osuuskunnat tuottavat suuren osan jostain tietystä maataloustuotteesta, niin on niillä mahdollisuus vaikuttaa laajemmin kauppaja hintapolitiikkoihin.

Osuustoiminta on juuriltaan liike, joka toteuttaa periaatetta ”ajattelle maailmanlaajuisesti, toimi paikallisesti”. Siten osuustoiminnalla on myös tärkeä rooli globaalin talouden tasapainoisessa ja oikeudenmukaisessa kehittämisessä. Siitä myös seuraa, että kansainvälisessä yhteistyössä ja järjestöissä on turvattava osuustoiminnan edellytykset.

Viittaa tällä myös siihen, että EU:n sisämarkkinaperiaatteita on sovellettava tavalla, joka ei johda osuustoiminnan aseman tietoiseen tai tahattomaan heikentämiseen. Tämä tulee ottaa huomioon sekä Suomessa että Euroopan unionissa elinkeinoelämää ohjaavassa lainsäädännössä ja kilpailupolitiikan soveltamisessa. Yltiöliberalistisen markkinalogiikan vierastamien osuustoimintaperiaatteiden soveltamiselle on oltava tunnustettu asema. Aito vapaaehtoinen yhteistyö ja siihen perustuva keskinäisyys ei voi olla kiellettyä.

Osuuskunnat ja kehittyvät maat

Ihmisoikeusperustaisuus on kehityspolitiikkamme lähtökohta. Osuuskuntatoiminta on yksi keino soveltaa ihmisoikeusperustaisuutta käytännössä. Antamalla kaikille ihmisille mahdollisuuden osallistua ja muodostaa erilaisia ryhmiä yhteisten asioiden edistämiseksi vahvistaa heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa. Osuuskunnat ovat ”demokratiakouluja” – niillä on tärkeä rooli luoda tilaa organisoitua, ja usein ne mahdollistavat heikompiosaisille saada äänensä kuuluviin heitä koskevassa päätöksenteossa. Osuuskunnat edistävät dialogia ja demokraattista päätöksentekoa.

Osuuskunnat voivat osaltaan edistää kaikkia kehityspolitiikan painopisteitä eli

- 1) ihmisoikeuksia kunnioittavaa, demokraattista ja vastuullista yhteiskuntaa,
- 2) osallistavaa ja työllistävää vihreää taloutta,
- 3) luonnonvarojen kestävä hallintaa ja ympäristönsuojelua sekä
- 4) inhimillisiä voimavaroja.

Suomella on osuustoimintaa kehittävää yhteistyötä erityisesti Afrikassa osana kansalaisjärjestöjen ja kahdenvälisen, kehitysyhteistyövaroin tuettavia maaseutukehityksen, metsäsektorin ja vesialan hankkeita. Kauppaa tukevan kehitysyhteistyön kautta voidaan myös vahvistaa osuuskuntamallista yrittäjätoimintaa.

Osuustoiminta on tukenut YK:n vuosituhatvoitteiden toteuttamista, varsinkin köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentämistä ja kestävä kehitystä.

Osuuskunnat ovat osoitetusti parantaneet naisten osallistumismahdollisuuksia yhteiskunnassa, ja ne voivat tukea naisten yrittäjyyttä, osallistumista ja taloudellista voimaantumista. Tämä on erityisen tärkeää huomioiden monet haasteet, joita naiset erityisesti kehitysmaissa kohtaavat liittyen maanomistukseen sekä luoton, koulutuksen ja maatalousneuvonnan saantiin. Osuustoiminnan keinoin tuetaan siis sukupuolten tasa-arvoa, mikä on olennainen osa sosiaalisesti kestävä kehitystä.

Osuustoiminta on tukenut YK:n vuosituhattavoitteiden toteuttamista, varsinkin köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentämistä ja kestävästä kehityksestä. Nyt valmistellaan uusia globaaleja tavoitteita vuoden 2015 jälkeiselle ajalle. Niitä laadittaessa tulisi huolellisesti eri tahoilla miettiä, mitä keinoja osuustoiminta tarjoaa tulevien Post-2015 -tavoitteiden saavuttamiseksi. Yritystoiminta on välttämätön edellytys tavoitteisiin pääsemiseksi. Tuntuu luonnolliselta, että osuustoiminnalla on oma panoksensa, koska antaahan se mallin yritystoimintaan myös hyvinkin erilaisille ihmisille ja erilaisissa olosuhteissa.

Osuustoiminnallisella yritysmuodolla voidaan vastata ihmiskunnan suuriin haasteisiin. Hyvä esimerkki on aliravitsemuksen ja siihen kytkeytyen äärimmäisen köyhyyden poistaminen. Tällä ongelma-alueella ovat aivan keskeisessä asemassa köyhien maiden pienviljelijät ja maaseudun yrittäjät. Arviolta 400 miljoonaa kehitysmaissa asuvaa pienviljelijää ratkaisevat suurelta osin sen, miten maailman köyhyys- ja nälkäongelma ratkaistaan. Osuustoiminnan kautta pienviljelijät voivat saada neuvottelu- ja markkinavoimaa sekä markkinoilla toimiviin välittäjiin että oman maan valtiovaltaan nähden. Järjestäytyminen osuustoiminnan piirissä helpottaa myös informaation ulottamista kestävästä maatalouden tuotantotavoista viljelijöille saakka.

Haluaisin lopuksi vielä korostaa nuorten ja osuuskuntien yhteisten mahdollisuuksien löytämistä – osuuskunnat voivat toisaalta edistää nuorten työllistämistä ja yritystoiminnan aloittamista, nuoret puolestaan tarjoavat uutta energiaa, luovuutta ja dynamiikkaa osuustoimintaliikkeelle. Osuustoiminta-aate istuu hyvin nuorten kasvavaan tarpeeseen toimia demokraattisesti, vastuullisesti ja eettisten liiketoimintaperiaatteiden mukaan. Tämä vaatii kuitenkin tietoa osuuskunnista eri koulutustasoilla, mutta luotan siihen, että tiedotuksen ja koulutuksen kautta innovatiivinen kansalaisyhteiskunta löytää osuuskuntatoiminnan erilaiset mahdollisuudet.

Ruokaturva ja kestävä kehitys – osuuskuntien rooli ruokaturvan kehittämisessä

JAANA HUSU-KALLIO, kansliapäällikkö

Ruokaturva kestävä kehityksen haasteena

Maailman ruokaturvahuippukokouksen vuonna 2007 laatiman julkilausuman mukaan: ”Ruokaturva on olemassa silloin, kun kaikki ihmiset, kaikkina aikoina pystyvät fyysisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti hankkimaan riittävästi turvallista ja ravitsevaa ruokaa, joka vastaa heidän ruokavalio- tarpeitaan ja mieltymyksiään niin, että he voivat elää aktiivista ja terveellistä elämää”. Ruokaturva koostuu neljästä osasta eli ruuan saatavuudesta ja ihmisten kyvystä hankkia ruokaa, ruuan käytettävyydestä ja turvallisuudesta sekä tarjonnan vakauudesta, joka edellyttää muun muassa ruokakriisien ennaltaehkäisyä ja hallintaa. Globaalin ruokaturvan saavuttaminen on kansainvälisen kehityspolitiikan suurimpia haasteita. Oikeus terveelliseen ja turvalliseen ruokaan on osa oikeutta ihmisarvoiseen elämään.

Ruokaturvaan liittyy keskeisesti määrän lisäksi myös ruuan ravitsemuksellinen laatu ja turvallisuus. Ravitsemuskysymykset ovat viime aikoina nousseet turvallisuuden rinnalla keskeiseen asemaan ruokaturvakeskustelussa. Kuluttajat tarvitsevat ravitsemussuosituksia kaikkialla maailmassa. Aliravitsemuksen rinnalla voidaan puhua globaalista ylipaino-ongelmasta. Suomessa tammikuussa 2014 päivitetty pohjoismaiseen yhteistyöhön perustuvat kansalliset ravitsemussuosituksot sopisivat ohjeeksi muuallekin.

YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestön, FAO, lukujen mukaan 842 miljoonaa ihmistä kärsii jatkuvasta nälästä. Tämä vastaa 12 % maailman väestöstä. Vuodesta 1990 on nälkää näkevien ihmisten määrä laskenut 17 %. Jos tämä myönteinen kehitys jatkuu vuoteen 2015 asti, on maailmanlaajuinen vuosituhattavoite ruokaturvattomien suhteellisen määrän puolittamisesta mahdollista saavuttaa.

Maailman köyhien enemmistö asuu maaseudulla. Nälkä on erityisesti maaseudun väestön ongelma, vaikka köyhyys onkin entistä enemmän kaupungistumassa. Vaikka maaseudulla eletään luonnonvarojen ja viljelysmaiden keskellä, on nälän syyinä köyhyiden rinnalla puutteet käyttöä

maata, vettä ja energiaa. Ympäristön tuhot, luonnononnettomuudet ja ilmastonmuutos lisäävät ruokaturvattomuutta. Likaisesta vedestä ja saniteettiongelmistä aiheutuvat sairaudet heikentävät ihmisten mahdollisuuksia ruuan hyväksikäyttöön. Makean veden kulutuksesta maatalous vie noin 70 prosenttia. Ruokaturvan keskiössä onkin puhtaan veden saatavuus elintarviketuotannon eri vaiheissa. Suomen tilanne muuhun maailman verrattuna on poikkeuksellisen hyvä.

Ruuan tuotantoon käytetystä maasta kilpailee myös enenevässä määrin bioenergian tuotanto. Tämä on vaikuttanut ruuan raaka-aineiden hintoihin maailmanmarkkinoilla. Eniten hintojen nousuun vaikuttavat sääolot ja niihin liittyvät satoennusteet. Uutisointi satonäkymien heikentymisestä suurissa tuottajamaissa nostaa välittömästi viljan maailmanmarkkinahintoja. Kaikkiaan ruuan hintakehitys on aiempaa arvaamattomampaa. Köyhimpien maiden kuluttajille hinnannousu voi johtaa ruokaturvattomuuden kasvuun ja ruokakriisiin. Korkea ruuan hinta vaikuttaa luonnollisesti eniten köyhiin, jotka käyttävät suurimman osan tuloistaan juuri ruuan hankintaan.

Samanaikaisesti, kun ruuasta on pulaa, arviolta kolmannes maailman tuotetusta ruuasta joutuu hukkaan ruokaketjun eri vaiheissa. Kehittyvissä maissa merkittävä osa tuotannosta pilaantuu jo ketjun alkupäässä johtuen lähinnä kunnollisten varastointi- ja jakeluratkaisujen puutteesta. Kehittyneissä maissa ruokajätettä syntyy erityisesti elintarviketjetjun loppupäässä. Suomalainen ruokaketju heittää ruokaa hukkaan vuosittain noin 400 miljoonaa kiloa.

Kehitysmaiden ruuasta valtaosan tuottavat pienviljelijät. Usein he ovat naisia. Naisten asema maanviljelijöinä ja ruuan tuottajina on kuitenkin monissa maissa vielä hyvin epävakaa pohjalla. Heillä ei useinkaan ole oikeutta omistaa tai periä maata, jota he viljelevät. Maatalouden tuottavuus on edelleen sangen alhainen. Yksin toimivat kehitysmaiden viljelijät eivät myöskään ole päässeet hyötymään kohonneista tuottajahinnoista.

Osuustoiminnan mahdollisuudet ruokaturvan edistämässä

Globaaleilla markkinoilla tuottajan käteen jäävä osuus ruuan hinnasta on jatkuvasti pienentynyt. Eri puolilla maailmaa on saatu kokemuksia siitä, että maanviljelijät, kuten muukin alkutuotanto, ovat osuustoiminnan avulla saaneet ruuan tuotannon kasvuun. Samalla markkinaosuudet ja tuotot ovat kasvaneet. Osuustoiminnan merkitys ruokaturvan kehittämisessä on viime vuosina noussut merkittävällä tavalla esiin. Siinä korostuvat sekä sosiaalisesti kestävä työllisyys että vähäisempi herkkyys taloudellisille suhdanteille.

Tuottavuuden parantamiseksi osuustoiminnassa on lukuisia hyötyjä. Käytettävissä on erilaisia rahoitusinstrumentteja. Uuden teknologian levittäjänä osuustoiminta on kaikkialla maailmassa auttanut pienviljelijöitä ottamaan käyttöön uudenaikaistuvassa maataloudessa tarvittavia koneita, tarvikkeita ja työmenetelmiä. Näin on tapahtunut myös meillä

Suomessa. Kasvi- ja kotieläinjalostuksessa osuustoiminta on meilläkin kulkenut kehityksen kärjessä.

Maatalousväestön supistuessa kaupungistumisen myötä ruokaturvan saavuttamiseksi ja ylläpitämiseksi täytyy ruuantuotantoa tehostaa.

Maatalousväestön supistuessa kaupungistumisen myötä ruokaturvan saavuttamiseksi ja ylläpitämiseksi täytyy ruuantuotantoa tehostaa. Tuotannon kestävyys, ympäristön suojeleminen ja eläinten hyvinvointi ovat aiempia vuosikymmeniä merkittävämmässä asemassa tuotantoa kehitettäessä.

Osuustoiminnan monipuolisuus sekä eri osuuskuntien välinen yhteistyö ovat tärkeitä tuotannon tehostamiseksi, mutta myös entistä laajalaisemman asiantuntijuuden takaamiseksi.

Jotta osuuskunnat menestyvät ja toiminnalla on jatkuvuutta, tarvitaan paitsi oikeanlainen asenneilmapiiri myös oikeanlaista tukea toiminnalle. FAO sekä muut YK:n alaisuudessa toimivat organisaatiot IFAD (kansainvälinen maatalouden kehitysrahasto, International Fund for Agricultural Development) ja WFP (maailman ruokaohjelma, World Food Programme) työskentelevät tiiviisti maatalousosuuskuntien kanssa ja tukevat niiden toimintaa monin eri tavoin. YK huomioi osuustoimintaa näyttävästi vuonna 2012 viettämällä silloin kansainvälisen osuustoiminnan vuotta. Vuonna 2013 FAO:n ruokapäivän teemana oli ”Maatalousosuuskunnat – avain maailman ruokkimiseen”. Myös kestävä kehityksen konferens-

si Rio +20 kirjasi päätösasiakirjaansa, että osuustoiminnalla on keskeinen merkitys koko ruokaketjun kestävän kehityksen edistämisessä.

Osuustoiminnan hyötyjä ruokaturvan parantamisessa on mielenkiintoista tarkastella niin kehittyvien maiden näkökulmasta kuin siitäkin näkökulmasta, mitä ne merkitsevät ja ovat historiamme eri vaiheissa merkinneet suomalaiselle ruualle ja sen tuotannolle. Maatalousosuuskunnat tarjoavat hyvän organisatorisen pohjan ruokaturvan edistämiselle ja kehittämiseksi maissa, joissa yhteistoiminta vielä hakee muotoaan. Suomessa osuustoiminnalla on pitkä ja kunniakas historia. Se on ollut osa paitsi maaseudun myös kaupunkien elämää yli 100 vuotta. Se on osaltaan edistänyt Suomen vastuunkantoa omasta ruokahuollosta. Samalla olemme olleet osallisina maailman ruokaturvan varmistamisessa. Tässä suomalaisten osaamista ja kokemusta tarvitaan edelleenkin.

Globaalin ruokaturvan edistämiseen tarvitaan eri toimijoiden monipuolista yhteistyötä ja politiikka-alojen johdonmukaisuutta. Ruokaturvan toteutuminen edellyttää, että kehitys-, maatalous-, kalastus-, kauppa-, energia-, terveys-, ympäristö- ja luonnonvarapolitiikat edistävät yhdenmukaisia tavoitteita. Suomen vuonna 2012 vahvistaman Kehityspoliittisen ohjelman mukaisesti maamme on sitoutunut ”tukemaan ruokaturvaa johdonmukaisella politiikalla sekä kansallisesti että globaalisti”.

Osuustoiminta tutkimuksen ja yritystoiminnan näkökulmasta

Osuustoiminnan pitkä linja ja kestävän kehityksen haasteet

VISA HEINONEN

Johdanto

Osuustoiminnalla on takanaan jo parinsadan vuoden historia taloudellisen toiminnan vaihtoehtoisen järjestämisen muotona. Niin tuotannon kuin kulutuksenkin järjestäminen osuustoiminnallisesti on mahdollistanut yritystoimintaan liittyvien riskien jakamisen ja yritystoiminnan käynnistämisen pienillä alkupääomilla. Osuustoiminta syntyi käytännön tarpeisiin helpottamaan 1700-luvun teollisen vallankumouksen mukanaan tuomia taloudellisia ja sosiaalisia haasteita. Historiallinen tarkastelu tarjoaa aineksia pohtia osuustoiminnan paikkaa nykyajan maailmassa, jonka taloudelliset haasteet kehittyvien maiden kasvavien väestömaarien elättämiseksi kestäväällä tavalla ja ympäristön kuormituksen kasvatta kestävämmäksi ovat suuria.

Tämä artikkeli etenee osuustoiminnan alkuvaiheiden historiallisesta tarkastelusta nykypäivän kestävä kehityksen pohdintaan. Tavoitteena on antaa lukijalle tiivis yleiskuva osuustoiminnan eri muotojen synnystä ja aineksia tarkastella osuustoiminnan roolia kestävä kehityksen kannalta. Aluksi esitellään osuustoiminnan keskeisen uranuurtajan ja ideologin Robert Owenin elämää ja toimintaa. Seuraavaksi käydään läpi kulutusosuustoiminnan vaiheita Rochdalen osuuskaupan perustamisesta kansainväliseksi liikkeeksi. Myös kulutusosuustoiminnan tutkija ja puolestapuhuja ranskalainen Charles Gide esitellään. Sen jälkeen tarkastellaan lyhyesti luotto-osuustoiminnan ja keskinäisen vakuutustoiminnan syntyä sekä osuustoiminnan alkua Pohjoismaissa. Lopuksi pohditaan kestävä kehitystä ja osuustoiminnan roolia sen toteuttamisessa.

Osuuskunnat oikeudenmukaisen yhteiskunnan tiennäyttäjinä

Kansainvälinen osuustoimintaliitto (International Co-operative Alliance, ICA) on määritellyt osuuskunnan ”itsenäiseksi henkilöyhteisöksi, johon jäsenet liittyvät vapaaehtoisesti toteuttaakseen yhteisesti omistamansa ja demokraattisesti hallitsemansa yrityksen avulla taloudellisia,

sosiaalisia ja kulttuurisia tavoitteitaan” (Laurinkari 2007, 40). Kyseessä on siis paitsi taloudellinen niin myös sosiaalinen ja kulttuurinen hanke. Historioitsija Heikki Ylikangas on kirjoittanut osuustoiminnasta:

Se liittyi kiinteästi teollistumiseen ja siihen nojautuvan markkinatalouden kehitykseen, mutta se kytkeytyi Euroopassa myös talonpoikien vapautumiseen aateliston alustalaisuudesta ja itsenäisen pienviljelijäväestön syntyymiseen. Osuustoiminnan ytimenä oli kaikkialla lukumääräisesti suurien mutta voimavaroiltaan vähäisten ihmisryhmien – tuottajien ja kuluttajien – huomioon ottaminen ja heidän edukseen toimiminen. Käytännössä tämä tarkoitti pienviljelijöitä ja työväestöä (Ylikangas 1990, 271).

Ylikankaan sanoin osuustoiminta tarjosi laajenevalle kapitalismille ihmis-
kasvoisen muodon (mt. 272). Tarkastelen tässä lyhyessä esityksessä aluksi historiallisesta näkökulmasta osuustoiminnan ilmenemismuotoja ja toiseksi kestäväen kehityksen tulkintoja. Mitä osuuskunnilla on siis tarkoitettu?

Osuustoiminnan keskeisinä tavoitteina on ollut yhteenliittyminen, demokratia ja yhteiskunnan muuttaminen. Osuustoiminta-aate syntyi 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alkupuoliskolla yrityksenä vastata teollistumisen synnyttämään yhteiskunnalliseen murrokseen ja sen mukanaan tuomiin ongelmiin. 1700-luvun lopulla Englantiin perustettiin osuustoiminnallisia myllyjä ja 1810-luvulla ensimmäisiä osuuskauppoja. Silloin osuustoiminnalla pyrittiin ratkaisemaan korkeasta leivän hinnasta sekä elintarvikkeiden väärentämisestä johtuneita ongelmia (Herranen 2004, 15). Osuustoiminta oli yksi vastausyritys Karl Polanyin (2009, 79, 88) ”saatanalliseksi myllyksi” nimittämän ihmisiä massoiksi jauhavan ja ”hiilipöly- ja romukasoja sisuksistaan suoltavan” markkinajärjestelmän tuottaman suuren murroksen seurauksiin.

Osuustoiminta-aatteen perustajiin kuulunut walesiläinen sosiaalireformisti Robert Owen (1771–1858) näki osuustoiminnan tärkeänä keinona

köyhyyden vähentämiseksi. Menestyttyään Manchesterissä puuvillakehräämöryrittäjänä hän ryhtyi osakkaaksi appensa David Dalen perustamaan puuvillakehräämön New Lanarkissa Skotlannissa. Tultuaan kehräämön johtajaksi vuonna 1800 Owen toteutti jo appensa noudattamia filantrooppisia ideoita ja panosti paikallisiin sosiaaliuudistuksiin sekä työväen hyvinvointiin (Ekelund & Hebert 1975, 158). Owen korosti New Lanarkissa voimakkaasti lasten koulutusta sekä työväen asunto- ja työolojen parantamista sosiaalireformien avulla (Harmaja 1906, 28-46). Esimerkiksi työväen palkkoja nostettiin ja työaika lyhennettiin yli kahdestatoista runsaaseen

kymmeneen tuntiin päivässä. 1800-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä yhteiskunnallinen epätasa-arvo nostatti Iso-Britanniassa levottomuutta ja poliittisten uudistusten vaatimuksia. Epätasa-arvoa vastaan kamppailivat poliittiseksi protestiliikkeeksi järjestäytyneet luddiitit, jotka pelkäsivät uusien teknologioiden käyttöönoton vievän heidän työpaikkojaan. Esimerkiksi Manchesterissä vuonna 1819 ta-

pahtuneessa Peterloon verilöylyssä kuoli yksitoista ihmistä ja useita satoja loukkaantui.

Robert Owen havaitsi yhteiskunnallisten epäkohtien kärjistyvän ja tarttui toimeen ajakseen uudistuksia. Yhteiskunnallisten uudistusvaatimusten paine kasvoi Pariisin vuoden 1830 vallankumouksen myötä, ja uudistusvaatimukset alkoivat tuottaa tulosta. Iso-Britannian ensimmäinen parlamentaarinen uudistus 1832 aloitti uudistusten sarjan, jotka vähitellen lopulta johtivat entistä laajempaan demokratiaan (Acemoglu & Robinson 2013, 304). Owen pyrki osaltaan edistämään yhteiskunnallisia uudistuksia vaikka kohtasikin monia vastuksia.

New Lanarkista tuli Robert Owenin ansiosta kymmenessä vuodessa maailmankuulu hyvinvoiva tehdasyhdyskunta. Filantrooppi Owen onnistui kokoamaan itselleen merkittävän omaisuuden (Heilbroner 1972, 107). New Lanarkin tehdasyhdyskunnasta ja Owenin perustamasta koulusta tuli sivistyneistön ja ylhäisön vierailukohde. Siellä vierailivat esimerkiksi monet kuninkaalliset, kirkonmiehet ja parlamentin jäsenet. Ulkomaisiin vieraisiin kuului suuriruhtinas, sittemmin Venäjän keisari Nikolai, joka tarjoutui ottamaan Owenin pojat mukaan Venäjälle kasvatettaviksi valtio-

Robert Owen havaitsi yhteiskunnallisten epäkohtien kärjistyvän ja tarttui toimeen ajakseen uudistuksia.

miehiksi (Harmaja 1906, 44). Robert Owen kieltäytyi tarjouksesta kohteli-aasti. Voimiaan ja omaisuuttaankaan säästämättä hän pyrki edistämään sosiaalireformeja, tuotanto-osuuskun-tien perustamista, työväensuojelua ja työajan yleistä lyhentämistä lainsäädäntöteitse. Hänen taustatyönsä joh-ti Englannissa lopulta naisten ja nuor-ten työntekijöiden työpäivän lyhentä-miseen kymmentuntiseksi lailla 1847 (Harmaja 1906, 60). 1820-luvulla Ro-bert Owen laajensi toimintaansa valta-meren taa Yhdysvaltoihin.

*Tyhjätaskusta
upporikkaaksi ja
jälleen takaisin
kulki tehtailija
Robert Owenin tie
vuosina
1771-1858.*

Owenin Yhdysvalloissa 1820-luvulla toteuttama sosialistisen yhteisön ko-keilu New Harmony jäi lyhytaikaiseksi. Owen menetti paljon omaisuut-taan, mutta hänen kannattajansa perustivat osuuskuntia ja osuustoimin-nallisia yhteisöjä Iso-Britannian lisäksi Yhdysvaltoihin ja Kanadaan. Sa-maan aikaan owenismi sai runsaasti kannattajia Iso-Britanniassa (Thomp-son 1968, 858). Vastoinkäymiset eivät kuitenkaan lannistaneet Owenia, vaan hän pyrki johdonmukaisesti edistämään sosiaalireformeja ja osuustoi-mintaa. 1832 Iso-Britanniassa toimi noin 500 osuustoiminnallista yhdistys-tä, joissa oli yli 20 000 jäsentä (Thompson 1968, 872). Vuosina 1826-1837 Owen piti valtavan määrän esitelmiä ja puheita eri puolilla Britanniaa, te-ki muutamia satoja matkoja ja kirjoitti peräti 2 000 sanomalehtiartikke-lia (Harmaja 1906, 129). Pyrkinessään parantamaan huono-osaisten ase-maa Robert Owen törmäsi usein kovaan vastustukseen. Kun hän ehdotti Itävallan ruhtinas von Metternichin apulaiselle Friedrich von Gentzille so-siaalisia parannuksia, von Gentz vastasi jyrkän kieltävästi (Acemoglu & Ro-binson 2013, 221). Friedrich von Gentz perusteli kielteisyyttään sillä, ettei hyvinvoivia ja itsenäistyneitä ihmisjoukkoja voitaisi enää hallita.

Robert Owen tunnetaan taloustieteen oppihistoriassa ranskalaisten Henri de Saint-Simonin (1760-1825), Charles Fourier'n (1772-1837) ja Pierre Proudhonin (1809-1965) ohella utopistisocialistina. Hänen ajat-telunsa keskeisiä elementtejä olivat reilun vaihdannan, oikeudenmukai-sen hinnan ja hyväntekeväisyyden ideaalit. Robert Owenin ajatukset pa-remmasta ja oikeudenmukaisemmasta yhteiskunnasta innoittivat myös modernin ammattiyhdistysliikkeen perustajia 1830-luvun Englannissa.

Osuustoiminnan perustajana pidetyn Robert Owenin vaikutuksen voidaan tulkita näkyvän paitsi 2000-luvun osuustoiminnassa niin myös yhdysvaltalaisessa kommunitaristisessa yhteiskuntafilosofiassa.

Rochdalesta maailmalle: kulutusosuuskunnat

Vaikka monet Owenin vaikutuksesta perustetut *tuotanto-osuuskunnat* eivät menestyneet, vaikutti hän osaltaan Englannin Rochdaleen 1840-luvulla *kulutusosuuskunnan* perustaneisiin kankaankutojiin. Kulutusosuustoiminnasta tuli myöhemmin merkittävä voimatekijä Iso-Britannian Labour-puolueen taustalle (Heilbroner 1972, 111). Perustaessaan vuonna 1844 Rochdaleen kulutusosuuskuntaa ”Rochdalen uranuurtajiksi” kutsutut kankaankutojat tuskin arvasivat, että heidän hankkeestaan tulisi ensin kansallinen ja vähitellen kansainvälinen menestystarina.

Vuonna 1914 kulutusosuuskunnat olivat suurin ja voimakkain työväenluokan kansaliike, jolla oli enemmän jäseniä kuin ammattiyhdistysliikkeellä tai poliittisilla puolueilla (Furlough & Strikwerda 1999, 18). Kulutusosuustoiminnan menestys perustui pitkälti siihen, että taloudellise-

na organisaatiomuotona osuuskunta mahdollisti työväenluokan perheille entistä laadukkaampien tuotteiden ostamisen kohtuullisilla hinnoilla ja samalla säästämisen muodon, kun voittoja palautettiin osakkaille ostomäärien mukaan (Hilton 2003, 26). Rochdalen kulutusosuuskunnalla oli ammattimaisempi johto kuin monil-

Vuonna 1914 kulutusosuuskunnat olivat suurin ja voimakkain työväenluokan kansaliike

la aikaisemmilla ja sen toiminta perustui *neljälle keskeiselle periaatteelle*, jotka olivat avoin ja vapaaehtoinen jäsenyys, kansanvaltainen hallinto, rajoitettu pääoman korko ja ylijäämän palautus ostosten mukaan (Birchall 1994, 54-58; Watkins 1990, 20-21). Avoin jäsenyys toteutui vuoden 1852 yhdistyslain myötä kulutusosuuskunnan saatua laillisen aseman, ja kansanvaltainen hallinto toteutui, kun jokaisella osakkaalla oli yksi ääni. Pääoman koron rajoituksella ei ollut kovin suurta merkitystä, koska sijoitetut pääomat olivat pieniä. Ostosten mukaisen ylijäämän palautuksen periaate sen sijaan mullisti sekä aikakauden vähittäiskaupan että siihenastisen osuustoiminnan mallin (Herranen 2004, 21). Lisäksi ehdollisia periaatteita olivat poliittinen ja uskonnollinen puolueettomuus, valistustyö sekä käteiskauppa (Birchall 1994, 59-61). Rochdalen periaatteet

loivat perustan osuustoiminnan menestykselle vaihtoehtoisena taloudellisen toiminnan muotona.

Rochdalen osuuskaupan perustajille poliittisen ja uskonnollisen puolueettomuuden periaate oli tärkeä. Heidän joukossaan oli erilaisten poliittisten ja uskonnollisten suuntausten kannattajia (Herranen 2004, 23). Periaate turvasi yhteistoiminnan mahdollisuuden ja uusien jäsenten liittymisen osuuskuntaan. Valistustyön merkitys oli suuri. Rochdalen uranuurtajat opettivat lukutaidottomia jäseniä lukemaan ja perustivat kirjaston. Lisäksi he järjestivät jäseniä kiinnostavia luentotilaisuuksia (Watkins 1990, 144). Käteiskaupan periaate oli myös aikakauden käteiskauppaa mullistava. Periaate esti asiakkaiden joutumisen kauppiaiden velalliseksi ja mielivallankohteiksi (Herranen 2004, 22). Osuuskaupan jäsenistö alkoi kasvaa, kun työväestö havaitsi kulutusosuustoiminnan edut.

Rochdalen osuuskauppa aloitti myymällä ruokaa ja yksinkertaisia kotitaloustarvikkeita kuten kynttilöitä aluksi vain jäsenilleen mutta laajensi pian toimintaansa (Furlough & Strikwerda 1999, 9). Vuodesta 1852 osuuskauppa alkoi myydä myös muille asiakkaille kuin jäsenille. Samoihin aikoihin eri puolille Pohjois-Englantia ja Skotlantia oli perustettu jo toista sataa

*Rochdalen
pioneerit
maalauksessa,
joka on tehty
heistä otetun
valokuvan
mukaan.*

Piirros Rochdalen osuuskaupan monenlaisista avajais-tunnelmista.

Brittiläisen osuustoiminnan menestys huomattiin pian Keski-Euroopassa, mihin alettiin perustaa kulutusosuuskuntien ohella myös muita osuustoiminnan muotoja. Ranskassa perustettiin aluksi tuotanto-osuuskuntia osuuskauppojen sijasta. Kuitenkin myös kulutusosuuskuntia perustettiin maassa 1830-luvulta lähtien, ja kulutusosuustoiminta sai 1800-luvun lopulla vahvaksi puolestapuhujakseen taloustieteen professori Charles Giden (1847–1932). Gide korosti voimakkaasti osuustoiminnan merkitystä kolmantena tienä kapitalismin ja sosialismin välissä. Hän vastusti taloustieteen liberalistista oppisuuntaa ja painotti erityisesti ihmisten välistä solidaarisuutta ja kuluttajan roolia talouselämän sankarina (Williams 1982, 281–284). Gide korosti kuluttajien kollektiivista voimaa. Hän pyrki osoittamaan, kuinka kuluttajat yhdessä toimien saattoivat edistää sosiaalista oikeudenmukaisuutta (Williams 1982, 321). Sosialistiset osuuskunnat kasvoivat Ranskassa nopeimmin vuosisadan vaihteessa (Furlough 1999, 178–179). Ranskalainen osuustoimintaliike kehittyi kuitenkin 1900-luvun puolella entistä reformistisempaan suuntaan ja otti etäisyyttä osuustoimintaan ”sosialismin kolmantena tukijalkana” ammattiyhdistysten ja poliittisen sosialismin ohella pitävästä radikaalista tulkinnasta.

vastaavanlaista osuuskauppaa (Herranen 2004, 20). Kulutusosuustoiminnan menestys perustui paljolti ammattijohtajien taitavaan toimintaan ja liiketoiminnan laajentamiseen. Vuonna 1880 Rochdalen osuuskaupalla oli jo 10 000 jäsentä, ja 1900-luvun alussa brittiläinen osuustoimintaliike oli maailman laajin, taloudellisesti voimakkain ja malli yhtenäiselle liikkeelle voimakkaasti keskuselimineen (Furlough & Strikwerda 1999, 9–10). Yiannis Gabriel ja Tim Lang (2006, 156–160) ovatkin luonnehtineet kulutusosuuskuntia kansainvälisen kuluttajaliikkeen ensimmäiseksi aalloksi periodisoidessaan kuluttajaliikkeen kehitystä. Kulutusosuuskuntien toiminnan keskeisenä periaatteena oli oma-apu ja unelmana paremman maailman rakentaminen (Lang & Gabriel 2005, 41).

Osuuskassat ja keskinäiset vakuutusyhtiöt

Saksassa aloitettiin *luotto-osuuskuntatoiminta* eli *osuuskassat* - kolmas osuuskuntien tyyppi tuotanto- ja kulutusosuuskuntien ohella (Herranen 2004, 24). Saksalaisen Franz Hermann Schulze-Delitzschin (1808-1883) aloitteesta perustettiin vuonna 1850 ensimmäinen kulutusosuuskunta Eilenburgiin ja osuuskassa Delitzschin pikkukaupunkiin nykyiseen itäiseen Saksaan (Fairbairn 1999, 272). Schulze-Delitzsch korosti oman avun ja itsehallinnon periaatteita. Hänen tavoitteenaan oli turvata esimerkiksi käsityöläisten ja pienteollisuudenharjoittajien luotonsaanti sekä siten itsenäisyys osuuskuntien avulla. Hän ideoi paitsi luotto-osuuskuntia niin myös muita osuustoiminnallisia yrityksiä tuotannon, varustoinnin, markkinoinnin ja kulutuksen alueella (Fairbairn 1999, 272). Schulze-Delitzsch vaikutti merkittävästi Saksan työväenliikkeeseen, jonka jäsenet ryhtyivät 1860-luvulla perustamaan osuuskuntia (Aléx 1994, 47).

Toinen saksalainen Friedrich Wilhelm Reiffeisen (1818–1888) kehitti mallin maanviljelijöiden osuuskassaksi, joita alettiin perustaa pientalonpoikien luotonsaannin turvaamiseksi maataloustarvikkeiden hankintaa varten (Kuusterä 2002, 15; Fairbairn 1999, 273). Erotukseksi Rochdalen mallin osuuskaupoista reiffeisenilaiset osuuskunnat organisoivat maataloustarvikkeiden hankintaa jäsenille sekä edistivät maanviljelijöiden tuotteiden markkinointia (Herranen 2004, 24). Lisäksi Reiffeisen itse ja hänen kannattajansa olivat konservatiiveja ja perinteisen maatalousyhteiskunnan säilyttäjiä erotukseksi liberaalin Schulze-Delitzschin urbaanista osuustoiminnasta (Fairbairn 1999, 273). 1890-luvulla osuustoimintaliike johtajinaan Heinrich Kaufmann (1864–1928) ja Adolph von Elm (1857–1916) lähestyi Saksan työväenliikettä ja kasvoi erityisesti kaupungeissa ja teollisuusalueilla brittiläistylyiseksi vahvaksi taloudelliseksi kansanliikkeeksi, vaikka työväenliikkeen marxilainen siipi suhtautui osuustoimintaan melko kielteisesti (Fairbairn 1999, 277-280). Saksassa osuustoiminnasta kiinnostuivat siis erilaisista ideologisista lähtökohdista tulevat kansalaispiirit. 1930-luvulla valtaan nousseet kansallissosialistit kuitenkin tuhosivat lähes tyystin kukoistaneen osuustoimintaliikkeen, joka jouduttiin toisen maailmansodan jälkeen perustamaan käytännössä uudelleen.

*Saksassa osuustoiminnasta
kiinnostuivat erilaisista
ideologisista lähtökohdista tulevat
kansalaispiirit.*

Neljäs osuustoiminnallinen yritysmuoto syntyi vakuutusosalalle, kun Brittein saarilla alettiin perustaa keskinäisiä yhdistyksiä 1800-luvun lopulla. *Keskinäiset vakuutusyhtiöt* olivat usein läheisessä suhteessa kulutusosuuskuntiin. Yksityisistä yhtiöistä poiketen keskinäisiä yhtiöitä johtivat edunsaajien edustajat omistajien tai pienen osakkeenomistajien ryhmän sijasta (Furlough & Strikwerda 1999, 12). Rochdalen uranuurtajilla oli merkittävä rooli merkittävän osuustoiminnallisen vakuutusyhtiön the Co-operative Insurance Societyn perustamisessa 1867 (Birchall 1994, 164). Myös Yhdysvaltain monet nykyiset vakuutusyhtiöt aloittivat keskinäisinä yhdistyksinä. Nykyään keskinäisillä ja osuustoiminnallisilla vakuutusyhtiöillä on hyvin merkittävä rooli vakuutusalan toimijoina monissa Euroopan unionin jäsenmaissa. Monissa Keski-Euroopan maissa perustettiin 1800-luvun loppuvuosikymmeninä osuustoiminnallisia keskusjärjestöjä, joissa kulutusosuuskunnat olivat keskeisiä (Herranen 2004, 25). Pohjoismaihin osuustoiminta rantautui 1800-luvun loppupuolella.

Vuonna 1916
ilmestyneen
"Osuustoiminta-
herätys
Tanskassa"
-kirjaseksen kansi.

Osuustoiminta rantautuu Pohjoismaihin

Tanskassa ja Norjassa osuustoimintaliike sai vahvan aseman. Tanskassa osuustoiminta sai alkunsa paikallisten työläisten pastori H. C. Sonnen avulla Thistedin pikkukaupungissa perustamasta kulutusosuuskunnasta (Christiansen 1999, 223-224). 1900-luvun alussa Tanskaan oli perustettu jo yli tuhat kulutusosuuskuntaa. Erityisen voimakkaiksi maassa kehittyivät kuitenkin tuotanto-osuuskunnat. Ensimmäiseen maailmansotaan mennessä osuusmeijerit hallitsivat lähes täysin maidontuotantoa Tanskassa (Christiansen 1999, 230). Pekonin tuotannossa osuustoiminnalliset yritykset vastasivat silloin 85 prosentista tuotannon kokonaisarvosta.

Ruotsi oli 1800-luvun puolivälissä köyhä Pohjois-Euroopan maa, jossa seurattiin vuosien 1830 ja 1848 tapahtumia ja sosiaalisten levottomuuksien pelossa alettiin vaatia sosiaalireformejä. Maan ensimmäisen hankintaosuuskunnan perusti vapaaherra Robert von Kraemer (1791-1880) Öresundsbrossa vuonna 1850 (Aléx 1999, 243). Hän lienee saanut idean osuuskunnan perustamisesta ystävältään kirjailijalta ja historian professorilta Erik Gustav Geijeriltä (1783-1847), joka vieraili Englannissa ja tutustunut siellä osuus-

toimintaan. 1860-luvulla perustettiin työväenyhdistyksiä, jotka kiinnos-
tuivat osuustoiminnasta ja kansanvalistuksen kytkemisestä siihen (Aléx
1999, 243-245). Osuustoiminta kiinnosti myös yksittäisiä älymystön
edustajia. Esimerkiksi Lundin yliopiston poliittisen taloustieteen pro-
fessori Gustav K. Hamilton (1831-1913) puhui tuotanto-osuuskuntien
puolesta Schulze-Delitzschin saksalaista mallia seuraten. Vuoteen 1875
mennessä Ruotsissa oli perustettu jo yli 300 osuuskauppaa usein työvä-
enyhdistyksiin liittyen (Herranen 2004, 26-27). Ruotsin kasvavassa sosi-
aalidemokraattisessa puolueessa osuustoimintaa vastustettiin kuitenkin
aluksi.

*Näkymä
osuuskaupan
tavaratalon
hedelmä- ja
vihannesosastolta
Norjassa.*

Kulutusosuuskuntia perustettiin kaikesta huolimatta ahkerasti Ruotsis-
sa 1800-luvun loppuvuosikymmeninä. Uudelle vuosisadalle tullessa oli
perustettu jo 1 150 kulutusosuuskuntaa, joista 490 perustettiin 1890-lu-
vulla (Aléx 1999, 246). Sosiaalidemokratia vahvistui merkittäväksi po-
liittiseksi kansanliikkeeksi 1890-luvun Ruotsissa teollistumisen edetes-
sä nousukauden myötä, kun työläisväestö kasvoi. Silloin perustetut kulu-
tusosuuskunnat erosivat edeltäjistään sikäli, että niitä perustivat nimen-
omaan työläiset ylempien kansankerrosten edustajien sijasta. Lisäksi ku-

lutusosuuskuntia perustettiin pikemmin niiden taloudellisen luonteen vuoksi kuin valistuksellisista syistä tai vastauksiksi sosiaalisiin kysymyksiin (Aléx 1999, 247). Vuonna 1899 perustettiin Kooperativa förbundet (KF) kulutusosuustoiminnan keskusjärjestöksi. Sosiaaliliberaali poliitikko Gerhard Halfred von Koch (1872-1948) ja sosiaalidemokraatti Axel Rylander (1865-1900) olivat aktiivisia keskusjärjestöä perustettaessa. Vuodesta 1905 alkoi kehitys, jonka seurauksena ruotsalainen kulutusosuustoiminta kehittyi vuoteen 1939 mennessä yli 5 000 osuuskaupan ja lähes 670 000 jäsenen kulutusosuustoiminnan lisäksi myös tuotantoa harjoittavaksi massajärjestöksi (Aléx 1999, 248). Sekä kulutusosuustoiminta että sosiaalidemokratia voimistuivat 1900-luvun alkuvuosikymmeninä Ruotsissa hyvin merkittäviksi yhteiskunnallisiksi voimiksi. Myöhemmin sosiaalidemokraattisena poliitikkona ja ministerinä toimineesta Anders Örnestä (1881-1956) tuli merkittävä osuustoiminnan ideologi ja vaikuttaja, jonka johdolla ruotsalainen kulutusosuustoiminta kehittyi aidosti vaihtoehtoiseksi ”kolmanneksi tieksi” kapitalismin ja sosialismin välillä (Aléx 1999, 260).

Suomen osuustoimintaliikkeen kehitys 1800-luvun alkuosuuskunnista Pellervo-Seuran, osuuskauppojen ja muiden osuustoiminnallisten yri-

tysten perustamiseen sekä siitä liikkeelle keskeisten osuustoimintavaikeuttajien kuten Hannes (1864-1933) ja Hedvig (1867-1961) Gebhardin sekä Väinö Tannerin (1881-1966) johdolla liikkeelle lähteneeseen kehitykseen on melko hyvin yleisesti tunnettua sekä myös monissa tutkimuksissa käsiteltyä (ks. Herranen 2004; Ilmonen 1984; Kuisma ym. 1999; Perko 1979; Simonen 1949; Suonoja 1966),

joten en käsittele sitä tässä lyhyessä esityksessä. Totean vain, että 1899 perustetusta Pellervo-Seurasta, 1902 perustetusta Osuuskassojen Keskuslainarahastosta, 1904 perustetusta SOK:sta, 1905 perustetuista Hankkijasta ja Valiosta sekä vuonna 1916 perustetun Kulutusosuuskuntien Keskusliiton ja niin sanottujen edistysmielisten osuuskauppojen toiminnasta versoi voimakas ja suomalaisen yhteiskunnan kehityksen kannalta tärkeä virta 1900-luvun kuluessa.

Ympäristötutkijat ovat jo pitkään varoittaneet monista maapallon ja ihmiskunnan tulevaisuutta uhkaavista tekijöistä.

Kestävä kehitys

Seuraavaksi käsittelen lyhyesti haastavaa kestävän kehityksen teemaa, joka tuntuisi sopivan osuustoimintaliikkeen perinteisiin tavoitteisiin ja erityisesti inhimillisen talousjärjestelmän haasteisiin hyvin. Kestävän kehityksen määrittäminen on osoittautunut hankalaksi tehtäväksi. Kestävän kehityksen aspekteiksi on nimetty ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys. On luontevaa ajatella, että nämä kytkeytyvät vahvasti toisiinsa: kestävän kehityksen toteutuminen edellyttää edistymistä kaikilla kolmella osa-alueella. Ajatus kestävästä kehityksestä johtaa helposti eettisiin pohdintoihin. Ekologisen kestävyuden tavoitetta voidaan tarkastella paitsi puhtaan eettisenä kysymyksenä niin myös valistuneen omanedun näkökulmasta (Harrison 2005, 57). Mutta tulevien sukupolvien näkökulma johtaa taas helposti takaisin eettisiin pohdintoihin. Kestävä kehitys ei siis ole yksiulotteinen eikä yksinkertainen käsite.

Ympäristötutkijat ovat jo pitkään varoittaneet monista maapallon ja ihmiskunnan tulevaisuutta uhkaavista tekijöistä. Ilmastonmuutos on valtaosan tutkijoista hyväksymä uhka, joka johtuu luonnonvarojen kestämatörmästä hyödyntämisestä materiaalisessa tuotannossa ja kasvavasta materiaalisesta kulutuksesta. On arvioitu, että Yhdysvaltain kulutustasolla tarvittaisiin peräti viisi maapallon kokoista planeettaa ylläpitämään elintaso (Smart 2010, 186). Ilmastonmuutoksen lisäksi myös muut ympäristöuhat kuten ilmansaasteet, metsätuhot, vesien pilaantuminen, eroosio ja alati kasvavat jätevuoret uhkaavat maapallon tulevaisuutta (Assadourian 2010, 32). Kestävän kehityksen tie edellyttäisi monien tutkijoiden mielestä sitä, että globaali ”kuluttajien luokka” vähentäisi kulutustaan maapallon resurssien kantokykyä ja siedettävää hiilidioksidipäästöjen tasoa vastaavaksi. Samalla kuitenkin kehittyvien maiden kansalaisten tulisi voida pystyä parantamaan materiaalista elintasoaan (Smart 2010, 209). Yksi kestävästä kehitystä uhkaava vakava haaste on alati jatkuva väestönkasvu.

Kestävässä kehityksessä voidaan erottaa toisistaan ekologinen, taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys.

Hiljattain suomalaisen yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen uranuurtaja Ilmo Massa (2013, 324) on tiivistänyt kestävän kehityksen yhteiskuntapolitiikan päämääräksi kohtuullisen elintason, sosiaalisen

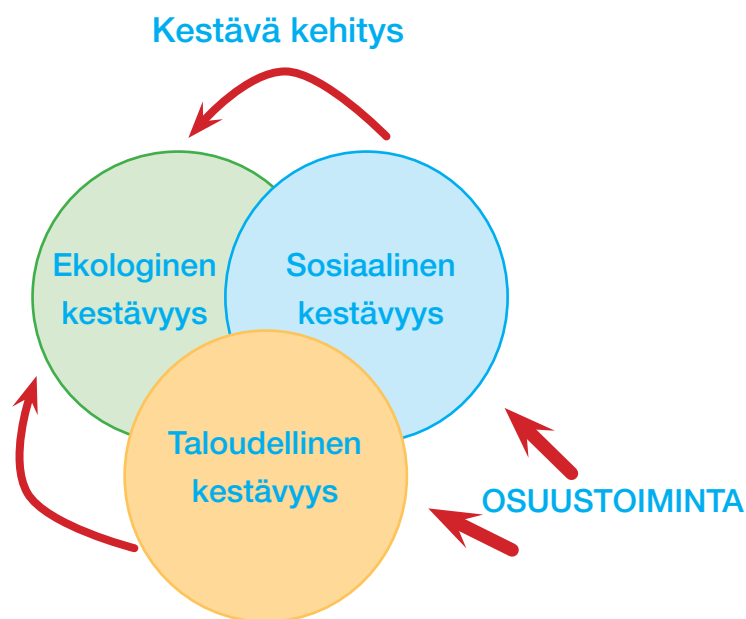
turvallisuuden ja puhtaan sekä terveellisen elinympäristön takaamisen eri yhteiskuntaryhmille. Hän kirjoittaa:

Kestävä yhteiskuntapolitiikka ei hylkää ihmisten hyvinvoinnin tavoittelua eikä myöskään talouden kehitystä vaan pikemminkin laajentaa hyvinvoinnin tulkintaa tähdentäessään elinympäristön puhtauden ja luonnonvarojen säästämisen merkitystä. (Massa 2013, 324)

Massa jatkaa viittaamalla John Maynard Keynesin pohdintaan tasapainotalouden ja -yhteiskunnan mahdollisuudesta talouden ja tieteen kehityksen tuloksena juuri ennen 1930-luvun suurta lamaa. Ajatus kohtuullisuudesta tuntuukin nykyaikana unohtuvan hyvin helposti. Filosofit Aristoteles määritteli kohtuullisuuden hyveen keskiväliseksi suhteessa nautintoon ja kärsimykseen (Aristoteles 1989, 58-61). Kohteliaisuuden hyvettä vastasi Aristoteleen mukaan hillittömyyden pahe, mikä tarkoitti liiallisuutta suhteessa aistinautintoihin. Toisaalta nykyinen palkkatyön oravanpyörä ja toisaalta viettelevä kulutuskulttuuri saavat ihmisen helposti sortumaan hillittömyyksiin. Aristoteleen mukaan työnteon tarkoitus on elämän edellytysten ylläpitäminen ja päämäärä ajan raivaaminen rauhalliselle mietiskelylle, minkä hän ajatteli kuuluvan olennaisena osana tasapainoiseen elämään (Stebbins 2007, 120). Varsinkin suurten ihmisjoukkojen hylätessä kohtuullisuuden periaatteen seuraukset uhkaavat koko ihmiskuntaa ja ekosysteemiä.

Osuustoiminta, kestävä kehitys ja tulevaisuuden haasteet

Kestävässä kehityksessä voidaan erottaa toisistaan ekologinen, taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys. Tosiasiallisesti nämä kestävyiden aspektit ovat vahvasti kytkeytyneet toisiinsa, ja on vaikea ajatella yhtä ilman muita. Osuustoimintaliike on vahvistunut olemassaolonsa puolentoista vuosisadan aikana globaaliksi kansanliikkeeksi: osuustoiminnallisilla yrityksillä maataloudessa, teollisuustuotannossa sekä kaupassa, pankki- ja vakuutustoiminnassa oli 2000-luvun alkaessa 700 miljoonaa jäsentä yli sadassa maassa eri puolilla maapalloa (Lang & Gabriel 2005, 42). Osuuskuntien suosio vaihtoehtoisena taloudellisen organisoitumisen muotona onkin kasvanut eettisen liiketoiminnan laajentuessa ja talouskriisin myötä. Osuustoiminnan rooli kestäväen kehityksen toteuttamisessa voi liittyä nimenomaan taloudelliseen ja sosiaaliseen aspektiin, ja niiden kautta myös ekologiseen kestävyteen (ks. kuvio 1).

KUVIO 1: Kestävä kehitys ja osuustoiminta.

Hyviä esimerkkejä osuustoiminnan vaikutuksesta kestäväan kehitykseen löytyy esimerkiksi reilun kaupan järjestelmästä, jossa kilpailullisilla liiketoimintamallien sijaan osuustoiminnallisella liiketoiminnalla on monesti tärkeä sijansa. Reilun kaupan järjestelmän vahvistuminen voidaan nähdä osana Gabrielin ja Langin (2006, 166-169) tunnistamaa kuluttajaliikkeen ”neljättä aaltoa”, johon liittyy eettisten ja ekologisten kysymysten voimistuminen ja ”vihreä kuluttajuus”. Vihreän kulutuksen kansalaisliike kehittyi vähitellen Euroopassa 1970-luvulta lähtien ja levisi Pohjois-Amerikkaan (Gabriel & Lang 2006, 166-167). Tämä uudenlaista kuluttaja-aktivismia edustava liike tavoittelee eettisen, sosiaalisen ja ekologisen ulottuvuuden entistä selkeämpää sisällyttämistä toimintaan markkinoilla. Myös reilun kaupan järjestelmän tavoitteena on helpottaa monia markkinoiden toiminnasta tai toimimattomuudesta johtuvia ongelmia. Niitä ovat esimerkiksi hankala pääsy markkinoille pitkien etäisyyksien tai kuljetusongelmien vuoksi, epätäydellinen informaatio, rahoituksen puute ja heikko luoton saatavuus, elinkeinon vaihtamisen hankaluus ja yrittämisen riskit sekä heikko oikeusjärjestelmä (Nicholls & Opal 2005, 18-19). Reilu kauppa tarjoaa kestäväan ja markkinoihin sekä kaupankäyntiin perustuvan ratkaisun globaalien talouden ongelmiin.

Reilun kaupan keskeisiä periaatteita on kaupankäynti suoraan kehittyvien maiden pientuottajien kanssa, jotka ovat organisoituneet osuuskunniksi. Tällaiset osuuskunnat pystyvät esimerkiksi yhteisillä resursseilla hankkimaan tai vuokraamaan kalliita maatalouskoneita tai välttämättömiä kommunikaatiovälineitä kuten puhelimia tai tietokoneita ja siten helpottamaan informaation saantia hinnoista (Nicholls & Opal 2005, 34). Tuottajaosuuskunnat kykenevät myös tarjoamaan tuotteiden varastointimahdollisuuksia, ja siten suojaamaan pientuottajia markkinoiden vaihtelulta. Lisäksi osuuskunnat voivat järjestää kehittyvien maiden tuottajille vierailuja markkinoille, jossa on kysyntää reilun kaupan tuotteille sekä auttaa kehittämään asiakassuhteita. Nicholls ja Opal (2005, 35) mainitsevat esimerkkinä meksikolaisten pientuottajaosuuskunnan jäsenten vierailun Starbucks-yhtiön päämajaan Yhdysvaltain Seattleen.

Kulutusosuustoiminta vaikuttaa kaupan alalla keskeisenä kilpailukapitalismille vaihtoehtoisen taloudellisen toiminnan mallina. Osuustoimintaliikkeen historiallisista periaatteista avoimuus, demokraattisuus ja puolueettomuus tekevät osuustoiminnasta monenlaisiin institutionaalisiin

ja arvoympäristöihin sopivan mallin. Nykyään kulutusosuuskunnat ovat levinneet ympäri maailman (Smart 2010, 200). Niillä on hyvin tärkeä rooli monissa Euroopan maissa ja erityisesti Iso-Britanniassa, Pohjoismaissa sekä saksankielisessä Keski-Euroopassa ja Japanissa. Uusosuustoiminnan vähittäinen nousu alkoi jo 1970-luvulla Länsi-Euroopassa ja Yhdysvalloissa, missä alettiin perustaa työ-, asunto- ja luotto-osuuskuntia (Birchall 1994, 195). Yhteiskuntavastuun ja liiketoiminnan eettisten periaatteiden korostamisen nykyisessä il-

mapiirissä osuustoiminnalle uskoisi olevan vahvaa yhteiskunnallista tilausta. Lisäksi jo syntyvaiheessaan kansainvälistynyt osuustoimintaliike on pyrkinyt korostamaan myös kestävän kehityksen kannalta välttämätöntä tavoitetta: rauhaa kansakuntien välillä.

Sosiaalinen turvallisuus mahdollisimman monille ihmisille on hyvinvointiyhteiskunnan keskeinen tavoite. Monien Aasian ja Latinalaisen

Osuustoimintaliikkeen historiallisista periaatteista avoimuus, demokraattisuus ja puolueettomuus tekevät osuustoiminnasta monenlaisiin institutionaalisiin ja arvoympäristöihin sopivan mallin.

Amerikan maiden voimakkaasta talouskasvusta ja myönteisestä kehityksestä huolimatta räikeää epätasa-arvoa vallitsee edelleen rikkaiden ja köyhien välillä niin kansakuntien kesken kuin sisäisestikin. Taloustieteilijä Tim Jackson on kiteyttänyt:

Viidesosa maapallon väestöstä ansaitsee vain kaksi prosenttia kaikista tuloista. Rikkain viidenes taas haalii 74 prosenttia kaikista tuloista. Valtavat rikkaiden ja köyhien väliset tuloerot – reaaliset hyvinvointierot millä tahansa mittapuulla – ovat järjestelmälle luonteenomaisia. Näin suuria eroja ei voi hyväksyä puhtaasti inhimilliseltä kannalta. Ne synnyttävät myös yhteiskunnallisia jännitteitä. (Jackson 2009, 27.)

Monissa länsimaissa myös keskiluokan reaalitytulot polkevat paikallaan eikä talouskasvu ole parantanut kaikkein heikoimmassa asemassa olevien tilannetta. Laajasti ymmärretty sosiaalinen turvallisuus toteutuu parhaiten mahdollisimman tasa-arvoisessa yhteiskunnassa ja pitkälle viety tasa-arvo hyödyttää monella tavoin myös koko yhteiskuntaa monella elämänalueella taloudesta terveydentilaan, minkä Richard Wilkinson ja Kate Pickett ovat osoittaneet hienossa teoksessaan *Spirit Level* (Wilkinson & Pickett 2011). Heidän mukaansa ihmisten elinajanodote, lukutaito, sosiaalinen liikkuvuus ja luottamus toteutuvat tasa-arvoisemmissa yhteiskunnissa paremmin kuin vähemmän tasa-arvoisissa. Nykyään haasteena on tasa-arvon ylläpitämisen ja kehittämisen lisäksi vauriissa maissa sen edistäminen huonoimmin toimeentulevien keskuudessa. Myös Nobel-palkinnolla palkittu taloustieteilijä Amartya Sen on korostanut köyhyyttä monien ympäristöongelmien taustatekijänä. Mikäli siis halutaan parantaa ekologista kestävyttä, on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota mahdollisuuksien tasa-arvon eli sosiaalisen ja taloudellisen kestävyden edistämiseen.

Puhtaan ja terveellisen elinympäristön takaaminen eri yhteiskuntaryhmillä liittyy mitä suurimmassa määrin juuri ekologisen kestävyden tavoitteeseen. Ilmo Massa (2013, 328–333) on tunnistanut yhteiskunnallisesta ympäristökeskustelusta neljä keskeistä keskusteluteemaa. Ne ovat i) luonnon saastuminen, ii) väestönkasvu ja uhkaava ruokakriisi, iii) fossiilisten energiamuotojen niukkeneminen sekä iv) ilmastonmuutos. Mainituista teemoista väestönkasvu on käsittääkseni hyvin kiistaton uhka niin ekologisesti, sosiaalisesti kuin taloudellisestikin kestäväälle kehitykselle väheksymättä lainkaan muita teemoja. Taloustieteilijä Tim Jackson (2009, 109) on syystä todennut, ettei ole esitetty kestäväää suunnitelmaa tulojen jatkuvaksi kasvattamiseksi maapallon väestön saavuttaessa yh-

deksän miljardin rajan. Hän kaipaa tasa-arvotavoitteiden nostamista ta-
kaisin yhteiskuntakehityksen keskeisiksi päämääriksi sekä investoimis-
ta sosiaaliseen perusrakenteeseen ja julkishyödykkeisiin (Jackson 2009,
180–181). Myös Erik Assadourian (2010, 44) korostaa voimakkaasti ta-
sa-arvon merkitystä entistä kestävämmän kehityksen aikaansaamiseksi.
Hänen mukaansa yhtäältä kaikkein rikkaimmat ja toisaalta köyhimmät
rasittavat käyttäytymisellään ympäristöä eniten.

On melko helppoa olla samaa mieltä Tim Jacksonin kanssa nykyisen epä-
tasa-arvoa lisäävän kehityksen pysäyttämisen tarpeesta. Tavoitteeseen pää-
semisen keinoista vallitseekin sitten monenlaista erimielisyyttä. Tasa-ar-
von tavoite on kuulunut osuustoimintaliikkeen päämääriin perustamises-
ta lähtien. On kuitenkin todennäköistä, että riittävien muutosten aikaan-
saamiseksi ja kestävä kehityksen tavoitteen saavuttamiseksi tuotannon ja
kulutuksen suuntaaminen entistä kestävämpiin tuotteiden tuotantomene-
telmiin ja kestävä kehitystä edustavien tuotteiden kulutuksen ei yksin riitä
vaan tarvitaan myös elämäntapojen muutosta ja uudenlaista talousajattelu-

telua (Berry & McEachern 2005, 76).
Muutosten vähittäisellä aloittamisella
on jo kiire, ennen kuin niitä joudutaan
tekemään pakon edessä.

*Osuustoimintaliikkeen
klassiset tavoitteet köyhyyden
vähentämiseksi ja yhteisöllisyyden
lisäämiseksi ovat vähintään yhtä
ajankohtaisia kuin 1800-luvulla.*

Seurattaessa nykyistä yhteiskunnal-
lista kehitystä voidaan todeta, et-
tä osuustoimintaliikkeen klassiset ta-
voitteet köyhyyden vähentämiseksi
ja yhteisöllisyyden lisäämiseksi ovat
vähintään yhtä ajankohtaisia kuin
1800-luvulla. Kollektiivisuuden ko-

rostamisessa osuustoiminta edustaa myös vaihtoehtoista talousajattelua
ainakin markkinoita ja kilpailua korostavalle taloustieteen valtavirralla.
Monissa kehittyvissä maissa onkin turvauduttu osuustoimintaan entis-
tä kestävämmän kehityksen toteuttamiseksi. 1990-luvulta lähtien on pu-
huttu uusosuustoiminnasta ja osuustoiminnan liiketoimintamallin le-
viämisestä yhä uusille toimialoille. Ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen
kestävyyden kietoutuessa vahvasti toisiinsa näyttäytyy koko kestä-
vän kehityksen ongelmakenttä vaikeana. Ekologisen kestävä polttavat
kysymykset edellyttävät globaaleja ratkaisuja. Ilmo Massa (2013, 263) ti-
ivistää osuvasti, ettei ekologisten voimavarojen hyödyntäminen voi tu-
levaisuudessa olla kenen tahansa vapaata riistaa. Viime aikoina yhteis-

kuntia riepotellut finanssikriisi koskettaa kipeimmin jo ennestään huono-osaisia ihmisiä kaikkialla. Yksinkertaisia ratkaisuja näihin polttaviin kysymyksiin ei ole. Osuustoiminnan periaatteissa korostuu yhteisvastuu. Osuustoimintaliikkeen historia antaa meille hienon mallin yhteenliittymisen ja yhdessä toimimisen toivon kipinöitä sytyttävästä luonteesta. Filantrooppi sosialisti Robert Owen sytytti kipinän, joka palaa edelleen.

Lähteet:

Acemoglu, Daron & James Robinson (2013): *Miksi maat kaatuvat. Vallan, vaurauden ja varattomuuden synty* (suom. Kimmo Pietiläinen). Helsinki, Terra Cognita Oy.

Aléx, Peder (1994): *Den rationella konsumenten. KF som folkuppfostrare 1899–1939*. Stockholm/Stehag, Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Aléx, Peder (1999): ”Swedish Consumer Cooperation as an Educational Endeavor”. Teoksessa *Consumers against Capitalism? Consumer Cooperation in Europe, North America, and Japan, 1840–1990* (toim. Ellen Furlough & Carl Strikwerda), 241–265. Boston, Rowman & Littlefield.

Aristoteles (1989): *Nikomakhoksen etiikka* (suom. Simo Knuuttila). Helsinki, Gaudeamus.

Assadourian, Erik (2010): ”Kulutuksen aikakausi”. Teoksessa *Maailman tila 2010: Kulutuskulttuurista kestävään elämäntapaan. Raportti kehityksestä kohti kestävää yhteiskuntaa* (Worldwatch-instituutti), 17–52. Helsinki, Gaudeamus Helsinki University Press.

Berry, Hannah & Morven McEachern (2005): ”Informing Ethical Consumers”. Teoksessa *The Ethical Consumer* (toim. Rob Harrison, Terry Newholm & Deirdre Shaw), 70–87. Thousand Oaks and London, Sage.

Birchall, Johnston (1994): *Co-op: the people's business*. Manchester and New York, Manchester University Press.

Christiansen, Niels Finn (1999): ”Between Farmers and Workers: Consumer Cooperation in Denmark, 1850–1940”. Teoksessa *Consumers against Capitalism? Consumer Cooperation in Europe, North America, and Japan, 1840–1990* (toim. Ellen Furlough & Carl Strikwerda), 221–239. Boston, Rowman & Littlefield.

Ekelund, Robert, Jr. & Robert Hebert (1975): *A History of Economic Theory and Method*. New York, McGraw-Hill.

Fairbairn, Brett (1999): ”The Rise and Fall of Consumer Cooperation in Germany”. Teoksessa *Consumers against Capitalism? Consumer Cooperation in Europe, North America, and Japan, 1840–1990* (toim. Ellen Furlough & Carl Strikwerda), 267–302. Boston, Rowman & Littlefield.

- Furlough, Ellen (1999): "French Consumer Cooperation, 1885–1930: From the "Third Pillar" of Socialism to "A Movement of All Consumers". Teoksessa *Consumers against Capitalism? Consumer Cooperation in Europe, North America, and Japan, 1840–1990* (toim. Ellen Furlough & Carl Strikwerda), 173–190. Boston, Rowman & Littlefield.
- Furlough, Ellen & Carl Strikwerda (1999): "Consumption, Economics and Gender: An Introduction to the Politics of Consumer Cooperation". Teoksessa *Consumers against Capitalism? Consumer Cooperation in Europe, North America, and Japan, 1840–1990* (toim. Ellen Furlough & Carl Strikwerda), 1–65. Boston, Rowman & Littlefield.
- Gabriel, Yiannis & Tim Lang (2006): *The Unmanageable Consumer* (2nd edition). London, Thousand Oaks & New Delhi, Sage.
- Harmaja, Laura (1906): *Robert Owen. Yhteiskunnallisen uudistuksen tienraivaaja*. Helsinki, Kansanvalistus-Seura.
- Harrison, Rob (2005): "Pressure Groups, Campaigns and Consumers". Teoksessa *The Ethical Consumer* (toim. Rob Harrison, Terry Newholm & Deirdre Shaw), 55–67. Thousand Oaks and London, Sage.
- Heilbroner, Robert (1972): *The Worldly Philosophers. The lives, times and ideas of the great economic thinkers*. New York, Simon and Schuster.
- Herranen, Timo (2004): *Yhdessä eteenpäin. SOK 100 vuotta 1904–2004*. Helsinki, Edita.
- Hilton, Matthew (2003): *Consumerism in 20th-Century Britain: The Search for a Historical Movement*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Ilmonen, Kaj (1984): *Jäsenet ja jäsenten liike. Tutkimus kaupan ja jäsenten suhteesta E-osuuskauppaliikkeessä osuustoiminnan alkuajoilta 1980-luvulle*. Acta Universitatis Tamperensis ser. A, vol. 171. Tampere, Tampereen yliopisto.
- Jackson, Tim (2009): *Hyvinvointia ilman kasvua. Rajallisen planeetan taloustiede* (suom. Jyri Raivio). Helsinki, HS-kirjat.
- Kuisma, Markku, Annastiina Henttinen, Sami Karhu & Maritta Pohls (1999): *Kansan talous. Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899–1999*. Helsinki, Pellervo-Seura ry & Kirjayhtymä Oy.
- Kuusterä, Antti (2002): *Lähellä ihmistä. Osuuspankkitoiminta 100 vuotta*. Otava, Helsinki.
- Lang, Tim & Yiannis Gabriel (2005): "A Brief History of Consumer Activism". Teoksessa *The Ethical Consumer* (toim. Rob Harrison, Terry Newholm & Deirdre Shaw), 39–53. Thousand Oaks and London, Sage.
- Laurinkari, Juhani (2007): "Yhteisötalouden historia". Teoksessa *Yhteisötalous. Johdatus perusteisiin* (toim. Juhani Laurinkari), 33–50. Helsinki, Palmenia & Helsinki University Press.
- Massa, Ilmo (2013): "Kestävä yhteiskunta". Teoksessa *Suomen sillat tulevaisuuteen* (toim. Juho Saari), 324–372. Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja 8. Helsinki, Kuluttajatutkimuskeskus.

- Nicholls, Alex & Charlotte Opal (2005): *Fair Trade: Market-driven Ethical Consumption*. Los Angeles, London, New Delhi & Singapore, Sage.
- Perko, Touko (1979): *Yhdessä enemmän. SOK 1904-1979*. Helsinki, Yhteiskirjapaino.
- Polanyi, Karl (2009): *Suuri murros. Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret* (suom. Natasha Vilokkinen). Tampere, Vastapaino.
- Simonen, Seppo (1949): *Pellervolaisen osuustoiminnan historia*. Helsinki, Pellervo-Seura ry.
- Smart, Barry (2010): *Consumer Society: Critical Issues and Environmental Consequences*. London, Thousand Oaks, New Delhi and Singapore, Sage.
- Stebbins, Robert (2007): *Serious Leisure: A Perspective for our Time*. New Brunswick and London, Transaction Publishers.
- Suonoja, Kyösti (1966): *Kuluttajat rakentavat 1. KK-lainen osuuskauppaliike 1916-1939*. Helsinki, Helsingin yliopiston osuustoimintaopin laitos.
- Thompson, E. P. (1968): *The Making of the English Working Class*. Harmondsworth, Penguin Books
- Watkins, W. P. (1990): *Yhteenliittymisen voima. Osuustoiminnan periaatteet tänään ja huomenna* (suom. Liisa-Maria Piila). Helsinki, Tammi.
- Wilkinson, Richard & Kate Pickett (2011): *Tasa-arvo ja Hyvinvointi. Miksi tasa-arvo on hyväksyttävä kaikille?* (suom. Markus Myllyoja). Helsinki, HS-kirjat.
- Williams, Rosalind (1982): *Dream Worlds: Mass Consumption in Late Nineteenth-Century France*. Berkeley and Los Angeles, California University Press.
- Worldwatch-instituutti (2010): *Maaailman tila 2010: Kulutuskulttuurista kestävään elämäntapaan. Raportti kehityksestä kohti kestävää yhteiskuntaa*. Helsinki, Gaudeamus Helsinki University Press.
- Ylikangas, Heikki (1990): *Mennyit meissä. Suomalaisen kansanvallan historiallinen analyysi*. Helsinki, WSOY.

Yhteisöllisyys, markkinavoimat ja kestävä kehitys maaseudulla

TAPANI KÖPPÄ

Yksityisen voitontavoittelun silmälasein ja näkökulmasta katsovassa kilpailutaloudessa yhteistoiminnan, erityisesti taloudellisen yhteistoiminnan merkitys on jäänyt valtavirran markkinakäsityksen, markkinavoi-
mien varjoon. Ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä kehityksen toteuttamiseksi yhteistoiminnallisia *win-win* -ratkaisuja kuitenkin tarvitaan tulevaisuudessa entistä kipeämmin. *Ovatko maaseudun yhteisöt valmiita yhteistoimintaan vai tuhoako globaali itsekkyyys paikallisyhteisöt?*

Taloukasvu, luova tuho ja markkinatalouden korjaustarve

Teollisen yhteiskunnan talous- ja yhteiskuntarakenteiden kehitystä on leimannut tuotannollis-taloudellinen kasvu sekä hallinnon ja toiminnan tasojen keskinäisen riippuvuuden jatkuva lisääntyminen. Taloudellisen globalisaation seurauksena maailmantaloutta hallitsevat taloudellisen voiton tavoittelun arvot ja esikuvat. Taloukasvusta on tullut itseisarvo, jota tavoitellessaan ”maailmanmarkkinoiden imperiumi hävittää erityiset arvojärjestelmät ja asettaa samalle tasolle materiaaliset hyödykkeet, kulttuuriset hyödykkeet ja luonnonmaisemat”, kuten Félix Guattari (2008, 9-13) teoksessaan *Kolme ekologiaa* toteaa. Guattari kohdistaa voimakasta kritiikkiä talouden yksiarvoista maailmankuvaa ja sen ylivaltaa kohtaan, koska se alistaa inhimilliset, sosiaaliset ja ekologiset arvot taloudellisen voitontavoittelun välikappaleiksi.

Globaalin markkinatalouden toimintamallia on kuvattu *luovaksi tuhoksi*, jota talousviisaat pitävät yrittäjyyden ja innovatiivisuuden dynaamisena perustana. Vanhan väistyminen on uudistumisen ehto. Huomio pitää keskittää uusiin aloihin ja niiden kasvuyrityksiin.

Maatalousyhteiskunnasta teolliseksi muuttuvassa Suomessa luova tuho toteutui vielä plusmerkkisesti, vaikka kitkaa ja muutostavastarintaakin oli. Tehdasyhdyskuntien synty ja patruunoiden huolenpito ihmisistä ja yhteisöjen kehityksestä oli särmistään huolimatta läsnä olevaa toisin kuin

globaalikilpailun menestyjien etäinen pörssikeinottelu ja optioiden metsästys valtamedian viihteenä. Metsäteollisuuden pioneerit rakensivat menestyksensä hullunrohkealla henkilökohtaisella riskinotolla luottaen maakuntien kasvavan selviytymis- ja menestystahdon syyttymiseen. Tämän voi kokea satuttavasti Teemu Keskisarjan henkilöhistoriateokseen pohjautuvassa *Metsäperkeleen* tarinassa, Helsingin Kaupunginteatterin esityksessä G.A. Serlachiuksesta ja Mäntän paperitehtaasta (Keskisarja 2010; Metsäperkele 2014).

Globaalitalouden muutokseen sopeutuminen erottelee menestyjät ja häviäjät uudeksi luokkajaoksi. ”On syntynyt jako ihmisiin, joilla on finanssipääoman kautta pääsy rahatuloon, jota ei ole sidottu työntekoon, ja ihmisiin, joiden ainoa pääsy rahatuloon on joko työ tai velka sekä työ”. Tähän on löydettävä uudet lääkkeet, eikä se voi tapahtua ilman uusia metsäperkeleitä.

Huolimatta *globalisaatiosta*, jolla tarkoitetaan paikallisuuden elpymistä globalisaation rinnalla, paikallisyhteisöjen taloudellinen toimeliaisuus ja elinvoimaisuus näyttävät yhä uhatummalta. Halpatuonti uhkaa kotimarkkinatuotantoa ja vienti kärsii tappioita kustannusten karsimiskilpailussa. Innovatiiviset yritysideoitkin jäävät lyhytaikaisiksi menestyksiksi, kun niiden vaihtoehdoksi ilmaantuu ennen pitkää kilpailijoiden identtisiä halpakopioita. Pysyvää on vain tuhokierteen jatkuminen ja luovuuden karkaaminen innovaatiokeskuksiin. Tulojen muodostus ja jakaminen tapahtuu alueellisesti laajentuviissa ympyröissä, isompien yrityskokonaisuuksien sisällä ja välillä. Vapaassa kilpailussa ei kysytä rajoja, omavaraisuus ja huoltovarmuus ovat toissijaisia tavoitteita.

Talouselämän asiantuntemus luottaa pääosin yhä sitkeästi perinteisen taloustieteen pelkistämään kuvaan ihmisistä rationaalisesti toimivina oman taloudellisen etunsa ajajina täydellisesti toimivilla markkinoilla, vaikka tämä uskomus onkin osoittautunut reaali maailmalle vieraaksi (ks. esim. Beinhocker 2007, 48–52). Taloustieteessä kritiikki on noussut vahvasti esiin finanssitalouden kriisin puhjettua Yhdysvalloissa 2008 ja levittyä maail-

manlaajuiseksi taantumaksi. Esimerkiksi Akerlof ja Schiller vaativat talouden rationaalisuusoletusten perusteellista tarkistamista. He osoittavat luottamuksen romahtamisen, väärinkäytösten ja suhteettomiksi kasvaneiden talouseliittien palkitsemiskäytäntöjen ja niiden luomien esikuvien vaikutukset talousromahdusten yhteisöllisinä selityksinä. Oikeudenmukaisuuden loukkaukset, moraalien rapautuminen ja eliittien kohtuuttomien etujen salliminen kasvavien tulo- ja varallisuuserojen maailmassa rapauttavat ihmisten luottamusta politiikan ja talouselämän päätöksentekoon. Ei-taloudellisten sosiaalipsykologien ja yhteisöllisten voimien huomiotta jättäminen voi johtaa kohtalokkaihin virheisiin talouspoliittisessa päätöksenteossa. (Köppä 2006, Akerlof & Schiller 2009, 22, 27–82).

Talouden käsittäminen yksilotteisesti ja korottaminen itseisarvoksi ovat luoneet vaarallisen illuusion siitä, että monimutkaistuvat ja kasautuvat teknis-taloudelliset, ekologiset ja sosiaaliset ongelmat ovat hallittavissa markkinatalouden vapaan kilpailun keinoin. Ongelmien ratkaisut päinvastoin edellyttävät talouden palauttamista välineeksi, muiden kuin taloudellisten arvojen huomioon ottamista taloudellisten tavoitteiden rinnalla sekä taloudellisen yhteistoiminnan merkityksen tunnistamista ja tunnustamista. Talouskasvun tavoittelussa ovat parhaiten onnistuneet sijoittajavoittojen kasvua maksimoivat globaalit rahoituslaitokset. Reaalitaloudessa kasvu on karrikoidusti konkretisoitunut työttömyysluvuissa. Tuottavuutta on parhaiten kyetty nostamaan automaatiolla ja siirtämällä tuotantoa halvan kustannustason maihin.

Taluskriisien voittamiseksi on perusteltua irtautua virheellisistä kilpailutalouduskomuksista ja niiden viitoittaman *kasvutaloudsimperatiivin* tunneloimasta *ryhmäajattelusta* (rypäytyminen, *group-think*). Milton Friedman itse myönsi ekonomististen mallien epärealistiset virheoletukset, mutta vähätteli niiden merkitystä, ”kun teorit kuitenkin tuottavat oikeita ennusteita” (Beinhocker 2007, 49). Tämä ei enää riitä kestäväen talouspolitiikan ohjenuoraksi. Ajattelevina ja tuntevina ihmisinä voimme ja meidän myös tulee yhä luottaa siihen, että tulevaisuus on myös tekemistä, ja silloin on merkitystä sillä, millaisiin tarkoituksiin ja tavoitteisiin toiminnallamme tähtäämme.

Yhteisöt, luottamus ja innovaatioiden leviäminen

Yhteisöt ovat historian kuluessa sekä säilyttäneet vanhaa että luoneet edellytyksiä uusien käytäntöjen oppimiselle ja omaksumiselle. Suomessa teh-

dyissä tutkimuksissa on todettu Itä- ja Länsi-Suomen asutusmuotojen sosiaalisen rakentumisen vaikuttaneen merkittävästi esimerkiksi maataloudellisten uudistusten leviämiseen (Tauriainen 1970; Köppä 2005). Luottamus ja sosiaalinen pääoma luovat yhteisöissä yhteistoimintaa suosivan myönteisen ilmapiirin, joka suosii innovatiivisuutta sekä uuden teknologian käyttöönotossa että työtapojen ja työn organisoinnissa.

Markkinatalouden kykyä informaation välittäjänä ei ole syytä väheksyä: kun saatavilla on useita tuottajia ja kuluttajilla on vertailun mahdollisuus, tuotteiden hinta ja laatu asettuvat optimiin ja markkinat toimivat. Valitettavasti markkinoiden ideaalisen toimivuuden oletukset harvoin pätevät. Yhteiskunta puuttuukin markkinoiden epäterveeseen toimintaan kilpailulainsäädännön keinoin. Tuottajat ja kuluttajat ovat tarvinneet yhteistoimintaa, perustaneet osuustoiminnallisia yrityksiä turvataksaan pääsynsä markkinoille. Markkinoiden epätäydellisyyden tunnustaminen on osuustoiminnan viisautta: se varmistaa tarvittavien palvelujen pysymisen omissa käsissä, kun markkinainformaatioon ei ole luottamista. Osuustoiminnallinen yritys välittää markkinoiden keinoin informaatiota, mutta sen lisäksi se asettaa jäsentensä tarpeet palvelutuotantonsa lähtökohdaksi sijoittajaintressien edelle.

Huomion kiinnittäminen yritysmuotoon on välttämätöntä, jos yhteisöjen ja paikallisten talouksien elinvoimaisuutta halutaan vahvistaa globaalitalouden hengessä. Pääomavetoisen kapitalistisen markkinatalouden kriisit sosioekonomisten ongelmien kärjistäjinä vaativat kurssin muutosta oikeudenmukaisemmaksi. Markkinataloudessa vapaaehtoinen yhteistoiminta on ylivoimainen vaihtoehto kokonaisuuden kannalta (Harisalo ja Miettinen 2000). Osuustoiminnan avulla varallisuuden kasvu jää paikalliseen ja alueelliseen talouteen. ”Osuustoiminta on talouden mekanismi, joka estää yhteisen työn tulosten valumisen ulkopuolisiin taskuihin” (de Geus 1997).

Uuden teknologian levittäjänä osuustoiminta on kaikkialla maailmassa, Suomessakin, auttanut pienviljelijöitä ottamaan käyttöön uudenaikais-
tuvassa maataloudessa tarvittavia koneita, tarvikkeita ja työmenetelmiä. Kasvin- ja kotieläinjalostuksessa osuustoiminta on kulkenut kehityksen kärjessä. Tutkimus- ja tuotekehityksen uranuurtajana muistetaan Valion laboratoriot, joissa A.I. Virtasen tutkimus- ja kehitystyö karjanrehun valmistusprosesseissa käytettävien kemikaalien parissa toi keksijälleen kemian Nobel-palkinnon vuonna 1948.

Maatalousosuuskunnille luontuu myös nykyisin teknologisten uudistusten levitystehtävä. Maatalouskone- ja tarviketeollisuuden intressien edistäminen ei kuitenkaan voi olla osuuskuntien ensisijaisena tehtävänä. Monesti kaupallinen intressi ohittaa tuottajan tarpeet ja unohtaa paikallisen kokemuksen ja hiljaisen tiedon viljelytekniikoiden soveltamisen lähtökohtana. Seurauksena voi olla kokonaisvaltaisesti kustannustehokkaiden ja kestävien menetelmien korvaaminen yksipuolisilla, tuotannollista monipuolisuutta köyhdyttävillä tai paikallisyhteisön toimintaa laamauttavilla ratkaisuilla. Tehoviljelykonseptiin sopivat tekniikat, kasvilajikkeet ja niiden tarvitsemat ylläpito- ja huoltorakenteet eivät välttämättä toimi luonnonoloihin ja monimuotoisiin viljelykäytänteisiin sopeutuneissa oloissa. Maatalousosuuskuntien tehtäväksi innovaatioiden levittämisessä ja uudistusten omaksumisessa tulisi nähdä myös jäsenten tarpeiden ja osallistumisen aktivointi sekä portinvartijana toimiminen teollis-kaupallisten teknologiatuotteiden ja professionaalisen tiedon kriittiköntä soveltamista hillitsemään.

Tuotantoteknisten uudistusten edistämisen lisäksi *osuuskunta voi itsekkin olla organisaatioinnovaatio, sosiotekninen uudistus*. Osuustoiminnallinen yhteistyö muuttaa totuttuja käytäntöjä aikaisemmin yksinään toimimaan tottuneiden ihmisten yritysyritysyrityksen organisoimisessa, johtamisessa, työnjaossa ja asenteissa. Käyttämättömiä mahdollisuuksia osuustoiminnan soveltamisessa on lähes rajattomasti. Suomessa ja muualla Euroopassa osuustoiminta tavallisesti organisoituu toimialoittain: maataloudessakin viljan markkinointia varten on (oli) oma Hankkijansa, joka myös välitti tuotantopanoksia, samoin maidontuottajilla osuusmeijerit ja Valio, lihantuottajilla osuusteurastamot ja niin edespäin. Kuluttajilla ja tuottajilla on myös ollut omat osuuskuntansa, samoin pankit ja vakuutusyhdistykset ovat erikoistuneet omille toimialoilleen. Taloudellisten tarpeiden moninaisuus ja riippuvuus toisistaan saattaisivat tarjota mahdollisuuksia toimialayhdistelmien muodostamille osuuskunnille. Maailmalta tunnetuimpia eri toimialoja yhdistäviä osuuskuntayhteisöjä on Espanjan Baskimaalle 1950-luvulla syntynyt *Mondragonin osuuskuntayhteisö*, jonka piirissä toimii teollisuusosuuskuntia, kuluttajaosuustoimintaa, pankki- ja vakuutusosuustoimintaa ja sosiaali- ja terveydenhoito-osuuskuntia. Onpa Mondragonilla nykyisin oma yliopistokin.

Myös Afrikassa monialaiset osuuskunnat ovat maaseudulla huolehtineet sekä rahoituksesta että maataloustuotteiden markkinoinnista ja tarvikkeiden hankinnoista. *Reilun kaupan* tuotteiden levityksessä osuuskunnat

ovat aktiivisesti mukana edistämässä kehitysmaiden tuotteiden markkinointia niin sanottujen kehittyneiden maiden kuluttajille. Eri puolilla maailmaa omatoimista kosketusta ruoantuotantoon ja oman ruokansa alkuperästä varmuutta kaipaavat kaupunkilaisperheet ovat perustaneet ruokaosuuskuntia. Toimintamallissa osuuskuntayhteisö solmii lähimaaseudun maanviljelijän kanssa sopimuksen tietyn peltoalan viljelystä ja jakaa satoa kasvukauden aikana suoraan jäsentalouksien tarpeisiin. *Yhteisömaataloutta* (CSA - *community supported agriculture*) harjoittavat ruokaosuuskunnat ovat jo muodostaneet keskenään kansainvälisen yhteisverkoston (Ruokaosuuskunta 2014; Sharp et al 2002).

Omassa historiassamme on suurenmoinen aarreaitta todistusaineistoa yhteistoiminnan merkityksestä, monimuotoisuudesta ja uudistumisesta kansan taloudellisen selviytymisen ja valistustason kasvun välineenä. Kansanomainen yhteistoiminta entisajan maalaisyhteiskunnassa ja maaseudun modernisaatio osuustoiminnan keinoin ovat tästä vaikuttavia esimerkkejä. Suomessa keväällä 2009 vierailnut Harvard-professori Stephen Marglin opasti suomalaisia etsimään yhteistoiminnasta perustaa talouden kestäväälle toiminnalle kuvaamalla *talkoita* yhteistoiminnan arkkityypiksi. Uusienkin osuuskuntien keskeinen tukimuoto on vertais-tiedon jakaminen (Köppä 2009; Paterson 2011).

Taloudellinen yhteistoiminta kilpailu-uskomusten pilkkatauluna

Tavaroiden ja palvelujen tuottajille osuustoiminta on taloudellisen yhteistyön instrumentti. Sillä haetaan yhdessä oma-avun keinoin etuja, joita yksin ja muita vastaan kilpaillen ei voitaisi saavuttaa. Elinkeinoviranomaiset voivat kuitenkin tulkita yhteistoiminnan hintakartellien muodostamiseksi, kilpailun vääristämiseksi ja ylipäätään uhkaksi kilpailun vapaudelle. Ajattelu istuu syvällä klassisen taloustieteen kilpailuideologisessa valtauskonnossa ja sen uusliberalistisessa soveltamisessa talouspolitiikkaan.

Historiallinen esikuva kilpailudirektiivien fundamentalistisen soveltamisen käytännön seurauksista maaseudun talouteen löytyy Yhdysvalloista yli sadan vuoden takaa. Tuolloin, 1800- ja 1900-lukujen vaihteen molemmin puolin säädettiin liberalistisia lakeja yritysten kartellisopimuksia vastaan. Lait eivät kuitenkaan pysäyttäneet yrityskauppoja, jotka johtivat taloustaantumien aikana suuryritysten koon kasvuun ja monopolien syntyyn. Sen sijaan maaseudun farmarien hankinta- ja markkinointiyhdistys-

ten toiminta vaikeutui ja niitä kiellettiin useissa osavaltioissa. Tämä ajoi farmarit suuriin vaikeuksiin ja konkurssiin. Sitkeällä poliittisella painostuksella ja joukkovoimalla maahan vihdoin säädettiin viljelijäosuuskuntien toiminnan salliva *Capper-Volstead -laki*. Siitä alkaen Yhdysvaltojen maatalousosuuskunnat ovat saaneet työrauhan eikä jäsentensä omistamaa yritysyhteistyötä pidetä vapaan kilpailun uhkana (Köppä 2011).

EU:n kilpailudirektiivien, kilpailu- ja hankintalainsäädännön tulkinnoissa markkinoilla toimivien yritysten kilpailunvapaus ja kansalaisten omaehtoinen taloudellinen yhteistoiminta ovat joutuneet samankaltaiseen etujen vastakohta-asetelmaan kuin liberalistista talouspolitiikkaa harjoittaneissa Yhdysvalloissa 1900-luvun vaihteen molemmin puolin. Julkisiviranomaisen rooli EU:n kilpailudirektiivien valvojana korostaa elinkeinotoiminnan intressien ensisijaisuutta jopa kansalaisten perusturvaan nähden. Markkinoiden hyödyn näkökulma sivuuttaa yhteisöjen tarpeet ja kansalaistoiminnan näkökulman, kun paikallisen yhdistyksen palvelutoiminnalta evätään tuki kilpailun vääristymisperustein. Erityisen kohtuuttomasti viranomaisten kilpailutusvietti rankaisee yhteistoiminta-aloitteita maaseudun *epätyypillisten markkinoiden* oloissa, kun yhteistoimintaa tarvittaisiin kiipeästi edellytysten turvaamiseksi harvojen toimijoiden ja yhteisöjen elinvoimaisuuden ja tulevaisuudenuskon lujittamiseksi (Vihinen ja Moilanen 2013). Kansalaislähtöisen taloudellisen toiminnan olemassaolon perusteet ja elinvoimaisuus maalaiskylissä murenevät, mutta sijoituspääomilla keinottelun riskien laukeamiseen, managerismin vahvistumiseen tai monopolien muodostumiseen ei kyetä puuttumaan.

Euroopan parlamentin hyväksymä päätöslauselma yhteisötaloudesta (EP 2009), komission päätökset sisämarkkinatoimenpiteistä ja palvelujen hankintoja koskevien direktiivien uudistaminen merkitsevät huomionarvoista politiikkamuutosta yhteisötalouden tunnustamiseksi ja kaksijakoisen julkisen-yksityinen asetelman monipuolistamiseksi EU:n talousohjelmissä. Markkinatalouskilpailun ja julkisen sektorin rinnalla kuullaan tulevaisuudessa entistä painokkaammin myös yhteisötalouden ääntä.

Meillä Suomessa maaseudun palvelujen tulevaisuudesta käyty poliittinen ja julkinen keskustelu on toistaiseksi jättänyt osuustoiminnalliset ratkaisumahdollisuudet huomiota vaille. Uutta näkökulmaa kuitenkin kaivataan, koska hyvinvointivaltion tehtävien kasvu ylittää julkisen sektorin rahoituspohjan rajat, byrokratia alentaa tehokkuutta ja estää uudistumista. Pääomavetoinen, globaaliin kilpailuun kytkeytynyt markki-

natalous löytää ratkaisuja ostovoimaiselle väestölle ja kasvukeskuksille, mutta ei välitä köyhistä eikä syrjäseuduista. Kansalaisyhteiskunnan toimijat, omatoimisuus ja omavastuu joutuvat ottamaan vastuuta julkisen ja yksityisen sektorin vetäytymisestä osin valmistautumatta, ylikuormitettuna ja yhteiskunnan tuen leikkausuhkia uhmaten. Osuustoiminnan keinoin myös pienten hoiva-alan yritysten liittymiselle palvelujen tuotajaverkostoihin avautuu uusia kanavia ja yhteistyösuhteita markkinoille pääsyyn (Köppä 2014).

Perustarpeet, yhteisöt ja kohtuus kestävän kehityksen ehtoina

Jatkuvaa talouskasvua ruokkivien tarpeiden kyltymättömyyden noidankehästä irtautuminen on välttämätöntä ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävän kehityksen uralle pääsemiseksi, maailmanlaajuisesti ja kansallisesti. Instituutioiden tasolla muutosten toteuttaminen näyttää ylevistä tavoitteista ja kansainvälisistä sopimuksista huolimatta etenevän hitaasti ja vailla todellista sitoutumista. Vaikka kasvulukujen hiipuminen on vääjäämätön tosiasia, politiikan ja talouselämän intressit ovat yhä tiukasti kiinni kasvussa ja sen jakamisessa.

Ovatko talouskriisien ja -kuplien takana lopultakin ihmisten omat väärät valinnat? Pitääkö meidän luopua mukavuudenhalustamme ja muuttaa elämäntapamme, ottaa vastuuta ja jakaa niukentuvia yhteisiä maapalloomme voimavaroja solidaarisesti? Kriittiset näkemykset *talouskasvusta*, *talouden moraalista* ja *politiikan näköalattomuudesta* koskettavat globaalissa toimintaympäristössä jokaista. Vastuuta ei voi delegoida. Kuluttajan ja kansalaisen valinnat voivat muuttaa maailmaa. Ahneuden lietsonnasta syytetyn talousajattelumme ja -toimintamallimme kriittiseen itsearviointiin kuuluu kysymys ihmisten tarpeista ja niiden riittävydestä. Tätä kysymystä ovat tarkastelleet kiinnostavasti brittitutkijat, taloushistorioitsijaisä Robert Skidelsky ja sosiaalifilosofi-poika Edward Skidelsky. He ovat pelkistäneet ihmisten hyvän elämän ehdot seitsemäksi *perustarpeeksi*:

Terveys, turvallisuus, arvonanto, itsensä kehittäminen, luontosuhteen harmonisuus, ystävyys, oma-aika

Perustarpeet ovat universaaleja eri kulttuureissa, ne ovat sellaisenaan arvokkaita eivätkä vain keinoja muihin tavoitteisiin pääsemiseksi, niitä ei voi korvata muiden tarpeiden tyydytyksellä ja niiden puuttuminen aiheuttaa vakavan hyvinolon puutteen.

Uusia suuntia on etsittävä *kansalaisyhteiskunnasta*. Ihmisten perustarpeet on kuorittava esiin keinotekoisien, kaupallista kilpailua ja sosiaalista vertailua kiihottavien yksilötarpeiden alta. Perustarpeiden tyydyttämättä jäämistä ei voida korvata rahalla, vaikka niistä huolehtimisessa mitä suurimmassa määrin onkin kysymys yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvosta. Perustarpeitten tunnistaminen korostaa hallinnon ja palvelukoneiston sijasta palvelun tarvitsijan ja käyttäjän näkökulmaa, *käyttäjien ja yhteisöjen osallisuutta* palvelutarpeiden määrittelyssä ja palvelujen järjestämisessä. *Osuustoimintaan palvelun tarvitsijan osallisuus on sisäänrakennettu*. Peruspalvelujen järjestämismallina tämä antaa osuustoiminnallisille yrityksille kilpailuedun kaupalliseen laskelmointiin tai byrokraattiseen holhoukseen perustuviin toimintamalleihin verrattuna. Ovatko maaseudun yhteisöt valmiita itsepuolustukseen ja innovatiivisiin yhteistoiminnallisiin *win-win* -ratkaisuihin kestävän kehityksen airueina? Nyt on siihen tilaisuus.

Lähteet:

Akerlof, G.A. and Schiller, R.J. (2009): *Vaiston varassa. Miten ihmismieli ohjaa maailmanlaajuista kapitalismia*. Gaudeamus.

Beinhocker, E.B. (2007): *The origin of wealth. Evolution, complexity and the radical re-making of economy*. Randoom House Business Books. UK.

de Geus, A. (1997): "The Living Company", *Harvard Business Review*, 1997.

EP (2009): *European Parliament resolution of 19 February 2009 on Social Economy* (2008/2250(INI)).

Guattari, F. (2000/suom.): *Kolme ekologiaa*. Polemos-sarja, Tutkijaliitto.

Hahnel, R. (2005): *Economic justice and democracy: From competition to cooperation*. New York, Routledge Books.

Harisalo, R. ja Miettinen, E. (2000): *Globalisaatio - avoin vai suljettu maailma*. Art House.

Jussila, I. 7.11.2013. Himasen jättiläiset ovat osuustoimintaa. Saatavilla: <<http://ot-profa.blogspot.fi/2013/11/himasen-jattilaiset-ovat-osuustoimintaa.html>>. Luettu 5.6.2014.

Jussila, I. Talous Sanomat. 25.2.2011. Kaikki ei ole Nokian varassa. Saatavilla: <<http://www.talouselama.fi/kolumni/kaikki+ei+ole+nokian+varassa/a2028857>>. Luettu 5.6.2014.

Kohn, A. (1986/1992): *No contest: The case against competition*. Boston, Houghton Mifflin.

Keskisarja, T. (2010): *Vihreän kullan kirous*. G.A. Serlachiuksen elämä ja afäärit. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Siltala.

- Köppä, T. (2014): ”Osuustoiminta kuntapalveluissa”. Teoksessa: Kunnat kuntoon. Puheenvuoroja kuntien ongelmista ja mahdollisuuksista, (toim. Simo Grönroos), 160-182, Suomen Perusta. Tammerprint.
- Köppä, T. (2011): *Yhteisötalous maaseudun yrittäjyyden uusien mahdollisuuksien kasvualustana*. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti, Raportteja 39/2010. (Verkkojulkaisu).
- Köppä, T. (2009): ”Yhteistoiminnan evoluutio ja osuustoiminta sosiaalisena innovaationa”. Teoksessa: *Maaseutuaiheita Rural Motifs. Essays in Honour of Professor Leo Granberg*. (toim. Jouni Nikula), Aleksanteri Instituutti, Helsingin yliopisto, Aleksanteri Series 5/2009.
- Köppä, T. (2006): ”Tapaus kilpailutalous: syytteitä ennen romahdusta” (art. ss 149-163. Teoksessa: *Hyvinvointi yhteiskuntapoliittisena tavoitteena. Juhlakirja professori Juhani Laurinkarin täyttäässä 60 vuotta 8.10.2006*. (toim. Pauli Niemelä ja Terho Pursiainen), Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia no 62, 2006. Kuopio.
- Köppä, T. (2005): ”Globalisation of the Cooperative Movement”. Teoksessa: *Economics of Globalisation* (ed. P. Gangopadhyay and M. Chatterji), Ashgate. Great Britain.
- Mahesvarananda D., Annapurna D ja Mitra, Katariina (2006): *Kapitalismin jälkeensä Prouts vision for a new world*. Proutist Universal Suomen osasto.
- Metsäperkele (2014): Saatavilla: <<http://www.hkt.fi/ohjelmisto/play.php?name=mtpr>>. Luettu 5.6.2014.
- Paterson, A. (2011): ”Connections Between Rural And Online Cooperation In Finland”. Article, In *Energy/Energija, Rasa Smite, Armin Medosch, Kerstin Mey, Raitis Smits* (eds.), Acoustic Space #8.: Peer-reviewed *Journal for Transdisciplinary Research on Art, Science, Technology and Society*, Riga-Liepaja: RIXC-MPLab, 2011.
- Polanyi Karl (2009): *Suuri murros. Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret. Alkuteos (1944): The Great Transformation. The Political and Economic Origins of Our Time*. (suom. Natasha Vilokkinen). Osuuskunta Vastapaino, Tampere.
- Rifkin, J. (2001): *The Age of Access: The New Culture of Hypercapitalism, Where all of Life is a Paid-For Experience*. Tarcher/Putnam. USA.
- Ruokaosuuskunta (2014): Saatavilla <<http://ruokaosuuskunta.fi/tag/herttoniemen-ruokaosuuskunta/>>. Luettu 5.6.2014.
- Sharp, J., Imerman, E. and Peters, G. (2002): ”Community Supported Agriculture (CSA): Building Community Among Farmers and Non-Farmers”, *Journal of Extension* 40 (3).
- Skidelsky, R. and E. (2012): *How Much Is Enough: The Love of Money and the Case for the Good Life*. Penguin Books, UK.
- Tauriainen, J. (1970): *Kehitysalueiden muuttuva maatalous. Tutkimus Itä-, Sisä- ja Pohjois-Suomen maatalouden uuden aikaistumisesta*. Simonpaino. Helsinki.
- Vihinen, H. ja Moilanen, H. (toim.): *Maaseudun palvelut valinkauhassa - markkinoiden toimivuus ja SGEI. MTT*. Raportti 81. Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.
- Wright, R. (2001): *Nonzero: The Logic of Human Destiny*. Vintage Books, USA.

Tuottajaosuuskuntien kilpailuedut ja kehittymisen ongelmat taloustieteiden näkökulmasta

PETRI OLLILA

Valtaosa maailman maataloustuotannon ensimmäisen asteen jalostuksesta kulkee tuottajien osuuskuntien kautta. Miten on mahdollista, että osuuskuntamuoto on saanut näin merkittävän aseman juuri maataloustuotteiden jalostuksessa? Yhden vastauksen antaa suomalaisen osuustoiminnan isäksi mainittu Hannes Gebhard kohta vuosisadan takaa:

Kauppiaat myyvät usein viljelijöille viallisia tuotteita, joiden kuntoa he eivät pysty arvioimaan ja jonka käyttö maataloustuotannossa tuottaa heille merkittävää haittaa ja jonka vaikutukset voivat tuntua vuosikausia... (Gebhard 1916, käännös kirjoittajan.)

Osuuskuntien merkitys on yleensä kasvanut silloin, kun markkinat ovat toimineet huonosti. Osuuskunnat ovatkin kyenneet usein oleellisesti parantamaan markkinoiden toimintaa pakottaen myös muut samoilla markkinoilla toimivat yritykset korjaamaan toimintaansa (Shaffer 1987; Ollila 1989). Erityisen merkittävää tämä on ollut juuri maatalouden piirissä, jossa voimakkaammat ja paremmalla tiedolla varustetut toimijat ovat pystyneet käyttämään hyväksi yksittäisiä viljelijöitä.

Osuuskuntia ja niiden erityispiirteitä on tutkittu miltei niiden olemassaolon ajan. Suomalaisessa osuuskuntatutkimuksessa on painottunut osuuskunta sosiologisena ja historiallisena ilmiönä (Ilmonen 1984; Köppä 1990; Laurinkari 2004). Viime vuosien aikana osuuskuntia on tarkasteltu oikeustieteen (Pöyhönen 2011) ja myös yritysten johtamisen (Jussila 2007) näkökulmista. Perinteistä liiketaloustiedettä on niin ikään sovellettu osuuskuntatutkimukseen (Kalmi 2003). Osuuskuntia on lähestytty puhtaasti kansantaloustieteenkin näkökulmasta (Volk 1993). Perinteisen taloustieteen ongelma osuuskuntatutkimuksessa on usein se, että sellaiset olettamukset, joilla osuuskuntien olemassaoloa perustellaan (epävarmuus, informaatiokustannukset, opportunistinen käyttäytyminen, epätasainen markkinavoima jne.), eivät ahtaasti tulkiten kuulu perinteisen talousteorian piiriin.

Taloustieteisiin pohjautuva osuuskuntatutkimus onkin jäänyt Suomes-
sa suhteellisen vähäiseksi. Tätä selittää suurelta osin se, että maamme ta-
loustieteilijät ovat harvoin uskaltaneet sellaisten vaihtoehtoisten ta-
loustieteen oppisuuntien vietäviksi, joissa osuuskuntien erityisominais-
suudet tulevat esiin (Ollila 2011c). Seuraavassa esitellään joitakin täl-
laisia taloustieteiden suuntauksia. **Nämä perinteisen talousteorian
ulkopuolelle ulottuvat käsitejärjestelmät muodostavat sekalaisen
ja yhteismitattoman käsitteiden viidakon, joista on vaikeata saada
selviä tuloksia. Ne ovat kuitenkin tuoneet osuuskunnat lähemmäksi
todellisuutta.** Standarditalousteorian kautta on vaikeata saada muita tu-
loksia kuin, että osuuskunta ei voi tehdä mitään sellaista, mitä ei osake-
yhtiökään voisi tehdä.

Seuraavassa esitellään taloustieteiden tarkastelukulmia osuuskuntien
tutkimuksessa.

OSUUSKUNTIEN TARKASTELUKULMIA TALOUSTIETEISSÄ

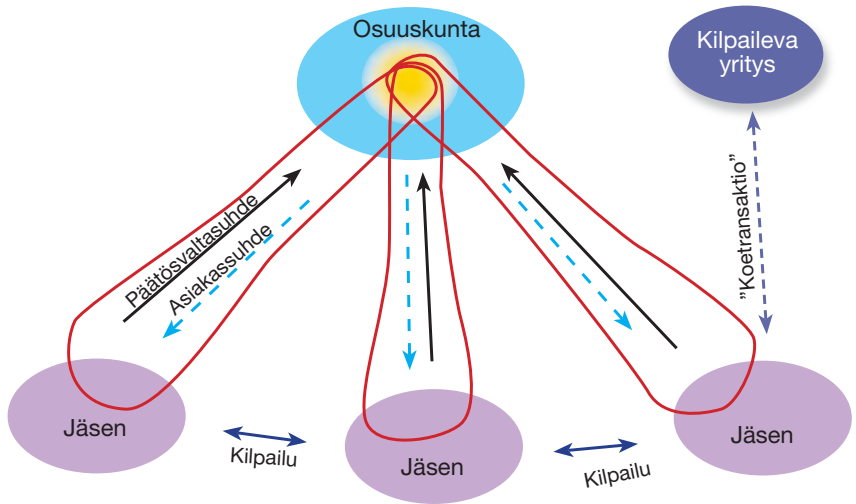
Osuuskunta vertikaalisen integraation muotona

Vertikaalisella integraatiolla tarkoitetaan sitä, että työtehtäviä siirretään
tuotanto- ja jatkojalostusketjussa portaalta toiselle. Keskeisinä kysymyk-
sinä on sekä jatkojalostus- että alihankintasopimusten muoto ja luonne.
Tilannetta voi kuvailla seuraavalla esimerkillä:

Vielä 1930-luvulla moni maidontuottaja jalosti oman maitonsa itse. Jo-
kaisella tilalla oli kirnu, jolla tehtiin voita. Huomattiin, että teknologian
kehitys tarjosi mahdollisuuden jalostaa tehokkaammin, mutta tällai-
nen investointi oli yksittäisille tiloille liian suuri. Päätettiin hankkia ky-
lälle yhteinen maidonjalostuslaitos, johon useat maidontuottajat veivät
maitonsa jalostettavaksi. Työtehtäviä siirtyi maatilalta vertikaalisesti ja-
lostusketjussa eteenpäin. Vertikaalisen integraation näkökulmasta ky-

symys kuuluu, millaiseen sopimukseen maidon siirto tuottajalta meijerille perustuu? Jalostaako meijeri maidon palveluna tuottajalle, jolloin omistusoikeus pysyy tuottajalla vai myydäänkö maito meijerin omistukseen? Perustuuko vaihdanta pidempiaikaiseen tuotantosopimukseen vai tehdäänkö kauppaa päivittäin markkinahintaan?

Tällaisia kysymyksiä osuuskuntien osalta pohti ensimmäisten joukossa Nourse (1922). Saksassa vertikaalisen integraation tutkijoina oli muiden muassa Eschenburg (1974). Osuuskuntaa vertikaalisen integraation muotona havainnollistaa kuvio 1.

Kuvio 1: Osuuskunta vertikaalisen integraation muotona

Kuviossa 1 kolme (tuottaja-) jäsentä siirtää osan toiminnoistaan, esimerkiksi maidonjalostuksen, yhteisesti tehtäväksi osuuskuntana. Kolmen jäsenen ja jalostuslaitoksen muodostava kokonaisuus ei siis ole yksi yritys, jossa tuottajien maito siirtyy yrityksen sisäisenä transaktiona jalostusyritykseen. Kysymyksessä ei myöskään ole puhdas markkinavaihdanta, koska osa päätösvallasta säilyy edelleen jäsenillä. Päätösvalta ei ole molempiin suuntiin samanlainen. Jäsenet ovat osuuskunnan ylin päättävä elin (Päätösvaltasuhde kuviossa 1), mutta osuuskunnalla ei ole täyttää päätösvaltaa jäseniinsä päin (Rhodes 1985). Kysymys on ennemminkin asiakassuhteesta.

Näin ollen osuuskuntaa ei voida pitää tavanomaisena jäsenten ja osuuskunnan välisenä vertikaalisen integraation muotona. Osuuskunta ei myöskään ole horisontaalisen integraation muoto. Jäsenet ovat itsenäisiä yksiköitä ja tulosyksiköitä. Ne toimivat itsenäisesti, mikäli eivät ole teh-

neet erillissopimusta yhteistoiminnasta (Shaffer 1986). Jäsenten kesken voi olla jopa kilpailusuhde, ainakin periaatteessa.

Osuuskunnan ominaisuuksiin kuuluu edelleen, että osuuskunnan tuottama ylijäämä palautetaan jäsenille palvelujen käytön suhteessa. Osuuskunta ei siis voi tuottaa voittoa, vaan voitto näkyy jäsenkunnan taseissa. Osuuskunnalla ei edes ole sellaista sidosryhmää, jolle voittoa voisi maksaa. Nykyään jäsenten pääomasijoituksille maksetaan korkoa, mutta silloinkaan ei voida puhua voiton jakamisesta, kun osuuskunnassa ei ole olemassa omistukseen oikeutettuja osakkeita.

Yllä mainittu Nourse kävi 1920-luvulla USA:ssa merkittävän keskustelun toisen osuuskuntien mahtihenkilön Shapiron kanssa tuottajaosuuskunnan jäsenten suhteesta ulkopuolisiin kauppakumppaneihin. Shapiro väitti, että osuuskunta toimii sitä paremmin, mitä täydellisemmin kaikki tuottajat ovat jäseninä. Nourse oli puolestaan sitä mieltä, että jos jäsenillä ei ole mahdollisuutta tehdä tarkistusostoja osuuskunnan ulkopuolelta ("Koetransaktio" kuviossa 1), osuuskunta "laiskistuu" ja sen suhteellinen asema heikkenee. Lisäksi on mahdollista, että jäsenet ovat kilpailusuhteessa keskenään.

Osuuskunta vertikaalisen integraation muotona oli tuottajaosuuskuntatutkimuksessa keskeisessä asemassa USA:ssa 1970- ja 1980-luvulla, jolloin julkaistiin ehkä merkittävin yksittäinen tämän alan kirjallisuus. USA:n presidentin asettama North Central 117 -tutkimushanke, joka toimi valtaosiltaan USA:n Land Grant -yliopistojen piirissä, julkaisi vuosien 1975–1985 välisenä aikana noin 130 korkeatasoista tutkimusta tuottajaosuuskunnista (Marion 1986). Monen tutkimuksen teoreettinen tausta juontaa juurensa teollisten organisaatioiden teoriasta ja Structure-Conduct-Performance -paradigmasta (Bain 1968, Scherer 1980).

Osuuskunta yrityksenä

Vertikaalisen integraation tutkijat alkoivat jo aikaisessa vaiheessa painottaa sitä, että toisin kuin osakeyhtiöissä, osuuskuntiin on mahdotonta löytää yhtä objektiivista tavoitefunktiota. "Osuuskunnan johdon pitäisi päivittäin miettiä, mitä osuuskunta oikein maksimoi: liikevaihtoa, tuottajahintaa, jälkitiliä vai jäsenten tyytyväisyyttä?" (Enke 1945). Tämä johti perusteelliseen keskusteluun osuuskunnan tavoitteista. Mikä on osuuskunnan tavoitefunktio? Useimmat sellaiset toiminnan mittarit, joita käy-

tetään esimerkiksi osakeyhtiöissä ovat osuuskunnissa sellaisessa muodossa, että niitä ei voi mitata. Ainoa objektiivinen mittari olisi ”jäsenen maksimaalinen tyytyväisyys”, mutta sitä ei voida mitata (Ollila 1985). Fleischmanin (1974) mielestä osuuskunnan pitkän tähtäyksen liikevaihdon kasvua voidaan pitää osoituksena siitä, että osuuskunta on pystynyt tuottamaan jäsenistölleen muita yrityksiä paremman palvelun.

Vaikka osuuskunnan ja jäsenen suhdetta ei voida pitää vertikaalisen integraation muotona, useat tutkijat varsinkin pohjoismaissa (Aksnes 1982; Kaarlehto 1956; Laakkonen 1978) osoittivat, että taloudelliset seikat ovat tuottajaosuuskunnan jäsenelle paljon tärkeämpiä kuin ideologiset seikat. Toisin kuin esimerkiksi Etelä-Euroopassa, pohjoismaisissa tuottajaosuuskunnissa on yritysmäisillä piirteillä tärkeä rooli.

Skår (1981) kirjoittaa, että osuuskunnan jäseneksi tulo on seurausta rationaalisesta ajattelusta ja odotusta jäsenyyden antamasta taloudellisesta hyödystä. Tämä on hyvin yleinen käsitys pohjoismaissa. Osuuskuntien johto ei usein myöskään näe eroa sillä, johtavatko he osakeyhtiötä vai osuuskuntaa eivätkä vallalla olevat johtamisopit juuri erottele osakeyhtiötä ja osuuskuntia. Tämä asenne ja tieto ovat varmasti heijastuneet siihen, että osuuskuntia ohjautuu sellaisiin toimintatapoihin, jotka eivät juuri eroa osakeyhtiöistä. Eurooppalaisessa tuottajaosuuskuntatutkimuksessa (Bijman et.al. 2012) tuli selvästi esille, että käsitys osuuskunnasta on eri Euroopan osissa erilainen. Pohjois-Euroopassa osuuskuntia pidetään liikeyrityksinä, kun taas Etelä-Euroopassa osuuskunnilla on selvä poliittinen ja yhteisöllinen ulottuvuus.

Osuuskunta koalitiona

Perinteinen osuuskuntateoria oletti, että osuuskuntien jäsenten tavoitteet ovat yhdensuuntaiset eikä keskinäisiä ristiriitoja esiinny. Ensimmäisiin ”suuren yhteisen perheen” epäilijöihin kuului 1950-luvulla Paavo Kaarlehto (1955; 1956). Kyseisen ehkä Suomen merkittävimmän osuustoiminnan tutkijan kirjoituksia pidetään vieläkin esimerkiksi Yhdysvalloissa urauurtavina (Ollila 1988).

1950- ja 1960-luvuilla yleistyi ajatus, että osuuskuntaa ei voitukaan tarkastella keskitetysti johdettuna yrityksenä, vaan jäsenten joukkona, jossa oli hyvinkin erilaisia mielipiteitä ja intressejä koskien osuuskunnan toimintaa. Myös intressiristiriidat jäsenistön ja ammattijohdon välillä

tunnustettiin. Koalitioteoreetikkojen mukaan osuuskunta ei ainoastaan käsittele osuuskunnan ja ympäristön välisiä suhteita vaan joutuu käyttämään panoksia osuuskunnan sisäiseen mielipiteenmuodostukseen. Osuuskunnan pysyvyyteen ja toimintakykyyn vaikuttavat oleellisesti jäsenistön heterogeisuus, mielipide-erot jäsenistön ja johdon välillä sekä osuuskunnan ja sen henkilöstön välillä, informaatiokustannukset ja kollektiivisen toiminnan muodot (Ollila 1988).

Koalitionäkemystä kehitettiin sittemmin peliteorian avulla. Peliteorialla tarkoitetaan sellaista tilanteen analyysiä, jossa ryhmän jäsenillä on ainakin osittain ristiriitaisia tavoitteita ja jossa ”pelin jäsenen” käyttäytyminen vaikuttaa muiden käyttäytymiseen. Erilaisin käyttäytymisoletuksin saadaan erilaisia tuloksia. Peliteorian avulla voidaan käsitellä monia osuuskunnan tuloksenjaon ongelmia. Tavoitteena on etsiä ratkaisua, ydintä (core), jossa kaikille pelin jäsenille on edullisempaa olla mukana osuuskunnassa kuin erota siitä. Sexton (1986) ja Staats (1984) perustelivat peliteorian avulla, kuinka yhtenevä osuuskunnan palvelujen hinnoittelu johtaa epävakaaseen tilanteeseen. Eniten vaihtoehtoja osuuskunnan ulkopuolella omaavat jäsenet eroavat helpoimmin. Nämä jäsenet ovat yleensä merkityksellisimpiä osuuskunnalle muun muassa suurtuotannon etujen saavuttamiseksi. Näiden eroaminen saattaa jäseniksi jäädä huonompaan asemaan. Suuret voivat uhata osuuskunnasta lähdöllä, jos eivät saa tahtoaan lävitse, ja tästä kärsivät pienet (Ollila, Nilsson & Hess 2013)

Erilaisin käyttäytymisoletuksin saadaan erilaisia tuloksia.

Osuuskunnan jäsensuhteet, mielipiteenmuodostus ja koalitiot ovat tulleet aivan uuteen aikakauteen sosiaalisen median antamien mahdollisuuksien takia (Ollila 2014). Tämän alueen tutkimus on vielä ollut olematonta.

Osuuskunta sopimusten yhtymäpisteenä (nexus of contracts):

Tämä heterogeeninen, agenttiteorian tunnettu kirjallisuus tarkastelee yrityksiä eri osapuolten tekemien sopimusten yhtymäkohtana (Jensen & Meckling 1974). Omistajat tekevät sopimuksen johdon kanssa yrityksen rutiinien hoidosta, työntekijöiden kanssa työpanoksesta ja raaka-aineista niiden toimittamisesta. Tällöin kysymys eri sopijaosapuolten intresseistä astuu kuvaan.

Agenttiteorian mukaan jokainen toimija (osapuoli, agent) organisaatiossa pyrkii maksimoimaan oman hyvinvointinsa. Ei oleteta, että esimerkiksi organisaation johto pyrkii joka tilanteessa toimimaan epäitsekkäästi vain organisaation omistajien edun mukaisesti. Jotta omistajat varmistuisivat johdon toiminnasta heidän tavoitteidensa mukaisesti, omistajien on uhrattava kustannuksia johdon toiminnan valvomiseksi. Mitä korkeampi tämä valvontakustannus on, sitä suurempi mahdollisuus johdolla on toteuttaa omia tavoitteitaan.

Jotta omistajat varmistuisivat johdon toiminnasta heidän tavoitteidensa mukaisesti, omistajien on uhrattava kustannuksia johdon toiminnan valvomiseksi.

Agenttiteoria nostaa osuuskuntatutkimuksessa esiin kysymyksen siitä, että kun kaikille sopijaosapuolille on annettu heidän sopimuksessa määritelty osansa, niin kuka saa vielä jäljellä olevan viimeisen osan (residual claim), ja kuinka vastuu ja oikeudet päätöksentekoprosessissa jakautuvat (Condon & Vitaliano 1983).

Kun osapuolet tekevät sopimuksen organisaation kanssa, tämä sopimus määrittelee vastineen joko kiinteäksi eräksi (fixed claim) tai jäännöseräksi (residual claim). Kiinteä erä on esimerkiksi tietty palkka tai muu rahaerä, joka saadaan palkkioksi tietyn työmäärän luovuttamisesta organisaatiolle. Jäännöserä puolestaan on se erä, joka jää jäljelle sitten, kun toiminnasta on vähennetty kaikki kiinteät erät. Osakeyhtiössä tätä erää kutsutaan voitoksi, ja siihen ovat oikeutettuja yrityksen omistajat. Omistajilla on oikeus siihen tuoton osaan, joka jää jäljelle palkkojen, muiden tuotantopanosten, verojen ja niin edelleen, jälkeen. Osakeyhtiöissä jäännöserä jaetaan organisaatioon investoidun pääoman suhteessa. Osuuskunnan jäännöserään oikeutetut ovat asiakasjäsenet, jotka jakavat ylijäämän osuuskunnan käytön suhteessa.

Condon (1987) määrittelee osuuskunnan ja osakeyhtiön olennaisimman eron seuraavasti:

Osakeyhtiössä voimavarojen ja niiden käytön ylin päätösvalta on viime kädessä osakkeenomistajilla. Päätöksenteko jakautuu investoidun pääoman suuruuden suhteessa, ja investointikriteerinä on investoidulle pääomalle saatu tuotto. Osuuskunnassa päätösvalta on niillä jäsenillä, jotka ovat osuuskunnan asiakkaita ... näin ollen osuuskunnan jäsenen täydet valtuudet kestävät vain niin kauan kun jäsen on myös osuuskunnan asiakas.

Condonin toteamus on merkittävä sen vuoksi, että osuuskuntarakenteen määrittelemä tapa jäännöserän omistusoikeudesta eri tavoin kuin osakkeilla rajoittaa tai eliminoi osuuksien jälkimarkkinat. Tämä johtaa mm. seuraaviin kysymyksiin:

- Viime aikoina on osuuskunnissa tapahtunut sellainen muutos, että osa ylijäämästä jaetaan joko ulkopuolisille tai jäsensijoittajille korkona sijoitetulle pääomalle. Näin omistajille kuuluva jäännöserä pienee ja kiinteiden erien osuus kasvaa.
- Tämä estää jäsentä jakamasta sijoitustaan useammalle taholle riskin pienentämiseksi. Viljelijä investoi periteisesti tilaansa ja osuuskuntaan, toisin sanoen, yhteen tai kahteen tuotantosuuntaan. Osakeyhtiön jäsenet jakavat riskiä muihin osakkeisiin, obligaatioihin, kiinteistöihin ja pankkitileille.
- Jälkimarkkinoiden puute estää osuuskunnan jäseniä käyttämästä kurssien vaihteluita johdon suorituskyvyn mittarina ja kannustimien kehittämissä. Verrattuna osakeyhtiöön, osuuskunnassa luottamusmiesten merkitys johdon toimien valvojana korostuu. Jos valvonnassa ei onnistuta, johdolle tarjoutuu helpommin mahdollisuus omien tavoitteidensa toteuttamiseen.
- Jälkimarkkinoiden puute saattaa kannustaa osuuskunnan jäseniä ali-investoimaan osuuskuntaansa. Varsinkin pitkän tähtäyksen investointi, jonka arvosta jäsen pääsee nauttimaan vasta käytön myötä eikä osuuskunnan arvon nousun myötä, voi saada varsinkin ikääntyneen jäsenen varautuneeksi uusia investointeja kohtaan. Tätä ongelmaa kutsutaan horisonttiongelmaksi. Ongelma on ajankohtainen esimerkiksi keskustelussa suomalaisten osuuskuntien kansainvälistymisestä. Enemmistö jäsenistä on kuitenkin sitä mieltä, että ulkomaille investoinnin sijasta tämäkin osa ylijäämää tulisi jakaa palautuksena jäsenille (Ollila 2011d).

Agenttiteorian avulla on analysoitu monia osuuskuntaorganisaatioon liittyviä ongelmia. Näitä ongelmia ovat muun muassa (Schuster 1990; Nilsson & Björklund 2003):

- **Yhteinen omaisuus ja vapaamatkustajaongelma.** Kun uusi jäsen liittyy osuuskuntaan, hän on heti osallinen kaikkeen osuuskunnan aiempien jäsenten luomaan omaisuuteen. Kun jäsen eroaa, hän ei puolestaan saa omaa osuuttaan omaisuudesta mukaansa. Osuuskunnan jäsen voi hyödyntää kollektiivista omaisuutta ilman, että hänen tarvitsee kantaa yksin vastuuta tästä. Tästä voi seurata niin kutsuttu vapaamatkustajaongelma.
- **Horisonttiongelma.** Horisonttiongelma syntyy silloin, kun jäsenillä on eri pituiset suunnitteluhorisontit jäännöserän (residual claim)

käytöstä. Nuoret jäsenet saattavat pitää edullisena, että jäännöserä investoidaan tulevaisuuden tuottoja silmällä pitäen, kun taas vanhat jäsenet haluavat rahansa ulos, koska eivät todennäköisesti ole enää nauttimasta tulevaisuuden investoinnin tuomasta hyödystä.

- **Portfolio-ongelma.** Epävarmassa tilanteessa osuuskunnalle saattaa olla edullista jakaa investointinsa useille eri alueille. Heterogeenisen jäsenistön intressit investointien jaosta voivat kuitenkin poiketa kovastikin toisistaan. Jos vaikkapa äänestyksen tuloksena investointi noudattaa jonkinlaista ”keskiarvoa” voi käydä niin, että tällainen investointi ei ole oikeastaan kenenkään jäsenen tavoitteiden mukainen.
- **Valvontaongelma.** Osuuskunnassa ei ole oikeastaan mitään yhteyttä yksittäisen jäsenen tuottokontribuution ja jäsenhyödyn välillä. Tällä saattaa olla vaikutus kannustinjärjestelmään siten, että yksittäisille jäsenille on kannattavaa toimia omaa etuaan ajaen ilman, että osallistuu sen tuottamisen kustannuksiin. Syntyy vapaamatkustajaongelmia (Boettcher 1980). Jos jäsenistölle on vaikeata ja kallista kontrolloida osuuskunnan johtoa, johdon mahdollisuus toimia omaa etuaan ajaen ja mahdollisesti jäsenistön etua vastaan kasvaa. Mitä suurempi ja monimutkaisempi osuuskunta on, sitä suurempi on väärinkäytösten mahdollisuus (Eschenburg 1974; Ollila 1985).
- **Päätöksenteko-ongelma.** Koska jäsenillä on erilaisia käsityksiä investoinneista, toiminnan vakauttamisesta, ylijäämän käytöstä, voi osuuskunnan johdolle olla vaikeata määrittää, kuinka eri jäsenten toiveet ja tarpeet otetaan huomioon. Pahimmassa tapauksessa johto voi menettää kyvyn ajaa jäsenistön intressejä. Samaan lopputulokseen voidaan joutua, jos osuuskunnan luottamusjohto ei pysty päätöksentekoon.

Osuuskunta vaihdantainstituutiona

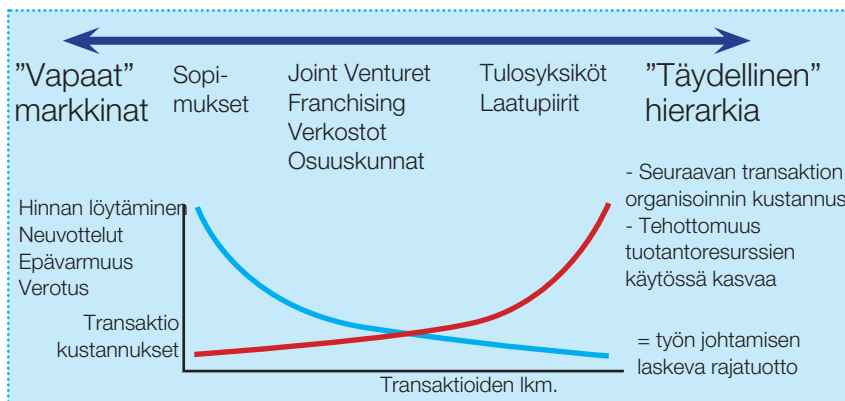
Markkinajärjestelmä voidaan kokonaisuudessaan nähdä informaatiojärjestelmänä, joka koordinoi kysynnän ja tarjonnan kohtaantoa. Markkinajärjestelmässä perinteisen talousteorian mukaan oletetaan, että hinta ja sen vaihtelut kantavat kaikille osapuolille riittävän informaation siitä, mitä kannattaa tuottaa ja mitä kannattaa ostaa. Kaikilla osapuolilla on täydellinen tieto tästä, informaatio on ilmaista ja tuotteet voidaan kustannuksitta vaihtaa markkinoilla toisikseen. Kukaan ei valehtele.

Vaihdantakustannusteoria väittää, että informaatio ei ole ilmaista ja ihmisillä on rajallinen kyky käsitellä sitä. Kaupankäynnin lisäksi markkinoilla olijan tulee varautua sen varalta, ettei tule huijatuksi tai että eliminoidaan

hyväksikäytetyksi joutuminen. Nämä kaikki asiat, markkinainformaation kerääminen, sen prosessointi, kaupan ja omaisuuden suojaaminen aiheuttavat kustannuksia, joita kutsutaan vaihdantakustannuksiksi (transaction costs). Tuottamisen kokonaiskustannukset koostuvat tuotanto- ja vaihdantakustannuksista, joista jälkimmäiseen vaikuttavaa olennaisesti se, kuinka tuotanto on organisoitu. North (1992) on arvioinut, että USA:ssa puolet tuotteiden kokonaiskustannuksista on tuotantokustannuksia ja toinen puoli vaihdantakustannuksia. Markkinat ovat tehokkain tapa vaihtaa omistajaa. Jos kuitenkin esimerkiksi epävarmuus kasvaa liian suureksi, kannattaa markkinoilta hankkimisen sijasta tehdä tuote itse, toisin sanoen siirtää transaktio markkinoilta organisaation sisälle.

Perusmuodossaan vaihdantakustannusteoria esitti, että vaihdanta voi tapahtua kahdella tavalla, markkinoilla tai hierarkiassa, siis organisaation sisällä (Williamson 1975). Sittemmin teoria on kehittynyt siihen suuntaan, että kyseessä on jatkumo kahden ääripään välillä, joita kumpaakaan ei aivan puhtaana ole käytännössä olemassa.

Kuvion 2 toisessa päässä ovat ”vapaat” markkinat ja toisessa päässä ”täydellinen” hierarkia. Vapailla markkinoilla kaikilla ostajilla on täydellinen tieto tarjonnasta ja kaikilla myyjillä kysynnästä. Kaupan olevan tuotteen ominaisuudet ovat kaikille selviä. Tällaista tilannetta lähellä olevana mainitaan usein vihannestori, jossa kaikki vihannesten myyjät näkevät toistensa tarjooman ja ostajille on helppo. Täydellisessä hierarkiassa tuote siirretään organisaation sisällä työvaiheesta seuraavalle. Tällaisessa vaihdannassa ei käytetä rahaa, vaan jollekin organisaatiossa on annettu valtuus tähän siirtoon.

Kuvio 2: Vaihdantakustannusten hallintamekanismit

Lähde: Ollila 2011

Kuten kuviosta 2 ilmenee, vapaiden markkinoiden ja täydellisen hierarkian välimaastoon sijoittuu monenlaisia vaihdantainstituutioita¹. Jos hinnan löytäminen, epävarmuus tuotteen saatavuudesta kasvaa tai kauppaneuvotteluiden monimutkaistuminen lisääntyy, tällaiset vaihdannan kustannukset (transaktiokustannukset) lisääntyvät. Silloin voi olla edullisempaa siirtyä vapailta markkinoilta toimitussopimuksiin. Näin voidaan samoja uhrattuja vaihdantakustannuksia käyttää useassa transaktiossa ja toimitussopimukset pienentävät kauppaan liittyvää epävarmuutta. Jos näitä transaktiokustannuksia halutaan edelleen pienentää, voidaan vaihdantaan liittää toimitussopimuksia, kuten yhteisyrityksiä (Joint Ventureita), Franchising-sopimuksia, tai voidaan perustaa osuuskuntia.

Täydellisen hierarkian kaltaisia organisaatioita ei suunnitelmatalouksien romahdettua enää oikein ole olemassa². Vuosikymmeniä sitten toimineet yritysajat kuten DuPont muistuttivat hierarkiaa, mutta sinnekin alkoi muodostua erilaisia tulosityksiköitä ja laatupiirejä: ikään kuin pieniä yrityksiä organisaation sisälle (Williamson 1967).

Yllä olevan idea on se, että siirtyminen vapaista markkinoista kohti enemmän hierarkisia järjestelyitä epävarmuudesta, markkinainformaation keräämisestä ja vaarasta tulla petetyksi aiheutuvat transaktiokustannukset pienenevät³. Mitä enemmän täydellistä hierarkiaa lähestytään, sitä korkeammiksi kasvavat järjestelmän hallinnan byrokratiakustannukset. Siis vaikka markkinoilta saatava tuote olisi halvempi, se kannattaa valmistaa itse, jos epävarmuus tuotteen saatavuudesta kasvaa liian suureksi⁴.

Transaktiokustannuksia ei voi eliminoida, mutta niitä voidaan erilaisin organisatorisin ratkaisuin alentaa ja/tai muuntaa toisikseen. Toisin kuin perinteisessä talousteoriassa oletetaan, työn ja muun tuotannon organisoinnilla on transaktiokustannuksen kautta vaikutusta kokonaiskustannuksiin⁵. Tietyt organisointiratkaisut ovat taloudellisempia kuin toiset.

Osuuskuntien kilpailukykyä voidaan tarkastella transaktiokustannusten

1 Instituutiolla tarkoitetaan käyttäytymisen pelisääntöjä. Toisin sanoen, mikä on sallittua ja mikä on kiellettyä. Yritys saa ajaa kilpailijansa ahdinkoon halvemmilla hinnoilla mutta ei esimerkiksi polttamalla hänen tuotantotilansa.

2 Eikä täydellisiä hierarkioita ollut puhtaana suunnitelmatalouksissakaan. Organisaation sisäisiä "markkinoita" kutsutaan usein korruptioksi.

3 "In simple terms, when you are on both sides of a transaction, you can always trust the other party" (Hansman 1999).

4 Tämän takia useimmilla maatioilla on jonkinlainen paja. Sillä varaudutaan siihen, että huoltomiestä ei esim. kiireiseen puintiaikaan ole saatavilla.

5 Transaktiokustannusten rakenteella voi olla vaikutusta tuotantokustannuksiin ja päinvastoin.

näkökulmasta. Toisin sanoen, voidaanko löytää tilanteita, joissa osuuskunnan pelisäännöin voidaan vaihtaa tuotteiden omistajaa halvemmin kustannuksia kuin markkinavaihdannassa tai hierarkiassa organisaation sisällä?

Taloustieteen nobelisti vuodelta 2009 Oliver Williamson (1981) sanoo, että transaktioilla on kolme ulottuvuutta, joilla on merkittävä vaikutus siihen, miten transaktio organisoidaan. Nämä kolme ulottuvuutta ovat:

- **Tarkoitukseensa sidottujen investointien määrä.** Investoinnit, joiden käyttöarvo on suuresti riippuvainen tietystä transaktiosta ja arvo seuraavaksi parhaassa käyttötarkoituksessa on huomattavasti pienempi, sisältävät riskin olosuhteiden muuttuessa. Tilanne voi johtaa tietoiseen hyväksikäyttöön. Jos investoinnin käyttöarvo seuraavaksi parhaassa tarkoituksessa on nolla, voi ostaja tämän vaihtoehdottomuuden tietessään painaa hinnan muuttuvien kustannusten tasolle. Jos transaktioon sisältyy tarkoitukseensa sidottuja investointeja, transaktiolla on taipumus siirtyä markkinoilta hierarkkisten järjestelyjen suuntaan.
- Transaktioon sisältyvä **epävarmuus**. Mitä enemmän transaktioon sisältyy epävarmuutta, sitä herkemmin transaktiolla on taipumus siirtyä markkinoilta hierarkian suuntaan.
- **Vaihdannan useus, frekvenssi.** Jos transaktio tapahtuu usein, ei osapuolilla ole juurikaan mahdollisuutta pettää toista. Näin siksi, että kun kaupankäynti perustuu pidemmän ajan suhteeseen, hyöty vaihdannasta tulee vasta sen myötä, palaako asiakas uudelleen. Usein tapahtuva ostos sallii niin ikään kerätyn markkinainformaation käytön useammassa kaupassa, jolloin sen kustannus jakautuu useiden transaktioiden osalle. Alhainen frekvenssi antaa mahdollisuuden ”kerran ja karkuun” -taktiikalle, jossa asiakkaan tyytymättömäksi jättämisellä tai suoranaisella pettämisellä ei juuri ole vaikutusta, koska asiakas ei ehkä enää koskaan palaa takaisin. Tämä on tärkeänä syynä esimerkiksi siihen, että asunnonvälitystä säädellään monin tavoin.

Seuraavassa tarkastellaan osuuskuntia mainitun kolmen ulottuvuuden näkökulmasta (perusteellisemmat tarkastelut Ollila 1989 ja 2009a).

Tarkoitukseensa sidotut investoinnit

Maataloudessa on huomattavan paljon sellaisia investointeja, joiden käyttöarvo seuraavaksi parhaassa tarkoituksessa on selvästi alhaisempi. Navettainvestoinnilla on arvoa vain silloin, kun sillä tuotetaan maitoa ainakin seuraavat 15 vuotta. Vaikka markkinaolosuhteet muuttuisivat, ei

viljelijällä juuri ole muut taloudellista vaihtoehtoa kuin jatkaa tuotantoa, vaikka kiinteitä kustannuksia ei enään saataisiinkaan täysimääräisesti katetuiksi. Myös investointi hyvään lypsykarjaan on huomattavasti suurempi kuin näiden lehmien teurasarvo.

Tarkoitukseensa sidotut investoinnit saattavat viljelijän alttiiksi hyväksikäytölle kuten alussa mainittu Gebhardinkin (1916) toteamus antaa ymmärtää. Gebhardin elämäkerrassa Alanen (1964) kertoo, että kauppiat ostivat korviaan myöten velkaantuneilta syksyllä viljan, jonka he sitten keväällä myivät heille tuplahinnalla takaisin siemeneksi.

Tarkoitukseensa sidottujen investointien suojaaminen on ollut ehkä tärkein yksittäinen syy tuottajaosuuskuntien perustamiselle.

Ajatellaan vaikkapa viljelijää, jolle kauppias tulee kertomaan, että nyt kannattaisi perustaa omenatarha ja että hän maksaisi omenista 2 euroa kilolta. Omenatarha on suuri investointi ja tuotanto alkaa vasta aikaisintaan

viiden vuoden päästä. Sitten viiden vuoden päästä ostaja saapuu paikalle kertoen, että ei hän voikaan maksaa kuin 50 senttiä. Ostaja tietää olevansa ainoa ostaja ja, että omenapuiden vaihtoehtoinen käyttöarvo on huonon polttopuun arvo, ja näin hän voi painaa ostohinnan lähes muuttuvien kustannusten tasolle tietäen, ettei viljelijällä ole muuta vaihtoehtoa kuin jatkaa tuotantoaan. Samanlainen hyväksikäytön vaara voisi olla maidontuottajalla, jolle ostaja vuosi tulla iltapäivällä sanomaan, että myy maitosi minulle puolella hinnalla, koska huomenna et saa siitä mitään, kun se on jo hapan-ta! Tällaisia tilanteita vastaan viljelijöiden tulee suojautua.

Tarkoitukseensa sidottujen investointien suojaaminen on ollut ehkä tärkein yksittäinen syy tuottajaosuuskuntien perustamiselle. Vastavoiman kasvattaminen markkinoilla (countervailing power, Ollila 2009b) pienten tuottajien yhteenliittymisen kautta on ollut merkittävä markkinatilanteen korjaaja useilla maatalouden tuotannonaloilla, kuten maidon, lihan, kananmunien ja erikoisvihannesten tuotannossa.

Maataloustuotannossa ja ensimmäisen asteen jalostuksessa on usein tilanteita, joissa tarkoitukseensa sidottuja investointeja on sekä myyjän että ostajan puolella. Näin on asia esimerkiksi yllä kuvatussa maidontuotannossa. Suuri osa meijereiden laitteistoista on sellaisia, joiden käyttömahdollisuudet maidontuotannon ulkopuolella ovat vähäiset. Tarkoitukseensa

sidottujen investointien esiintyminen kummallakin puolella puhuisi sen puolesta, että transaktiot näiden osalta kannattaisi yhdistää samaan hierarkiaan. Tällöin hyväksikäytön mahdollisuus eliminoidaisiin. Maidontuotannon ja -jalostuksen skaalaedut ovat kuitenkin niin erilaiset, että nykyikäisen meijerin tarpeisiin tarvittava nautakarja olisi vaikeasti toteutettavissa⁶. Osuuskunta on tällaisessa tilanteessa erittäin luonteva ratkaisu, koska silloin erilaisista skaalaeduista ei tarvitse välittää.

Epävarmuus

Maataloustuotanto on sidoksissa luonnonolosuhteisiin, ja siten epävarmuus on lähes kaikissa tuotantosuunnissa läsnä. Standardoiduille ja pilaantumattomille tuotteille kuten viljoille, on kehitetty maailmanlaajuisia markkinamekanismeja. Futuurikaupassa epävarmuuden voi muuntaa riskiksi⁷ ja siirtää tämän riskin spekulantille, joka voiton toivossa on valmis tämän riskin kantamaan. Epävarmuus yhdistettynä yllä kuvattuihin tarkoitukseensa sidottuihin investointeihin on tuottajalle vakava markkinauhka. Yllä olevassa esimerkissä kuvattu epävarmuus tuotteen saamisesta kaupaksi voi johtaa kestävämpään tilanteeseen. Parin vuoden takaisen suhteellisen lyhyen teurastamolakon seuraukset tuntuivat sekä sikaloissa että teurastamoissa useita kuukausia.

Monet investoinnit ovat paitsi tarkoitukseensa sidottuja, myös huomattavan pitkävaikutteisia. Tuottajat pyrkivät suojaamaan pitkävaikutteisia investointeja tekemällä pitkiä tuotantosopimuksia. Molempien sopijapuolten epävarmuus pienenee. Samaa aikaan kasvaa riski siitä, että markkinat investointien kestoaikana muuttuvat. Sopimukseen joudutaan lisäämään tällaisen riskin preemio. Osuuskunta sisältää ominaisuuksia, jotka pystyvät käsittelemään yllä kuvattua epävarmuutta. Osuuskunnissa yleisesti käytetty jäsenten tuotteiden vastaanottovelvollisuus poistaa riskin siitä, että tuottaja joutuu alttiiksi hyväksikäytölle.

Osuuskunta pystyy niin ikään käsittelemään olosuhteiden muutoksista johtuvia epävarmuustekijöitä. Tuotantosopimus jäsenen ja osuuskunnan välillä pitää sisällään ominaisuuksia, joita kutsutaan suhteelliseksi sopimukseksi (relational contract, Williamson 1979). Osuuskuntahan

⁶ Tämä asia on muuttumassa. Jo Ruotsissa löytyy 4000 lehmän karjoja, joilla on oma meijeri (Ollila 2008).

⁷ Yksittäisellä epävarmuudella ei ole todennäköisyyttä, se joko tapahtuu tai ei tapahdu. Kun tapahtumia on riittävän monta, sille voidaan laskea todennäköisyys. Näinhän vakuutusyhtiötkin toimivat.

maksaa tuottajilleen tietyn perushinnan, joka sitten korjataan vuosittain jälkikäteen jälkitilillä. Näin osuuskuntasopimus pystyy ottamaan huomioon muuttuvat olosuhteet ja lisäksi tasaamaan epävarmuutta suuremman joukon kesken. Halutessaan osuuskunta voi myös tasata hintojen vaihtelua ja sitä kautta helpottaa tuottajia pääsemään heikon markkinatilanteen ylitse.

Epävarmuuteen vaikuttaa oleellisesti markkinatiedon saatavuus ja sen luotettavuus. Osuuskunnan jäsenten luottamuksen omaan osuuskuntaansa markkinatiedon tuottajana voisi olettaa olevan suurempi kuin luottamuksen johonkin ulkopuoliseen tahoon. Osuuskunta pystyy myös toimimaan tiedon hakijana ja välittäjänä koko jäsenistölle. Tämä on taloudellisempaa ja ehkä ammattitaitoisempaa kuin jos jokainen jäsen tekee saman työn itse.

Vaihdannan frekvenssi

Väärinkäytösten mahdollisuus vähenee, kun vaihdannan useus, frekvenssi, on korkea. Myyjän, joka odottaa asiakasta jatkuviin uusintaostoihin, on paljon tuhoisampaa suututtaa asiakastaan esimerkiksi pettämällä kuin sellaisen myyjän, joka ei palaa ostamaan samaa tuotetta.

Jos tiedon hankkii osuuskunnan jäsenen sijasta osuuskunta, voidaan investointia hyödyntää muidenkin jäsenten vastaavissa hankinnoissa, kustannuksen voi jakaa usean transaktion kesken.

On havaittu, että lojaalisuus ja korkea sosiaalinen pääoma lisäävät vaihdannan frekvenssiä ja vaikuttavat positiivisesti sekä jäsenen että osuuskunnan markkinakäyttäytymiseen (Ollila et al. 2011e). Kun transaktioita on useita,

kasvaa vaihdannan frekvenssi osuuskunnassa, ja näin väärinkäytösten mahdollisuus osuuskunnan kautta asioidessa pienenee.

Harvoin tapahtuva investointi vaatii uhrauksia tiedon hankintaan. Näin hankinnan transaktiokustannukset kasvavat. Hankintaan tarvittava informaatioinvestointi menettää usein arvonsa hankinnan tapahduttua, joten tällaisessa uhrauksessa on tarkoitukseensa sidotun investoinnin piirteitä. Jos tiedon hankkii osuuskunnan jäsenen sijasta osuuskunta, voidaan investointia hyödyntää muidenkin jäsenten vastaavissa hankinnoissa, kustannuksen voi jakaa usean transaktion kesken. Näin hankinnan transaktiokustannuksissa voidaan hyödyntää suurtuotannon etuja. Osuus-

kunnat ovat usein panostaneet hankinta-asiantuntemukseen. Teurastamoilla on tietoa vaikkapa sikalan rakentamisesta tai porsaiden ostamisesta ja meijeriosuuskunnilla navetan rakentamisesta ja rehujen hankinnasta.

Osuuskuntien transaktiokustannukset

Vaihdantakustannusteoria olettaa, että vaihdanta, transaktio (omistusoikeuden siirto) voi tapahtua toisessa ääripäässään markkinoilla ja toisessa organisaation sisällä hierarkiassa. Osuuskuntien ja niiden jäsenten välisillä transaktioilla on piirteitä kummastakin: jäsen tekee osuuskuntansa kanssa kauppaa, mutta on myös päättämässä osuuskunnan asioista hierarkkista tietä. Jäsenillä on jopa mahdollisuus vaikuttaa siihen, missä suhteessa kumpaakin ominaisuutta käytetään.

Yllä pyrittiin osoittamaan, että on olemassa transaktioita, joissa osuuskunta pystyy toimimaan alemmin transaktiokustannuksin kuin markkinavaihdanta (osakeyhtiö) tai vaihdanta organisaation sisällä. Osuuskunta pystyy suojaamaan tarkoitukseensa sidottuja investointeja, käsittelemään epävarmuutta sekä torjumaan alhaisen transaktioiden frekvenssin mahdollistamia ongelmia.

Osuuskunnalle tärkeä, mutta vaikeasti verifioitava asia on luottamus. Luottamuksella on kuitenkin tärkeä merkitys paitsi osuuskunnan ja jäsenen välisissä transaktioissa, kuin myös molempien suhteessa ulkopuoliseen maailmaan. Luottamuksella on ollut merkittävä rooli muun muassa osuuskunnan ja sen jäsenten suhtautumisessa elintarviketurvallisuuden parantamiseen (Ollila 2005).

Osuuskunta ei kuitenkaan ole yleispätevä vaihtoehto kaikkeen vaihdantaan. Tilanteissa, joissa jäsenistön tavoitteet ovat heterogeeniset, luottamus alhainen ja pääomavaltaisuus tai toimintojen monimutkaisuus suuri, osuuskuntamuoto ei aina ole kovin hyvä ratkaisu.

TUOTTAJAOSUUSKUNTIEN ONGELMIA

Pääomakysymys

Tuottajaosuuskunnat ovat valtaosaltaan syntyneet ja toimineet olosuhteissa, joissa jäsenistön tavoitteet ovat, ainakin aluksi, olleet yhteneväi-

set, toiminta kaikkien nähtävillä ja kontrolloitavissa sekä toiminta yksinkertaista ja pääomavaltaisuus suhteellisen alhaista. Nämä olosuhteet ovat mahdollistaneet niin kutsuttujen Rochdalen periaatteiden⁸ noudattamisen osuuskunnan toiminnassa. Tällaisia tuottajaosuuskuntia ei enää teollisuusmaissa juurikaan ole.

Suurtuotannon edut ja ennen kaikkea markkinavoiman tarve jakeluportaan suuntaan ovat muuttaneet tuottajaosuuskuntien toimintaolosuhteita merkittävästi (Bijman et. al. 2012⁹). Kasvun ohella toimintojen pääoma-

valtaistuminen ovat olleet osuuskuntamuodolle vaikea asia ratkaistavaksi. On tunnettua, että osuuskuntamuodon mahdollisuudet oman pääomansa lisäämiseen ovat esimerkiksi osakeyhtiöön verrattuna heikot. Osuuskuntien jäsenet eivät myöskään ole olleet kovin halukkaita investoimaan omiin osuuskuntiinsa (Ollila 2009c). Osuusmaksuvelvoitteita on kyllä lisätty. Tyy-

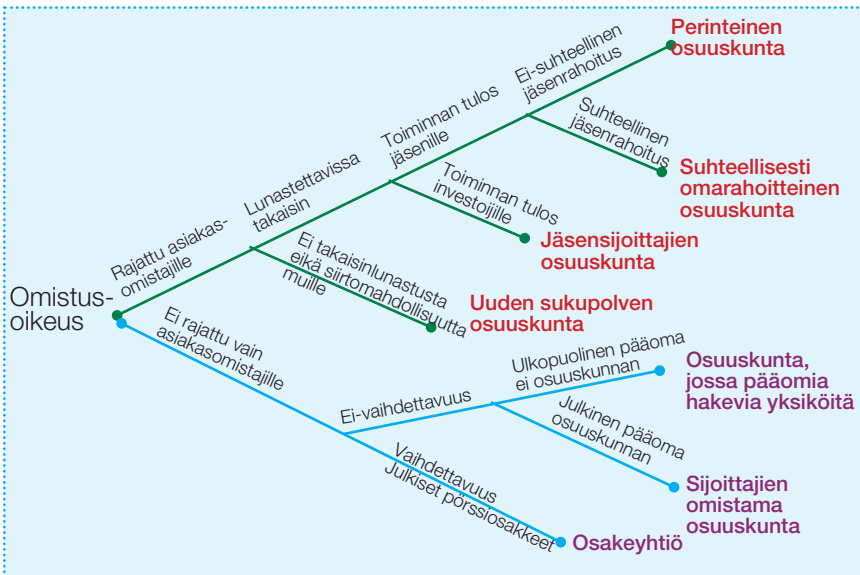
On tunnettua, että osuuskuntamuodon mahdollisuudet oman pääomansa lisäämiseen ovat esimerkiksi osakeyhtiöön verrattuna heikot.

pillinen osuuspääoman määrä maito- ja lihakarjatiloilta on vielä alle 20 000 euroa, mutta suurimpien tilojen maksuvelvoitteet ovat jo 100 000 euron luokkaa (Pyykkönen & Ollila 2013). Osuusmaksuvelvoite ei ole pystynyt ratkaisemaan osuuskunnan pääomaongelmia kuin osin.

Kasvava pääoman tarve on pakottanut osuuskunnat etsimään rakenteellisia ratkaisuja pääomakysymyksensä ratkaisuun. Kun lainamarkkinoiden mahdollisuudet rahoittaa osuuskuntia ovat rajalliset, ovat osuuskunnat hakeneet ulkopuolisia sijoittajia. Osuuskuntia on myös muutettu osakeyhtiöiksi. Kuvio 3 havainnollistaa erilaisia perinteisten osuuskuntien ja osakeyhtiöiden väliin jääviä rakenneratkaisuja.

8 Rochdalen periaatteisiinhan kuuluvat vapaa ja avoin liittymisoikeus, demokraattinen päätöksenteko (mies ja ääni) ja tasapuolinen kohtelu, ylijäämän jakaminen palvelujen käytön suhteessa sekä rajoitettu osuuspääoman korko. Tuottajaosuuskunnan periaatteena on lisäksi ollut esimerkiksi jäsenten tuotteiden vastaanottovelvollisuus.

9 Alkuvuodesta 2013 päättyi ehkä suurin tuottajaosuuskuntia Euroopassa analysoinut hanke "Support for Agricultural Cooperatives". Euroopan komissio käytti noin 1,5 miljoonaa euroa eurooppalaisten osuuskuntien tutkimiseen. Helsingin yliopiston taloustieteen laitos oli hankkeessa tiiviisti mukana. Hanke julkaisi Euroopan tuottajaosuustoiminnasta yhteensä 75 raporttia. Ne ovat luettavissa Komission sivuilta osoitteesta http://ec.europa.eu/agriculture/external-studies/index_en.htm.

Kuvio 3: Osuuskuntien omistusmuodot

Lähde: Chaddad & Cook 2004

Useat osuuskunnat ovat tehneet jäsenistön sijoittamismahdollisuuden edulliseksi ja koonneet sillä tavalla osuuskuntiin jäsenpääoman rinnalle huomattavia sijoitusosuuksia. Tämä on vaikuttanut osuuskuntien toimintaan siten, että osalle jäsenistöstä on tullut tärkeämmäksi painottaa sijoitetulle pääomalle maksettua korkoa kuin osuuskunnan jälkitiliä. Tätäkin monimutkaisemmaksi tilanne muodostuu, jos osuuskuntiin otetaan ulkopuolisia sijoittajia esimerkiksi Helsingin pörssistä, kuten HKScan on tehnyt. Tämä on johtanut selvään ristiriitaan sen suhteen, kuinka paljon osuuskunnan ylijäämästä maksetaan jälkitilinä ja kuinka paljon sijoitetun pääoman korkona? Nämä erilaiset tuloksen jakotavat johtavat hyvin erilaisiin käyttäytymismalleihin osuuskunnassa. Ei ole myöskään mitään objektiivista perustetta sille, kuinka paljon jaetaan ylijäämänä käytön suhteessa ja kuinka paljon pääoman korkona. Ensimmäinen vaikuttaa jäsenmäärään ja jälkimmäinen investoijien määrään.

Ulkopuolisten sijoittajien tulo osuuskuntaan on saanut aikaan sen, että itse toimivasta yksiköstä on tehty osakeyhtiö, jonka osakkeet ovat yhtäältä sijoittajien omistuksessa ja toisaalta osuuskunnan muodostaman holding-yhtiön omistuksessa. Osuuskunnan jäsenistö on säilyttänyt päätösvalan siten, että omistus on jaettu kahteen erilaisen päätösvalan omaavaan osakesarjaan. Esimerkiksi HKScanissa Suurin omistaja, LSO Osuuskun-

ta omistaa 35 prosenttia osakkeista ja 70 prosenttia äänistä (www2.hkscan.com, 31.3.2014). Voidaan kysyä, kuinka kauan ulkopuoliset investoijat sallivat suuren osan päätösvallastaan osuuskunnan jäsenille?

Osuuskuntien kansainvälistyminen

Maan rajat ovat tulleet ahtaaksi monen tuottajaosuuskunnan kasvulle. Kilpailutilanteen aiheuttama kasvupaine onkin tullut osuuskunnille niin suureksi, että levittäytyminen valtakunnanrajojen ulkopuolelle on tullut osaksi selviytymisstrategiaa (Pyykkönen & Ollila 2013). Keski-Euroopassa on löydettävissä useita tuottajaosuuskuntia, joilla on toimintaa useissa maissa (Bijman, Pyykkönen & Ollila 2012). Hollantilaisperäisellä meijeriosuuskunta FrieslandCampinalla on jäseninään yli 14 000 maidontuotantotilaa (19 000 tuottajaa) kolmessa eri maassa, Hollannissa, Saksassa ja Belgiassa (www.frieslandcampina.com, luettu 1.4.2014).

Tätä kirjoitettaessa julkaistiin uutinen, että tanskalais-ruotsalainen Arla Foods neuvottelee belgialaisen EGM Walhornin ostosta. Arlalla on noin 3 500 jäsentä sekä Tanskassa että Ruotsissa. Lisäksi sillä on yhteensä noin paikallisorganisaatioiden kautta 5 000 maidontuottajaa Saksassa, Belgiassa, Luxemburgissa ja Englannissa (www.arla.com, luettu 1.4.2014).

Suomalaiset lihanjalostusosuuskunnat HKScan¹⁰ ja Atria ovat organisoineet kansainväliset toimintonsa eri maissa toimiviksi yhtiöiksi. Ulkomailla toimiville, osuuskunnan omistamille osakeyhtiöille on ollut perusteena muun muassa seuraavien kysymyksen ratkaisussa:

- Jos osuuskunnassa on jäsenistöjä useissa eri maissa, miten ratkaistaan päätösvalta silloin, kun eri maiden tavoitteet eivät ole täysin yhtenäiset?
- Mikä on uusien maiden ja uusien jäsenten suhde aiemmin kerättyyn omaisuuteen? Tämä keskustelu on ollut esimerkiksi Arlan sisällä vilkasta sen takia, että englantilaiset maidontuottajat halusivat olla täysivaltaisia jäseniä tanskalaisten ja ruotsalaisten tapaan. Olisivatko englantilaiset myös oikeutettuja siihen Arlan omaisuuteen, jonka vanhat jäsenet ovat keränneet?
- Miten omakustannusperiaatteinen tuottajahinta määritetään silloin, kun hintatasot ja lainsäädäntö poikkeavat eri maiden välillä merkittävästi?

¹⁰ HKScanin erikoisuus on, että se osti vuonna 2007 Ruotsin ylivoimaisesti alan suurimman toimijan, lihaosuuskunta Swedish Meatsin. Näin ruotsalaisille lihantuottajille tuli tavallaan suomalainen isäntä.

Ulkomaiset yhtiöt ovat edesauttaneet monien kansainvälistymiseen liittyvien ongelmien ratkaisussa. Ongelmat jäsenten ja ei-jäsenten kohtelusta, ylijäämän ja omistusoikeuksien jaosta näiden kesken sekä vaikutusvallasta sisäisessä päätöksenteossa kuitenkin ainakin jossakin määrin jäävät. On aiheellisesti kysytty, kuinka paljon jäsenille kuuluvia varoja on kannattanut viedä ulkomaille. Vuonna 2010 tehdyssä kyselyssä 83 prosenttia osuuskuntien jäsenistä vastusti varojen investoimista ulkomaille (Ollila 2011 d).

Osakeyhtiö?

Tämän kirjoituksen alussa todettiin, että osuuskunnat ovat olleet tehokkaimmillaan huonosti toimivien markkinoiden korjaajina. Jos kauppiat ovat heikentäneet markkinoiden toimintaa tarjoamalla liian alhaista hintaa, pimittämällä markkinainformaatiota, käyttämällä tuottajien velkaantumista hyväkseen tai myymällä viallisia tuotteita, osuuskunta on usein omalla toiminnallaan pystynyt korjaamaan markkinoiden toimintaa. Jäsentensä kanssa tehty reilu kauppa on usein pakottanut myös muut toimijat parantamaan kaupankäyntitapojaan.

Markkinoiden toiminnan parantuessa osuuskuntien suhteellinen etu vähenee (Ollila 1989). Hyvin toimivilla markkinoilla osuuskunta pystyy tekemään vain vähän sellaista, mitä ei osakeyhtiö pystyisi tekemään. Onkin havaittavissa, että hyvin toimivilla markkinoilla osuuskunnat alkavat käyttäytyä samalla tavalla kuin heidän kilpailijansa osakeyhtiöt. Monet osuuskunnat ovat muuntuneet osakeyhtiöiksi, ja useissa maissa käydään keskustelua osuuskunnan yhtiöittämisestä. Suomessa kaikki suuret tuottajaosuuskunnat ovat keskusjohtotasoltaan osakeyhtiöitä. Toiminnassa on kuitenkin vielä osuuskuntamaisia piirteitä. Valio Oy jakaa toiminnan tulokset omistajaosuuskunnilleen pääosin käytön suhteessa (Ollila & Pyykkönen 2012). Vaikka molemmat suuret lihanjalostusosuuskunnat ovat yhtiöittäneet toimintansa, tuottajien keskuudessa ne mielletään vieläkin osuuskunniksi (Morfi et. al. 2014).

*Suomessa kaikki suuret
tuottajaosuuskunnat ovat
keskusjohtotasoltaan osakeyhtiöitä.*

Yhtiöittämiss päätöksen takana voidaan olettaa olevan ajatus, että jo osakeyhtiöiden tapaan toimivien muuttaminen osakeyhtiöiksi ei tuo suuria muutoksia yrityksen toimintaan. Yrityksen toiminnan tuloksellisuuden

seurantaan päästään käsiksi osakeyhtiöiden liikutuloskäsittein, ja johtoa-kin voidaan palkita ”normaalikäytännön” mukaisesti. Tämän takia osa osuuskuntien johdosta on ilmaissut halunsa olla enemmän osakeyhtiön kuin osuuskunnan johtaja.

Osuuskuntien koon kasvaessa ja markkinoiden toiminnan parantuessa osuuskunnat muuttuvat helposti ”uinuviksi” osuuskunniksi toimien kuin mikä tahansa muu yritys. Saattaa olla niin, että entisen osuuskunnan jäsenistö ei aina edes huomaa osuuskunnan toiminnassa muutosta koskien omaa liikesuhdettaan. Kasvava jäsenten joukko tuntee, että osuuskunnalta ei saa mitään sellaista, jota ei kilpailijoiltakin saa. Eurooppalainen tuottajaosuuskuntahanke osoitti, että kilpailukykyisen osuuskunnan jäsenyyden on tarjottava jotakin enemmän kuin mitä pelkkä asiakkuus tuo (Pyykkönen & Ollila 2013). Jäsenet menettävät lojaalisuutensa entistä osuuskuntaansa kohtaan ja vieraantuvat siitä (Nilsson et. al. 2012).

Osuuskunnan yhtiöittämisessä saatetaan menettää sellaisia osuuskunnan kilpailuetuja, jotka eivät välttämättä tietynä hetkenä tunnu tärkeitä. Esimerkiksi tuotteiden vastaanottovelvollisuus ei ole tärkeä tilanteessa, jossa tuotteille löytyy vaihtoehtoisia myyntikanavia. Markkinatilanteen huonontuessa yhtiötetyn osuuskunnan kilpailuetuja ei kuitenkaan saa takaisin. Ei ole tiedossa yhtään yhtiötettyä osuuskuntaa, joka olisi markkinatilanteen muututtua muuntunut jälleen osuuskunnaksi¹¹.

Osuuskuntien koon kasvu on vieraannuttanut jäseniä myös henkisesti. On nähtävissä, että suurten osuuskuntien jäsenet voivat järjestäytyä eräänlaisiksi tuottajaorganisaatioiksi: tavallaan osuuskunniksi osuuskuntien sisällä. Tällaiseen toimintaan on tullut kannatusta jopa osuuskunnilta itseltään (Murto et. al. 2013).

OSUUSKUNTIEN TOIMINTAPERIAATTEET

Osuuskuntamuoto on näihin päiviin saakka ymmärretty aiemmin mainittujen Rochdalen periaatteiden mukaisesti (vaikka ne ovatkin ajan oloon jonkin verran muuttuneet). Edellä kuvatut kehityskulut ovat ajaneet perinteiset osuuskunnan toimintaperiaatteet ahtaalle.

¹¹ Kuvaavaa tilanteelle on, että Financial Times raportoi 22.10.2013, että vuonna 1844 perustettu osuustoiminnan pioneeri Rochdalen osuuskuntaryhmä (7 200 jäsentä) on ajautunut yhdysvaltalaisen hedge –rahaston omistukseen.

Mies ja ääni-periaate sekä jäsenten tasapuolinen kohtelu

Osuuskunnat alkuperäisessä muodossaan olivat jäsenistöltään ja heidän tavoitteiltaan suhteellisen homogeenisia. Yhtäläinen päättävävalta osuuskunnan käyttömäärästä ja taloudellisesta merkityksestä riippumatta hyväksyttiin oikeudenmukaisena päätöksentekoperiaatteena. Tosin jo kauan on keskusteltu siitä, onko samanlainen ja ”tasapuolinen” kohtelu aina oikeudenmukaista? Onko oikein, että jäsen joka käyttää vain pienen osan osuuskunnan palveluita, omaa saman päätösvallan kuin jäsen, jonka koko talous on riippuvainen tästä osuuskunnasta (Ollila 1985)?

Suurella tuottajajäsenellä on aina paremmat mahdollisuudet tehdä kaupaa osuuskunnan ulkopuolella, ja näin ollen heidän mahdollisuutensa erota osuuskunnasta ovat suuremmat (Eschenburg 1974). Vaikka tällainen jäsen ei eroaisikaan, hän voi ainakin uhata erolla, jollei saa strategista asemaansa vastaavaa päätösvaltaa osuuskunnassa. Koska ”suurten” lähdistä kärsivät eniten ”pienet”, joutuu osuuskunta hankalaan tilanteeseen, jos samanlaisesta kohtelusta pidetään kovin tiukasti kiinni (Ollila 2005).

Tasapuolisuuden nimissä on myös pidetty kiinni siitä, että tuottajan sijainti ei saa vaikuttaa tuotteesta saatavaan hintaan. Toisin sanoen lähellä osuuskunnan jalostuslaitosta sijaitsevat tilat maksavat suuren osan kauempaa asuvien kuljetuskuluista. Tästä periaatteesta kiinni pitäminen johtaa hyvinvointitappioon (Ollila 1989, liite 1). Kuljetuskustannusten tasaaminen vaikuttaa myös osuuskuntien jalostuslaitosten rakenteeseen. Kun kuljetuskustannuksia ei oteta laskelmissa huomioon, tulee yksikön optimikooksi suurempi kuin tilanteessa, jossa nämä lasketaan mukaan.

Monessa keskieuropalaisessa osuuskunnassa mies ja ääni-periaate on asetettu kyseenalaiseksi (Ollila 2009b). Esimerkiksi eteläruotsalaisessa Skånemejerissä meijeriin tuotettu maitomäärä vaikuttaa äänimäärään. Suomessa on paljon keskustelua herättänyt se, saako osuuskunta maksaa suurille tuotantoerille korkeampaa hintaa kuin pienille.

Tasapuolisuuden nimissä on myös pidetty kiinni siitä, että tuottajan sijainti ei saa vaikuttaa tuotteesta saatavaan hintaan.

Ylijäämän jako käytön mukaan

Kysymys ylijäämän jaosta riippuu pitkälti siitä, nähdäänkö osuuskunta itsenäisenä talousyksikkönä vai jäsentensä talouden jatkeena. Jos osuuskunta on jäsentensä talouden jatke, niin ovatko pienet ja suuret jäsenet tasavertaisessa asemassa osuuskuntaansa nähden? Kuhn (1974) oli eräs ensimmäisiä, joka analysoi osuuskunnan jälkitiliongelmia erilaisten jäsenten näkökulmasta peliteorian avulla. Hänen mukaansa kaikki jäsenet eivät ole osuuskunnan menestykselliselle toiminnalle yhtä tärkeitä, ja näin ollen erilaiset jäsenet omaavat erilaisen neuvotteluvoiman osuuskunnassa. Pienet etsivät suojaa osuuskunnasta, kun taas suuret ovat jatkuvasti suunnittelemassa tai uhkaamassa lähdöllä, koska heillä on siihen mahdollisuus ja valta. Näin suuret jäsenet voivat jatkuvasti vaatia suurempia etuja kuin pienet.

Kuhnin mielestä on vaarallista, jos ylijäämän palautuspäätös annetaan jäsenkokouksen tehtäväksi. Mies ja ääni-periaatteen noudattaminen tässä päätöksessä johtaisi ennen pitkää siihen, että suuret jäsenet eroaisivat ja perustaisivat kilpailevan osuuskunnan. Käytäntö on sitten Kuhnin analyysin osoittanut, että kehitys ei ole ollut aivan hänen ennustamansa mukainen. Mutta ristiriita ylijäämän jaossa erilaisen tuottokontribuution omaavien jäsenten kesken on edelleen olemassa. Meillä Suomessa ei tästä aiheesta ole juurikaan keskusteltu.

Kuluttajaosuuskuntien tulosta jaetaan erilaisten bonusjärjestelmien kautta (Ollila 2009b). Ne ovat olleet menestys, joka on pakottanut myös kilpailijat kehittämään omia kanta-asiakasjärjestelmiä. Nykyään on mahdollista, että toisen yrityksen maksuja voidaan maksaa toisessa osuuskunnassa ansaituilla bonuksilla. Näin osuuskunnan jäsenhyöty jaetaan jäsenille käytön suhteessa, mikä on osuustoiminnan periaatteiden mukaista. Järjestelmä sallii bonusten käyttämisen myös sellaisissa yrityksissä, joiden jäsen henkilö ei välttämättä tarvitse olla. Bonuksia voidaan nykyisin käyttää jopa osuuskunnan kanssa samaan ryhmään kuuluvissa osakeyhtiömuotoisissa yrityksissä. Tämä saattaa osoittautua arveluttavaksi esimerkiksi verottajan näkökulmasta.

Jälkitili vs. pääoman korko

Tuottajaosuuskunnan päätehtävistä on maksimoida jäsenten tuotteista saatava hinta. Hinta maksetaan tilityshintana ja jälkitilinä. Jälkitilin merkitys saattaa olla suuri. Esimerkiksi Valion maidosta maksettu jälki-

tili on ollut noin 3,5 sentin luokkaa. Tämä on noin puolet viljelijälle jäävästä marginaalista.

Osuuskunnissa on käyty keskustelua siitä, minkä verran osuuskunnan ylijäämästä tulisi jakaa jäsenille jälkitilinä ja minkä verran korkona jäsenten ja ulkopuolisten sijoittamalle pääomalle. Kysymys sivuutetaan usein toteamuksella, että ei kai sillä ole väliä, kumpaa kautta ylijäämä palautetaan. Asia ei ole aivan näin. Jälkitili on tavallaan hinnoitteluvirheen korjaamista jälkikäteen. Sijoitetun pääoman koron saamiseksi pitää jäsenellä olla osuuskuntaansa sijoituksia, jolle korko voidaan maksaa. Kysymys ei sitten enää olekaan pelkästään osuuskunnan palvelun ja lisäarvon tuottamisesta jäsenille, vaan normaalista pääomasijoittamisesta.

Keskustelu on luonnollisesti erittäin perusteltua aiemmin esitellyissä hybridiosuuskunnissa, joissa ristiriita jälkitilin ja sijoitetun pääoman koron välillä on ilmeinen. Kun osa sijoittajista on ulkopuolisia, pitää heille maksaa kilpailukykyinen tuotto investoinnille. Tämä tuotto on pois jäseniltä riippumatta siitä, millä tavalla näitä kahda seikkaa jäsenten suuntaan painotetaan. Ei ole mitään objektiivista sääntöä, joilla suhde jäsenille maksettavasta ylijäämästä suhteessa sijoittajille maksettuun korkoon määräytyy (Staatz 1983, Ollila 1985). Jos pääoman korko on liian alhainen, ei saada sijoittajia. Jos jälkitili on liian alhainen voi olla, ettei saada jäseniä.

Osuuskuntien kasvava pääoman ja markkinavoiman tarve ovat kadottaneet suuren osan osuuskuntien erityispiirteistä ja muokanneet toimintaa siten, että se juurikaan poikkeaa kilpailevista osakeyhtiöistä.

Jäsenten tuotteiden vastaanottovelvollisuus

Osuuskuntien periaatteisiin on kuulunut vapaa liittymisoikeus ja tuotteiden vastaanottovelvollisuus. Nämä periaatteet ovat olleet monissa maissa perusteena sille, että kilpailulainsäädäntö on kohdellut osuuskuntia eri tavoin kuin muita yritysmuotoja: koska osuuskuntaan on vapaa pääsy, se ei voi rajoittaa tarjontaa, eikä monopolin määritelmän mukaan siten voi omata monopolivaltaa. Suuntaus kuitenkin on, että osuuskunnat ovat alkaneet valikoida jäseniään. Kilpailuviranomaiset ovat Suomessakin aktivoituneet. Ruotsissa on esimerkkejä siitä, että vastaanottovelvollisuuden sijasta osuuskunnat myyvät jäsenilleen toimitusoikeuksia.

Meillä Suomessakin on käyty keskustelua siitä, että esimerkiksi teurastamo-osuuskunnat eivät tekisikään tuotantosopimusta kaikkien jäsentensä kanssa. Näin osuuskunta voisi valita jäsenistöstä osuuskunnan kannalta tuottavimmat. Supistuvilla markkinoilla tällainen valikointi saattaa olla osuuskunnan talouden kannalta perusteltavissa, mutta jäsenten oikeudenmukaisen kohtelun kannalta se ei voi olla oikein.

TUOTTAJAOSUUSKUNTIEN TULEVAISUUS

Osuuskuntien sanotaan olevan jäsentensä eikä pääomien yhteenliittymiä. Tämä periaate toimi hyvin aikana, jolloin osuuskuntien pääomavaltaisuus oli alhainen. Kasvava pääoman tarve ja osakeyhtiöihin verrattuna pääoman vaikeampi saatavuus on johtanut osuuskuntien ehkä hankalimpaan ongelmaan, miten saada pääomia ja samalla pitää osuuskunta osuuskuntana?

Osuuskuntien kasvava pääoman ja markkinavoiman tarve ovat kadottaneet suuren osan osuuskuntien erityispiirteistä ja muokanneet toimintaa siten, että se ei juurikaan poikkea kilpailevista osakeyhtiöistä. Tässä

kirjoituksessa käsitellyt osuuskuntien kilpailuedut ovat yhtiöittämiskehityksen tiimellyksessä vaarassa tuhoutua. Jos näin käy, osuuskuntamalli ei pysty tarjoamaan jäsenilleen mitään sellaista, jota eivät osakeyhtiökään pysty tarjoamaan. Merkkejä jäsenistön vieraantumiskehityksestä on jo havaittavissa kuten myös merkke-

jä siitä, että osuuskuntien sisällä muodostuisi yhteistoimintaa pienempien ryhmien etujen ajamiseksi: eräänlaisia seuraavan polven osuuskuntia vanhojen osuuskuntien sisälle. Tulevaisuus näyttää, onko tämä kehitys osuuskuntia hajottava vai ryhtiliike toimintatapojen muutoksiin?

Lukuisia aivan uusia pienosuuskuntia on viime vuosina syntynyt myös elintarvikkeiden kuluttajien toimesta. Voidaanko tämä tulkita siten, että ”vanhat” osuuskunnat eivät ole pystyneet korjaamaan markkinoita näiden pienosuuskuntalaisten toivomalla tavalla? Jos näin on, pienosuuskunnissa huokuu sellainen osuuskuntien alkuvoima, joka suurissa osuuskunnissa näyttää ainakin osittain kadonneen.

Lukuisia aivan uusia pienosuuskuntia on viime vuosina syntynyt myös elintarvikkeiden kuluttajien toimesta.

Vaasalainen Jelpis-Tiimi Osuuskunta on toiminut sosiaali- ja terveysalalla jo vuodesta 1997 lähtien. Lähihoitaja Marjut Mannila ja oppisopimuskoulutuksessa oleva Bijou Kalilla auttavat 98-vuotiaasta Saimi Alapotia tämän kotiaskareissa.

Miten osuuskuntien tulevaisuudessa käy. Hansman (1999) ennustaa, että osuuskuntien rooli vähenee kun massatuotannon merkitys vähenee ja jäsenten tarpeet erilaistuvat. Samaan aikaan kuitenkin sopimuksellisesti yhdenmukaiset intressit yleistyvät. Erilaiset franchising -tyyppiset järjestelyt ovat usein organisoituja osuuskuntamuotoon.

Edellä on monin esimerkein esitetty osuuskunnilla olevan ominaisuuksia, joiden avulla ne pystyvät vaihtamaan hyödykkeitä paremmin kuin yhtäältä osakeyhtiö ja toisaalta organisaation sisäinen vaihdanta. Osuuskuntamuotoinen yritys ei kuitenkaan ole paras ratkaisu kaikkiin vaihdantatilanteisiin. Maataloustuotteiden kaupassa on monia sellaisia piirteitä, joissa tuottajien osuuskuntamuotoinen vaihdanta on osoittautunut ylivoimaiseksi. Monissa kehitysmaissa maatalousmarkkinat ovat paljolti samanlaisessa tilanteessa kuin alussa kuvattu tilanne oli Suomessa toistasataa vuotta sitten. Hyvin toimivilla osuuskunnilla on näissä maissa huutava tilaus.

Tuottajaosuuskuntien toimintaympäristö, rakenne ja toimintatavat ovat nopeasti muuttumassa. ”Vanhan ajan” osuuskuntia ei oikeastaan enää ole olemassa. Osuuskuntatutkimuksella on oltava vastauksia siihen, miten osuuskuntien hyväksi todetut ominaisuudet säilytetään muuttuneissa ja jatkuvasti muuttuvissa olosuhteissa. Muuten osuuskunnat paremman vaihtoehdon puutteessa muutetaan osakeyhtiöiksi. Tämä muutos on ainakin vanhojen osuuskuntien osalta peruuttamaton.

Lähteet:

- Aksnes, K. (1982): Hvilke forhold påvirker medlemsdeltagelse i kooperative organisasjoner. Teoksessa *Lantbrukskooperation i Norden*, 77–88. Esbjerg, Danmark.
- Alanen, A.J. (1964): *Hannes Gebhard*, Helsinki. Kirjayhtymä.
- Bain, J. (1968): *Industrial Organization*. 2nd edition, New York.
- Bijman, J., Iliopoulos, C., Poppe, K., Gijselinckx, C., Hagedorn, K., Hanisch, M., Hendrikse, G., Kuhl, R., Ollila, P., Pyykkönen, P., & van der Slangen, G. (2012): Final Report. *Support for Farmers' Cooperatives*. Wageningen UR.
- Bijman, J. Pyykkönen, P & Ollila, P. (2012): EU synthesis and comparative analysis report Transnational Cooperatives. *Support for Farmers' cooperatives*, 27. Wageningen UR.
- Chaddad, F.R. and Cook, M.L. (2004): Understanding new cooperative models: An ownership-control Rights Typology. *Review of Agricultural Economics*, 26 (3), 348–360.
- Condon, A.M. & Vitaliano, P. (1983): Agency Problems, Residual Claims and Cooperative Enterprise. *VPI Working Paper No. 4. Cooperative Theory Project*. Polytechnic Institute and State University. Blacksburg, Virginia.
- Condon, A.M. (1987): The Methodology and Requirements of a Theory of Modern Cooperative Enterprise. Teoksessa *Cooperative Theory: New Approaches*. USDA, Agricultural Cooperative Service 18. Washington.
- Enke, S. (1945): Consumer Cooperatives and Economic Efficiency. *The American Economic Review* 35 (1).
- Eschenburg, R. (1974): Osuustoimintateoria konfliktiteoriaa. Teoksessa *Osuustoiminnan teoriaa ja käytäntöä*, 3–21. Osuustoiminnan laitos, Helsingin Yliopisto. Käännetty teoksesta ”*Theorie und Praxis der Kooperation, Schriften zur Kooperationsforschung*”, A. Studien Band 3.
- Fleischman, G. (1974): Kilpailuteoria ja osuuskunnat, *Osuustoiminnan teoriaa ja käytäntöä*, 44–77. Osuustoiminnan laitos, Helsingin Yliopisto. Käännetty teoksesta ”*Theorie und Praxis der Kooperation, Schriften zur Kooperationsforschung*”. A. Studien Band 3.
- Gebhard, H. (1916): *Co-operation in Finland*, London.
- Hansman, H. (1999): Cooperative Firms in Theory and Practice, The Role of Cooperative Enterprises in the Modern Market Environment. *The Finnish Journal of Business Economics*, 387–403. Helsinki.
- Ilmonen, K. (1984): Jäsenet ja jäsenten liike – tutkimus kaupan ja jäsenten suhteesta E-osuuskauppaliikkeessä osuustoiminnan alkua ajoilta 1980-luvulle. *Julkaisuja* Vol. 171. Tampereen Yliopisto.
- Jensen, M.C. & Meckling, W.H. (1974): The Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics* 3, 305–360.

- Jussila, I. (2007): Omistajuus asiakasomisteisissa osuuskunnissa. *Acta Univertatis Lappeenrantaensis* 271.
- Kaarlehto, P. (1955): Cooperation as a form of economic integration. *Acta Agriculturae Scandinavica* 5.1, 85–97.
- Kaarlehto, P. (1956): On the economic nature of cooperation, *Acta Agriculturae Scandinavica*, 4.4, 1–114.
- Kalmi, P. (2003): Osuustoiminnan liiketaloustieteellisen tutkimuksen ja opetuksen kehittäminen: selvitysmiehen loppuraportti osuustoiminnan neuvottelukunnalle. *Osuustoimintalehti* No. 5.
- Kuhn, (1974): Osuuskunnan kiinteys (stabiliteetti), olemassaolon turvaaminen, ja voitonjako – peliteoreettinen malli. Teoksessa *Osuustoiminnan teoriaa ja käytäntöä*, 23–43. Osuustoiminnan laitos, Helsingin Yliopisto. Käännetty teoksesta ”*Theorie und Praxis der Kooperation. Schriften zur Kooperationsforschung*”. A. Studien Band 3.
- Köppä, T. (1990): *Uusi Yritys. Osuustoiminnan haasteet ja yhteistoiminta maaseudun voimavarana*. Pellervo-Seura ja Elävä Maaseutu –kampanjatoimikunta. Mänttä.
- Laakkonen, V. (1978): The problem of productivity in cooperation. University of Helsinki. Department of Co-operatives.
- Laurinkari, J. (2004): *Osuustoiminta. Utopiasta kansainvälisen yrittämisen muodoksi*. Suomen Graafiset palvelut Oy, Kuopio.
- Marion, B. (1986): The Organization and Performance of the U.S. Food System. *NC 117 Committee*, 512. D.C Health and Company, USA.
- Morfi, C., Ollila, P., Nilsson, J., Feng, L. & Karantininis, K. (2014): Motivation behind Members’ Loyalty to Agricultural Cooperatives in Windsberger, J., Cliquet, G., Hendrix, G. and Ehrman, T. (eds.) *Interfirm Networks-Cooperative, Franchising and Strategic Alliances*, Springer International Publishing AG.
- Murto, M., Kylämäki, J. Kemppi, V. (2013): Hybridiorganisaation toimintaedellytykset omistajan näkökulmasta. *PTT – katsaus* 1/2013.
- Nilsson, J. & Björklund, T. (2003): Kan Kooperationen klara konkurrensen? – om marknadsorientering i livsmedelssektorn. *Swedish University of Agricultural Sciences (SLU), Report 149*. Uppsala.
- Nilsson, J., Pyykkönen, P., Ollila, P., Bäckman, S. & Kauriinoja, H. (2012): Country Report Sweden. *Support for Farmers’ Cooperatives*. Wageningen UR.
- North, D. (1992): Transaction Costs, Institutions and Economic Performance. *An International Center for Economic Growth, Occasional Papers* 30.
- Nourse, E.G. (1922): The Economic Philosophy of Co-operation. *American Economic Review* 12(4), 577–597.
- Ollila, P. (1985): Member Influence in Cooperatives. *Journal of Agricultural Science in Finland* 56, 101–129.

- Ollila P. (1988): Osuustoiminnan tutkimuksen uudet mahdollisuudet. *PPT Katsaus* 4/1988, 33-40.
- Ollila, P. (1989): Coordination of Supply and Demand in the Dairy Marketing System – with special emphasis on the potential role of farmer cooperatives as coordinating institutions. *Journal of Agricultural Science in Finland* 61 (3).
- Ollila, P. (2005): Co-operative Slaughterhouses and Food Safety. *The International Journal of Co-operative Management* 2(2). University of Leicester, England.
- Ollila, P. (2008): Tuottajaosuustoiminnan nykytila Ruotsissa, Esitelmä Pellervo-Seuran johtokunnalle 12.3.
- Ollila, P. (2009a): Principles of Institutional Economics – with Applications to Cooperative Enterprises. Helsingin Yliopisto, Taloustieteen laitos, *Selvityksiä no. 56*.
- Ollila, P. (2009b): Mistä koostuu tuottajaosuuskunnan jäsenarvo? *Osuustoimintalehti* 05/09.
- Ollila, P. (2009c): Tuottajaosuuskunta murroksessa. *Osuustoimintalehti* 06/09.
- Ollila, P. (2011c): Osuuskuntia ei voi tutkia eikä johtaa osakeyhtiöiden käsitemallilla, *Osuustoimintalehti* 1/11.
- Ollila, P. (2011d): *Osuustoimintalehti* 06/11.
- Ollila, P., Nilsson, J. and von Brömssen, C. (2011e): Social Capital as an Explanation to Member Loyalty in Agricultural Cooperatives. *Paper presented in EMNet 2011*. Limassol, Cyprus.
- Ollila, P. & Pyykkönen, P. (2012): Case Study Report: Cooperative Dairy Processor Valio – structural development to its present stage. *Support for Farmers' Cooperatives*, 35. Wageningen UR.
- Ollila, P., Nilsson, J. & Hess, S. (2013): Member behavior within internationalized agricultural cooperatives, 6th international conference on *Economics and Management of Networks (EMNet)*. Held at the University Ibn Zohr. Agadir, Morocco, November 21 to 23, 2013.
- Ollila, P. (2014): Jäsenten vaikutusmahdollisuuksia voidaan kehittää. *Osuustoimintalehti* 06/14.
- Pyykkönen, P. & Ollila, P. (2013): Tuottajaosuustoiminnan kansainvälistymisen haasteet. *PTT – katsaus* 1/2013.
- Pöyhönen, S. (2011): *Omistajaoikeudet ja omistaja-arvo osuuskunnissa*, Helsinki.

- Rhodes, V.J. (1985): Market Failure and the Role of Farmers' Cooperatives. *Farmer Cooperatives for the Future*, NCR 140, 44–49. West Lafayette, Indiana.
- Scherer, F.M. (1980): *Industrial Market Structure and Economic Performance*, 2nd edition. Boston.
- Schuster, W. (1990): Ägandeformens betydelse för ett företag: En studie av ICA – rörelsen. *Stockholm School of Economics*. Stockholm.
- Sexton, R.J. (1986): The Formation of Cooperatives: A game-theoretic approach with implications for cooperative finance, decision-making, and stability. *American Journal of Agricultural Economics* 68, 423–433.
- Shaffer, J. (1987): Thinking about Farmers' Cooperatives and their Behavioral Consequences. Teoksessa *Cooperative Theory – New Approaches*. USDA, ACS, Report 18.
- Skår, J. (1981): Kooperativ företag, *SOU: 54*. Stockholm.
- Staatz, J.M. (1984): A Theoretical Perspective on the Behavior of Farmers' Cooperatives, PhD thesis, *Agricultural Economics Staff paper no. 84–127*, Michigan State University.
- Vitaliano, P. (1984): Cooperative Enterprise: An Alternative Conceptual Basis for Analyzing a Complex Institution. *American Agricultural Journal of Economics* 65, 1078–1083.
- Volk, R. (1993): Esseitä osuuskunnan tuotanto-, hinnoittelu- ja investointikäyttäytymisestä. *Pellervon Taloudellisen Tutkimuslaitoksen julkaisuja no. 13*.
- Williamson O.E. (1967): Hierarchical Control and Optimum Firm Size. *Journal of Political Economy* 75, 123–138.
- Williamson, O.E. (1975): *Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications*. Free Press, New York.
- Williamson, O.E. (1979): Transaction-costs Economics: The Governance of Contractual Relations, *Journal of Law and Economics* XXII (2), 233–261.
- Williamson, O.E. (1981): Modern Corporation: Origins, Evolution, Attributes, *Journal of Economic Literature* XIX, 1537–1568.

Osuuskunnan mahdollisuudet ja rajoitteet yritysmuotona

SAMI KARHU

Tarkastelen tässä artikkelissa osuuskuntaan yritysmuotona ja osuustoimintaan liiketoiminta-mallina sisältyviä mahdollisuuksia. Punnitsen myös sitä, mihin seikkoihin tulee vaikuttaa, jotta osuuskuntamalli voi menestyä ja hyödyttää parhaalla tavalla taloutta, yhteiskuntaa ja sen jäseniä. Lopuksi käsittelen rajoitteita, joita osuuskuntamallilla on.

Osuustoimintayritykset Suomen talouselämässä

Osuuskunta on yhteistoiminnan yritysmuoto. Idea on se, että osuuskunnan tuotteita tai palveluita käyttävät myös omistavat, hallinnoivat ja pääomittavat yritystään. Yritysmalli soveltuu mitä erilaisimpiin liikeideoihin.

Osuustoiminnan taloudellis-yhteiskunnallinen merkitys on kaikista maista suurin juuri Suomessa. Lähes joka kymmenes suuryritys edustaa osuustoimintaa. Osuuskunta on uudelleen yleistynyt uuden yrittäjyyden mallina, vaikka sitä on vieläkin hyödynnetty rajallisesti. Osuustoiminnalla on myös alueellisesti ja sosiaalisesti tasaava merkitys. Osuustoimintayritysten menestys vaikuttaa siihen, miten Suomi ja suomalaiset menestyvät.

Osuustoiminta on laajimmin omistettu yritysmalli. Osuuskunnissa ja niihin rinnastuvissa asiakkaiden omistamissa keskinäisissä vakuutusyhtiöissä on seitsemän miljoonaa jäsenyyttä. Osuustoiminta on Suomeen ankkuroitunutta yritystoimintaa. Menestyvä osuustoiminta ei ole lähtökohtaisesti spekulatiivisen liiketoiminnan kohteena, vaan se on jäsenien palveluksessa olevaa ja maantieteellisesti sitoutuvaa liiketoimintaa. Osuustoimintayritysten investoinnit olivat v. 2012 yhteensä 1.281 miljoonaa euroa. Pääosa investoinneista kohdistui Suomeen. Osuustoimintayrityksiä on eri toimialoilla. Rekisterissä yrityksiä on yli 4.700. Vaikka yleensä tunnustetaan suuret osuustoimintayritykset, valtaosa on pieniä, keskisuuria ja mikroyrityksiä. Osuuskuntia perustetaan vuodessa noin 200. Osuustoimintayritykset työllistävät ympäri maata yli 100.000 ihmistä ja niiden liikevaihto on yli 30 miljardia euroa (Osuustoiminta 4/2013 ja 3/2014).

Osuuskunta on yhä suosituimpi työllistymisen ja yrittäjyyden väline. Yhdessä yrittämisen malli on noussut varteenotettavaksi vaihtoehdoksi yksinyrittäjyyden rinnalle erityisesti nuorten keskuudessa. Työntekijäammattien harjoittajien ohella ovat myös ns. luovan alan yrittäjät löytäneet yhdessä tekemisen hyödyt.

Osuustoimintamalli antaa monille pienille ja keskisuurille yrityksille omassa määräysvallassa olevaa yhteistyön voimaa markkinoille. Kauppiasosuuskuntia on muun muassa kodin elektroniikan, hotelliliiketoiminnan, vähittäiskaupan, polttoainekaupan, kello- ja kultakaupan tukkuportaassa.

Osuuskunta on suosittu yrittäjyyskasvatuksen väline koululaitoksessa. Tiimiyrittäjyysmalli on suomalainen vientituote. Osuuskuntia on paljon myös infrastruktuuria rakentavissa yhdyskuntapalveluissa, kuten puhe- ja telealalla, laajakaistatoiminnassa, energialiiketoiminnassa ja vesihuollossa.

Osuustoimintayrityksen kilpailuedut esiin

Osuustoiminnan idea yhdessä tekemisestä on vastannut hyvin suomalaisten arvomaailmaa. Suomi onkin rakentunut monella tapaa yhdessä yrittämällä. Niin tapahtuu jatkossakin, kun osuustoiminnallinen yritys malli tunnetaan, sen kilpailuedut ymmärretään ja osataan hyödyntää. Osuustoiminta on tunnettua ja kiinnostavaa. Se on ajassa uusiutuva yritys malli ja sen toimintaympäristö on kunnossa. Näiden seikkojen täytyessä osuustoiminta on jäsenilleen ensimmäinen valinta. Tällainen kehityksen kehä tukee osuuskuntamallin nousua (Pellervon strategia 2012–2017).

Osuuskunnan kilpailuedut tulee tuntea, ja niitä tulee johtaa näiden kilpailuetujen toteutumisen näkökulmasta. Mikään yritys tai yritys malli ei menesty, jos se ei täytä odotuksia, joita tuotteiden ja palveluiden käyttäjät sille asettavat. Osuustoiminnan kilpailuedut saadaan täysimääräisesti käyttöön, kun yritys mallin ympärille keskitetään älyllisiä voimavaroja,

tutkimusta, kehittämistä ja koulutusta. Mitä nykyaikainen tutkimus sanoo osuuskuntien jäsenarvon rakentumisesta?

Asiakasomisteisten osuuskuntien hyöty rakentuu taloudellis-rationaalisista palvelueduista ja psykologisesta omistajuuden tunteesta. Taloudellis-rationaalisesta näkökulmasta osuuskuntien tuotteiden ja palveluiden tulee olla jäsenelle hinnaltaan, laadultaan, palvelujen saatavuudeltaan ja jäsenetujärjestelmiltään kilpailukykyisiä. Jäsenistöä motivoivat myös osuustoimintayrityksen investoinnit omalle alueelle, työllisyyden ja yleisen elinvoiman kehittäminen ja ylläpitäminen. Psykologinen omistajuus tarkoittaa, että jäsenyys täyttää yksilön henkilökohtaista osallisuuden ja kuulumisen tunnetta. Yhteisöllisellä tasolla psykologinen omistajuus tarkoittaa ”me” -hengen rakentumista, jäsenten tahtoa toimia yhdessä yhteisten päämäärien hyväksi (Jussila 2007).

Henkilöstöomisteisen osuuskunnan hyödyt lähtevät yhdessä työskentelystä ja yrittämisestä. Se pohjaa jäsenten tasa-arvoon, joka motivoi tekemistä. Ryhmän kautta jäsenet saavat voimaa ja rohkeutta. Yritys on omissa käsissä, jolloin jäsen voi itse vaikuttaa kehityksen suuntaan. Yritystoiminnan

Henkilöstöomisteisen osuuskunnan hyödyt lähtevät yhdessä työskentelystä ja yrittämisestä.

kustannusten ja riskien jakaminen on varteenotettava näkökohta kuten myös se, että osuuskunta on rajatun vastuun yhtiömuoto. Se tarkoittaa, että jäsen vastaa vain sijoitetulla osuuspääomalla yrityksen veloista, ei koko omaisuudellaan. Osuuskunnan kautta

jäsenet saavat markkinoiden asettamien vaatimusten mukaisesti mahdollisuuden samanlaisen tai erilaisen toisiaan tukevan osaamisen yhdistämiseen. Osuuskunnassa on mahdollisuus joustavaan töiden järjestelyyn, joka voi olla tärkeä näkökohta elämäntilanteen muuttuessa. Osuuskunta lisää sitoutumista ja tukee sitä kautta jäsenten innovatiivisuutta ja avointen mahdollisuuksien näkemistä. Jos osuuskunnassa on riittävästi jäseniä, heillä ei ole yrittäjätatusta työttömyysturvalainsäädännön näkökulmasta. Sen vuoksi osuuskunnan kautta voi saada sosiaalista turvaa erityisesti silloin, kun yritystoiminta ei työllistä kokoaikaisesti.

Osaamiskeskeisen osuuskunnan menestystekijöitä ovat perusteellinen valmistelu ennen perustamista, jotta jäsenet tiedostavat yhteisesti, mihin yritykseen he sitoutuvat. Yrittämisen sitkeys ja hyvä taloudenhoito luovat pohjan toiminnalle. Osuuskunnassa tarvitaan aina sitoutumista ja

osaamista. Yritykset tarvitsevat yleensä yhdestä kahteen keskushenkilöä, jotka harjoittavat osuuskuntaan sopivaa johtajuutta ja vievät näin yritystä eteenpäin. Toiminnan jatkuva kehittäminen on tarpeen markkinoiden muutosten mukaisesti, joten jäsenistön on oltava valmis tekemään asiat tarvittaessa toisin. Osuuskunnassa jäsenten erilaisten verkostojen tulee olla yhteisessä hyötykäytössä. Osuuskunta tukee uudistumista luovuutta ja keksimistä. Jäsenistön tavoitteiden yhdensuuntaisuus tulee tarkistaa aika ajoin (Troberg 2009).

Tuottajaosuuskunnassa suurtuotannon hyödyt kanavoituvat myös raaka-aineen tuottajalle. Osuuskunta tuo raaka-aineen tuottajalle neuvotteluvoimaa markkinoille kuten myös tietoa kannattavista markkinoista. Kun markkinoilla toimii osuuskuntia, myös kilpailijat joutuvat kiinnittämään huomiota hintatasoonsa ja kauppatapoihinsa. Tarkoituksensa sidottujen investointien suojaaminen tarkoittaa, että jäsenen kannattaa omistaa osuuskuntaa tilansa jatkeena, jotta investoinnit maatilalla saadaan varmasti hyödynnettyä. Maitotilan on tarpeen tietää, että maidolle on luotettava vastaanottaja. Raaka-aineen vastaanottovelvollisuus jäseneltä luo olennaista turvaa. Kilpailutuksen kustannukset ja luottotappiot jäävät pois osuustoimintaketjussa. Osuuskunta voi optimoida koko toimitusketjun hyötyä myös niin, että se toimittaa palveluja jäsenille, vaikka niille ei olisi välitöntä liiketaloudellista kannattavuutta. Osuuskunta myös yhdistää ammattiveljiä voimaannuttavaan sosiaaliseen kanssakäymiseen. (Ollila 2009)

Yrittäjien osuuskunnan hyödyt lähtevät suuruuden voiman hakemisesta yhdistettynä omaan päätösvaltaan. Osuuskunnan kautta voidaan hoitaa brändi- ja markkinointiyhteistyö, keskittää hankinta-, tarjonta- ja toimitusvoimaa, yhdistää erilaista toisiaan tukevaa osaamista sekä hankkia yhteiset tukipalvelut.

Työ osuuskuntamallin kehittämiseksi sen modernissa mielessä on monella tapaa alkutaipaleellaan. Osuustoimintamallin kehittämisen taakse tulee saada kaikki ne tahot, jotka voivat nykyaikaisessa yhteiskunnassa asiaan vaikuttaa. Avainasemassa ovat tietysti itse osuustoimintayritykset ja -järjestöt, mutta mukaan on saatava myös yliopistot, kehittämisrahoitusta jakavat instituutiot, ammattikorkeakoulut ja muut oppilaitokset. Osuustoiminnan on tarpeen tehdä yhteistyötä yliopistojen ja korkeakoulujen kanssa tutkimuksen ja opetuksen edistämiseksi sekä alan kansainvälisen yhteistyön syventämiseksi. Kansallinen taso ei riitä. Kehitystyö tulee tehdä kansainvälisissä verkostoissa.

Jos osuustoimintaa ei tutkita, sitä ei myöskään opeteta yliopistoissa. Yliopistoista taas tulee työvoima, joka sijoittuu yhteiskuntaan eri tehtäviin: opettajiksi, tutkijoiksi, virkamiehiksi, kehittäjiksi ja yritysjohtajiksi. Jos yliopistoista valmistuvat eivät ole yritysmaailmaan 20 koulu- ja opiskeluvuoden aikana tutustuneet, asia tulee kenties täysin uutena vasta työtehtävien mukana. Silloin ollaan usein myöhässä yritysmaailman yhteiskunnallisen menestyksen näkökulmasta.

Suuren luokan kysymys on yliopistollisen osuustoimintatutkimuksen ja -opetuksen tarvitsema rahoituksen organisoiminen, sillä osuustoimintatutkimukselle on ollut usein pulmallista saada tutkimusrahoitusta.

Kun yritysmaailmaa tutkitaan, saadaan samalla tietoa monenlaisten kehityshankkeiden läpiviemisestä. Samalla tulee mahdolliseksi varsin hyvään tietoon ja kokemukseen pohjaavan koulutuksen järjestäminen osuustoimintayritysten vaikuttajille ja muille tietoa tarvitseville.

Osuustoiminnan tunnettuus ja kiinnostavuus

Kun osuustoimintamallin kilpailuedut tunnetaan ja johtamisopit ovat selvillä, se voi olla yritysmaailmalla myös kiinnostava ja tunnettu. Osuustoiminnan kaikkinaisen kehittäminen lisää näin kiinnostusta yritysmaailmaa kohtaan. Sitä pitää myös opettaa koululaitoksesta alkaen. Osuuskunnan tulee olla osa yrittäjyyskasvatusta.

Osuustoiminnan merkivuodet ovat keino nostaa esiin osuustoimintamallia. Kansainvälinen osuustoimintavuosi 2012 antoi ainutkertaisen selkänöjan ja mahdollisuuden nostaa esiin osuustoiminta arvopohjaisena, jäsenomisteisena, demokraattisena, tehokkaana ja vastuullisena yritysmaailmalla, joka sopii informaatiopääoman aikakauteen. Teemavuosi on lähtölaukaus pitkäjänteiselle työlle Kansainvälisen osuustoimintaliiton ICA:n Osuustoiminnan kehittämisen vuosikymmenen 2011–2020 aikana.

ICA:n piirissä laadittu ohjelma osuustoiminnan vuosikymmentä varten luo kansainvälisen yhteistyön selkänöjaa kansalliselle työlle. Ohjelmassa keskiössä on osuustoiminnan identiteetti. Tämä toteutuu vahvistamalla jäsenuudetta sekä jäsenten ja hallinnon osallistumista. Se toteutuu myös kirkastamalla osuuskuntien asemaa kestäväen kehityksen rakentajina. On tarpeen varmistaa, että yhteiskunnalliset toimintapuitteet tukevat osuuskuntien kasvua sekä mahdollistamalla osuuskuntien pääoman hankki-

*Erkylän
vesiosuuskunta
Riihimäen
kupeessa.*

minen samalla taaten jäsenten sananvallan (Blueprint for Co-Operative Decade 2013).

Miten tilanne nähdään Suomessa? Kun nuoria ajattelijoita kokoontui elokuussa 2013 Kolin kansallismaisemiin pohjustamaan osuustoiminnan kehityksen vuosikymmentä, todettiin osuustoiminnan perusidean olevan valmiina - yhteistoiminnan ajatus on sentään kestänyt aikaa kolmella vuosisadalla. Kolin riihi tiivistyi viiteen kohtaan:

Osuustoiminnasta pitää puhua. On etsittävä innostuneet ihmiset ja kerrottava osuustoiminnasta kaikille sidosryhmille. Juurille ei tarvitse erikseen palata, koska siellä olemme. Kun perusajatus jäsenten tasa-arvoisesta taloudellisesta yhteistyöstä ”naksahuttaa” kohdalleen, ihmiset ovat usein intohimoisia.

Ydinajatuksat esiin. Osuustoiminnan ydinajatuksat eettisine arvoineen ja yhteiskuntavastuineen tulee nostaa nykyistä rohkeammin esille. Ujostella ei tarvitse, koska yritykset palvelevat ja investoivat kelvollisesti kriisienkin aikana. Välillä osuustoiminnassa korostuvat jäsenyhteisö ja aate, välillä bisnes ja talous. Miksi pitää seistä vain toisella jalalla, kun mallissa on kaksi jalkaa?

Osuustoiminta tulee tuntea. Se tulee saattaa kiinteäksi osaksi perusopetusta ja yrittäjyyskasvatusta. Enää ei riitä ajatus, että kansanliike huo-

lehtii yhteisössään osuustoimintavalistuksesta. Tämäkin on ulkoistettu koululaitokselle. Koulu ei kuitenkaan korvaa kotikasvatusta.

Kaikki kuuluvat – kaikki tekevät. Osuuskunnan sisälle pitää rakentaa vuorovaikutusketju jäsenistä henkilöstöön. Pitää kyetä osoittamaan ihmisille se, miten kukin kuuluu joukkoon ja rakentamaan yhteisen tekemisen henkeä. Tällainen ihmisten mielen koskettaminen ei synny ilman yrityksen avoimuutta.

Osuustoiminta pitää osata. Yritysmallin kehittämiseen tarvitaan kaikki henkiset voimavarat. Erityisesti pitää hyödyntää nousevaa tutkimusta. Se heijastuu takaisin opetukseen, osaamiseen ja kiinnostukseen (Osuustoiminta 5/2013).

Kansainvälinen yhteisö antaa näin aineksia, mutta myös suomalaisia merkkipuosia voidaan hyödyntää. Suomalaisen osuustoiminnan pioneerin Hannes Gebhardin syntymästä tuli 150 vuotta 2014, jolloin nostettiin esiin hänen talousajattelunsa perusteet. Suomen täyttäessä 100 vuotta itsenäisenä kansakuntana vuonna 2017 tuodaan esiin osuustoiminnan tärkeä merkitys itsenäisyyden henkisen ja taloudellisen perustan rakentamisessa. Osuustoiminnan tunnettuuden ja kiinnostavuuden kehittäminen samalla edesauttaa jäsenten sitoutumisen syventymistä. Se vie eteenpäin aitoa ja kestävää jäsenedemokratian toteutumista osuustoimintayrityksissä.

Uutta yritystoimintaa

Kun osuuskuntamallin kilpailuedut tunnetaan, niitä osataan johtaa näiden kilpailuetujen toteutumisen näkökulmasta, malli on tunnettu ja kiinnostava, voimme odottaa yritysmallia käytettävän laajasti taloudellisten toimintojen organisoimiseen. Tämä tarkoittaa sitä, että osuustoimintayrityksen kehittävät toimintojaan ja vastaavat aina uudelleen jäsenistön uudistuviin tarpeisiin. Se tarkoittaa myös, että osuuskuntamallia käytetään uuden yritystoiminnan organisoimiseen eri toimialoilla ja liikeideoissa.

Näin on tapahtunutkin. Pitkään toimineiden osuustoimintayritysten uudistumiskyky on ollut merkittävää viimeisen kahden vuosikymmenen aikana. Uusia osuustoimintayrityksiä on syntynyt noin 200 yrityksen vuosivauhtia. Luku voisi ja pitäisi olla suurempikin. Se on suhteutettava siihen, että pitkään toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä osuuskuntayrityksiä perustettiin vain muutamia vuodessa.

Kun osuuskunta alkavan yrittäjyyden mallina löydettiin uudelleen 1980-luvun lopulla, sitä on käytetty mitä moninaisimpien liikeideoiden toteuttamiseen. Kehittäjien mielikuvitus ei usein ole riittänyt siihen, mitä kansalaiset käytännössä jo tekevät. Osuuskuntia toimii muun muassa laskuvarjohyppypalveluissa, kosmetiikkapalveluissa, liikkeenjohdon konsultoinnissa, liikkuvana ammattiteatterina, urheilutapahtumien järjestäjänä, muotija taidealalla, musiikkiliiketoiminnassa, viestintä-, sosiaali-, terveys-, hyvinvointialalla, mediatuotannossa ja luontomatkailussa.

Olennaista on ollut kääntää ajatus niin, että yritystoiminta ei ole välttämättä vain yksinyrittäjyyttä vaan se voi olla myös yhdessä tekemistä. Osuustoimintamallilla ei ole toimialarajoitteita. Yritysmallia voi käyttää ja sitä käytetäänkin mitä erilaisimmilla toimialoilla. Yhdessä yrittämisen ajatusta voi soveltaa vapaasti eri aloille. Se soveltuu työn ja yrittäjyyden maailmaan: henkilöstöomisteisena yrityksenä, yrittäjien verkostona, kauppiasosuuskuntana, tiimiyrittäjyyteen oppilaitoksissa ja yrittäjyyden kehdoksi ponnahduslautana eteenpäin. Osuustoimintamalli soveltuu myös rakentamaan toimivaa otetta arjesta kuluttajaosuuskuntana, tuottajaosuuskuntana, palveluosuuskuntana ja keskinäisenä vakuutusyhtiönä. Se soveltuu myös organisoimaan teknologiainfrastruktuuria yhteisön hyödyksi esimerkiksi vesi-, sähkö-, laajakaista-, puhelin- ja energiaosuuskunnissa.

Osuuskunta soveltuu hyvin yrittäjyyskasvatuksen välineeksi oppilaitoksissa.

Mistä sitten voi haarukoida niitä mahdollisuuksia, missä osuuskuntamallia voisi jatkossa yhä enemmän soveltaa?

Ensimmäisen kokonaisuuden voi nimittää uudeksi työksi ja yrittäjyydeksi. Luoville aloille, jossa pääoma on nimenomaan ihmisten ammatitaito, osuuskunta soveltuu erinomaisesti. Osuuskunnan kautta osaminen organisoidaan markkinoille sopivalla tavalla. Käden taidon osajille osuuskunta soveltuu hyvin kuten vaikkapa suutareille, vaattureille, räätäleille ja hiusyrittäjille. Eri alojen ammattityöntekijät kuten sähkö- ja kirvesmiehet voivat organisoitua markkinoille yhteisesti omistetun yrityksen kautta. Osuuskunta soveltuu hyvin yrittäjyyskasvatuksen välineeksi oppilaitoksissa. Tiimioppimismalli on levinnyt laajalti paitsi Suomeen myös muualle maailmaan. Osuuskunta sopii myös yrittäjyyden innostavaksi kehdoksi. Silloin osuuskuntayrittäjyyden matalampi kynnyks

lähteä yrittämään auttaa selvittämään, onko siitä todella toimeentuloksi. Se soveltuu myös yritysten sukupolvenvaihdoksiin: työntekijät voivat osata työpaikkansa yrityksestään luopuvalta yrittäjältä.

Osuuskuntaa käytetään paljon yrittäjien verkostona, jolloin pienyritys saa omistamansa yrityksen kautta suuruuden etua. Tällaisia on muun muassa polttoaine-, elektroniikka, timantti- ja kello-, vähittäis- ja hoteliliiketoiminnassa. Mahdollisuuksia on paljon. Pienyritykset voivat myös liittoutua julkisten palveluiden kilpailutuksessa saadakseen suurempaa toimitusvoimaa.

Teknologian kehitys tuo varmuudella uusia soveltamisaloja.

Toinen kokonaisuus muodostuu eettisestä taloudesta ja vastuunotosta. Sosiaali- ja terveysalalle osuustoiminnan ihmisydestä lähtevä arvopohja sopii hyvin. Osuuskuntamallilla on

tällä sektorilla monenlaisia soveltamismahdollisuuksia. Reilun kaupan järjestelmässä osuuskuntamalli on merkittävässä asemassa levittäessään taloudellista ja sosiaalista hyvää niiden keskuuteen, joiden työstä talous rakentuu. Kehitysyhteistyössä osuuskunta on löydetty uudelleen, koska se auttaa aidosti ihmisiä auttamaan itseään, kasvamaan taloudellisyhteiskunnallisina toimijoina ja organisoimaan taloutta. Lähiruokaan ja vastuunottoon panostavat ruokaosuuskunnat leviävät Suomessa. Harvaan asuttujen alueiden palveluiden organisoimisessa osuuskunnilla on selvä työsarka. Osuustoiminnallinen joukkorahoitus avaa mielenkiintoisia näkymiä. Siinä lopputulos on rahoitusta antavan yhteisön kontrollissa.

Kolmannen kokonaisuuden voi nimetä kestäväksi perusrakenteeksi yhteisöjen tukena. Energia-alalle osuuskunta soveltuu hyvin muun muassa silloin kuin pieniä energiavirtoja tulee yhdistää suuriksi virroiksi. Tällöin voimme ajatella paitsi puuenergiaa myös pellolta, tuulesta, aalloista ja auringosta saatavia energiavirtoja. Uuden teknologian valjastamisessa yhteisön käyttöön on jatkuva tekemisen paikka. Modernien tietoliikenneyhteyksien rakentaminen painottuu edelleen kuin myös toimivan vesihuollon järjestäminen. Teknologian kehitys tuo varmuudella uusia soveltamisaloja. Yhteisöä hyödyttävän infrastruktuurin rakentamisessa vain mielikuvitus on rajana. Nyt on jo olemassa vaikkapa laitur-, antenni- ja latuverkosto-osuuskuntia. Ylipäänsä osuuskuntaa voi käyttää jatkossakin monien arjen tarpeiden täyttämiseen niin kuin jo nyt vaikkapa kauppa- ja finanssialalla.

Globaalissa taloudessa tulevat korostumaan suomalainen omistus, investoinnit ja työllisyys. Osuustoiminnallinen raskas metsä- ja elintarviketeollisuus tukeutuvat Suomeen ja tämän yhteiskunnallisen arvon ja merkityksen voi uskoa kasvavan tulevaisuudessa: näin myös suomalaisten kaupan ja finanssialan yritysten investoinnit sosiaali- ja terveysaloille.

Kunnat yhtiöittävät paljon toimintojaan, mutta niitä voisi myös ”osuuskunnallistaa”. Esimerkiksi kuntien vesilaitoksia voisi siirtää osuuskuntien haltuun sen sijaan että tehdään osakeyhtiöitä. Tämä tukee pidemmällä aikavälillä sitä, että elintärkeä infrastruktuurirakenne pysyy palveluja käyttävien kontrollissa.

On tärkeää pohtia, mitä osuuskunnan kautta yhdistetään suuremmaksi voimaksi: samaa vai erilaista osaamista? Asiakastarpeet paljolti määrittävät onko tarpeen yhdistää vaikkapa usean parturikampaajan tai sähkömiehen työpanos suuremmaksi toimitusvoimaksi vai olisiko tarpeen yhdistää erilaista osaamista - puuseppä, sähkömies, siivoaja, sairaanhoitaja - suuremmaksi paketiksi kuten vaikkapa haja-asutusalueiden iäkkäiden palveluissa.

Kilpailukykyinen julkinen toimintaympäristö

Kun osuuskuntamallin kilpailuedut osataan, yritysmalli on tunnettu ja kiinnostava, osuustoimintayritykset kehittyvät ja uusia syntyy vastamaan talouden ja työllisyyden kasvun ja kehityksen odotuksiin, kiinnostus osuuskuntien julkisten toimintapuitteiden kehittämiseen lisääntyy.

Yritykset ovat osa yhteiskuntaa. Yhteiskunta säätää toimintapuitteet yrityksille. On erittäin tärkeää, että yrityksillä on vakaa, ennustettava ja niiden elintärkeät tarpeet huomioon ottava toimintaympäristö. On tärkeää, että osuuskuntien olemassaolo ja merkitys aina huomataan yritysten toimintapuitteita kehitettäessä. Usein yritysten toimintapuitteet säädetään kansainvälisen yhteistyön kautta. Kansallinen taso ei siksi yksin riitä, vaan myös kansainvälisessä yhteistyössä sen eri muodoissa tulee osuuskuntamalli huomioida. Tavoitteena on, että osuustoiminta on kauttaaltaan samalla viivalla muiden yritysmuotojen kanssa - kuitenkin aina sen erityispiirteet huomioiden.

Järjestettävien asioiden lista on pitkä. Yhteisöläinsäädäntö tulee olla kunnossa. Verolainsäädännössä ja kirjanpitostandardeissa tulee osuuskuntamalli, ja sen kilpailukyky ottaa huomioon. Elinkeinopolitiikassa on

lukuisia keinoja, joilla voidaan edesauttaa osuuskuntamallin menestystä, mukaan lukien yritysneuvonnan osuustoimintaosaaminen. Osuuskunnan tulee olla mukana oppilaitoksissa ja yliopistoissa. On tärkeää, että hallintovirkamiesten ja poliittisten päätöksentekijöiden piirissä osuuskuntamallia tunnetaan.

Kun osuustoimintayritysten toimintapuitteet ovat kunnossa, se auttaa osuustoimintayrityksiä luomaan aitoa kilpailuetua. Näin syntyy toisiaan tukeva kehityksen spiraali ylöspäin. Voimme kuvitella, mitä tapahtuu, jos joku osuustoimintamallin kehityksen komponentti puuttuisi. Silloin olisimme spiraalissa alaspäin. Tämä olikin todellisuutta ympäri maailmaa nopean kaupungistumisen, vaurastumisen ja keskiluokkaistumisen aikana toisen maailmansodan jälkeen. Silloin osuustoiminta joutui monella tapaa vetäytymään taka-alalle. Monet yrityselämän asiantuntijatakaan eivät ole saaneet osuustoimintamallia koskevaa koulutusta menneinä vuosikymmeninä. Nyt suunta on ylös ja eteenpäin.

Osuuskuntamallin rajoitteita

Osuuskuntamallilla ei ole toimialarajoitteita, mutta se ei ilmeisesti sovi kaikkeen yritystoimintaan eikä kaikkiin liikeideoihin. Jos tarvitaan suuria pääomia nopeasti, se voi olla moninaisen jäsenjoukon kanssa haastavaa – osuuskunnissa pitää usein lähteä liikkeelle pienestä ja kerättävä voimavaroja ajan kanssa liiketoiminnan kerryttämistä ylijäämistä ja uusien jäsenien osuusmaksuista. Jos tarkoitus on lähteä erittäin riskialttiiseen liiketoimintaan, täytyy tarkoin selvittää, että onko laaja jäsenjoukko sellaiseen valmis. Jos liiketoimintaan tahdotaan saada ulkopuolista sijoittajien rahaa ja sijoittaja myös haluaa äänivaltaa yrityksen päätöksentekoon, osuuskunta perusmuodossaan ei ehkä tule kysymykseen. Usein liiketoimintaa halutaan harjoittaa yksin yrittämällä tai äänivalta halutaan sitoa sijoitetun pääoman määrään, jolloin henkilö ja ääni -periaatteella toimiva yhteisyritys ei luonnollisesti sovi kuvaan. Rajoitteena on myös se, että aina ei sopivaa samanmielistä ryhmää ole rakennettavissa, jolloin yhteisyritys ei onnistu.

Osuuskunta on vaativa yritys malli. Se on yhteistyön siltojen, tasapainon ja kohtuuden hakemista. Se vaatii toimijoilta paljon, mutta antaa onnistuessaan kestäviä tuloksia. Osuustoiminta vaatii innostusta, intoa ja mielen paloa. Siksi on erityisen ongelmallista, jos yritys mallia ei tutkita eikä opeteta yliopistoissa ja oppilaitoksissa. Opetusjärjestelmässä muka-

na oleminen on siinäkin suhteessa erityisen tärkeää, että vanhempien ja suvun kasvatustehtävään ei nykyään katsota useinkaan kuuluvan lasten ja nuorten perehdyttäminen osuustoiminnan maailmaan kuten oli tapana vielä pitkälle toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Voi sanoa, että kasvatustehtävä on siinä määrin haalistunut perheissä, että asia on syytä tulla esiin osana koulumaailmaa.

Osuuskuntamallin rajoitettu tunnettuus ja toisaalta sijoittajaomisteisen mallin laaja tunnettuus ikään kuin yritystoiminnan perusmallina johtaa julkisessa toiminnassa usein osuuskuntien kannalta epätarkoituksenmukaiseen lopputulokseen: sääntely lähtee osakeyhtiömallin luomasta ajattelustandardista eikä osuuskuntamalli aina sovi kaavaan. Tämä saattaa koskea yhteisö- ja verolakien säätämistä, kilpailulainsäädäntöä, kirjanpitostandardeja kuin vaikkapa yritysneuvontaa.

Ongelma paljastuu erityisen hyvin, jos kääntää ajattelun toisin päin. Entäpä jos osuuskuntamalli hallitsisi siinä määrin opetusta, julkisuutta ja sääntelyä, että osakeyhtiömallista ei olisi puhuttu nuorille mitään ennen kuin liiketoimintamalli tulee kolmenkymmenen ikävuoden vaiheilla työelämässä vastaan. On todellakin niin, että osakeyhtiön logiikasta, ansaintamallista, kilpailueduista ja johtamisesta ja juridiikasta ei ole kuultu mitään. Monille saattaisi tulla mieleen, että pitäisiköhän osakeyhtiömallikin ottaa osuuskuntamallin rinnalla jotenkin esiin parin vuosikymmenen koulutusputkessa – ainakin jossain vaiheessa? Ehkä pitäisi – mahdollisuuksineen ja rajoitteineen.

Lähteet:

Blueprint for Co-Operative Decade (2013): International Co-operative Alliance. Saatavilla: <http://ica.coop/sites/default/files/media_items/ICA%20Blueprint%20-%20Final%20version%20issued%207%20Feb%202013.pdf>. Luettu 18.6.2014.

Jussila, Iiro (2007): Omistajuus asiakasomisteisissa osuuskunnissa. Acta Universitatis Lappeenrantaensis 271. Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

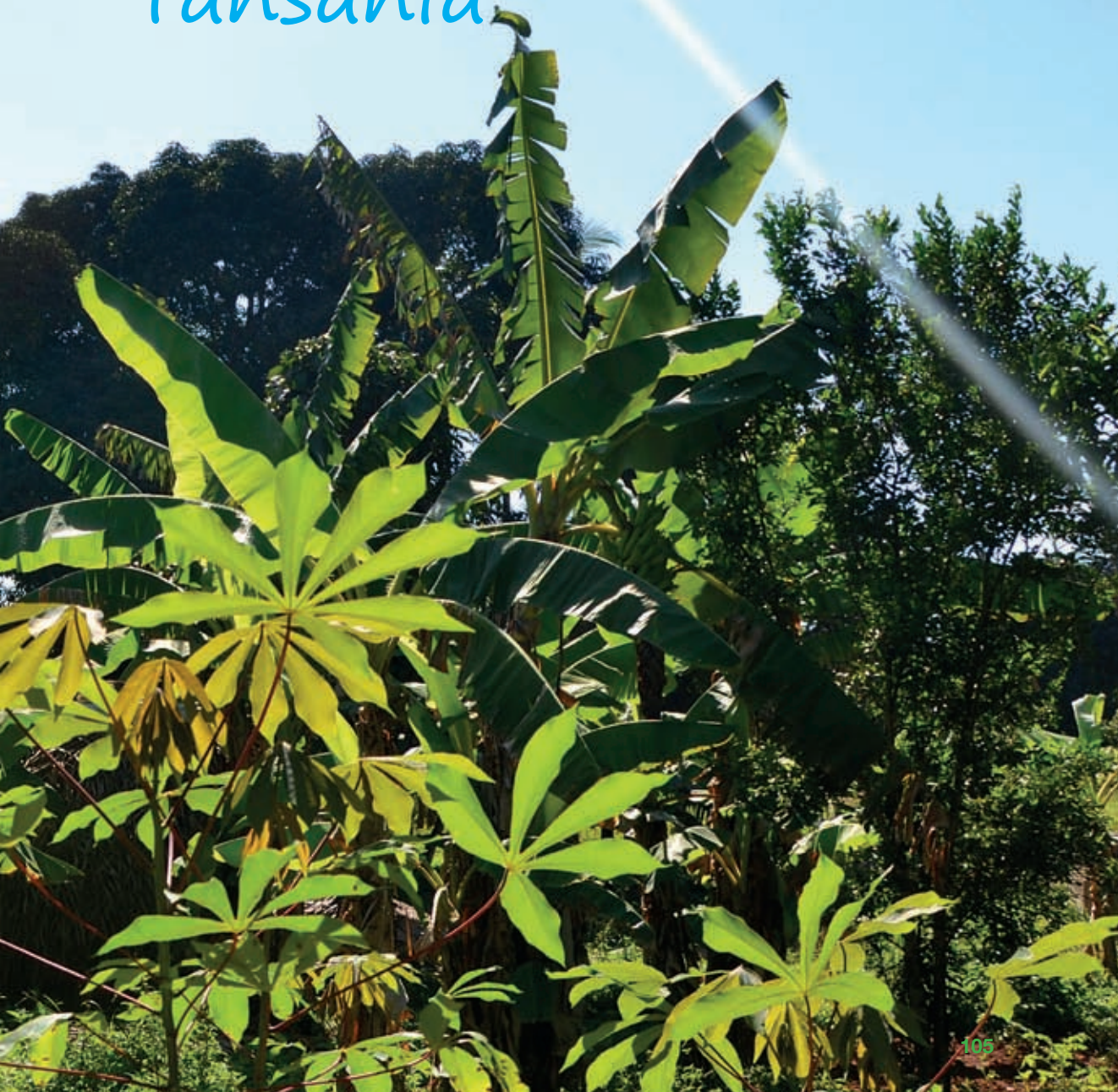
Ollila, Petri (2009): Mistä koostuu tuottajaosuustoiminnan jäsenarvo? Osuustoimintalehti 5/2009.

Osuustoiminnan vuosikirja 2013. Osuustoimintalehti 4/2013.

Troberg, Eliisa (2009): "Yhteisyrityksen menestystekijöitä". Teoksessa Henkilöstöomisteinen yritys. Merja Hiltunen, Jarmo Hänninen, Jaakko Ossa, Pekka Pättiniemi, Jukka Pötry, Jukka Tainio & Eliisa Troberg, 253–269. Tallinna, Tietosanoma Oy.

Osuustoiminta kehittyvissä maissa: Tansania

Osuuskunnat kehitysmaiden tuottajien jakelukanavina ja yritystoiminnan edistäjinä Tansaniassa

JOHN SUMELIUS & SARA LINDBERG

Johdanto

Osuuskunnilla on suuri merkitys kehitysmaiden keskikokoisille tuottajille ja pienviljelijöille tuotteiden jakelukanavina, tuotantopanosten hankkijoina ja informaation välittäjinä. Tämä johtuu siitä, että maatalousosuuskuntien tavallisiin tehtäviin kuuluvat tuotteiden markkinointi sekä tuotantopanosten ja lainarahan hankinta yksittäisille tuottajille.

Tuotteiden markkinoinnissa pientuottajien ongelmana on se, että suuri määrä yksittäisiä viljelijöitä tuottaa melko vähäisiä määriä myyntiin meneviä tuotteita. Täten yksityinen kauppa ei aina kiinnostu pientuottajista. Osuuskunnat tarjoavat mahdollisuuden keskikokoisille ja pienille tuottajille markkinoida yhdessä niin sanottuja ylijäämätuotteita, joita tuottajaperheiden kotitaloudet siis eivät kuluta. Osuuskunnan avulla yksittäinen tuottaja pystyy hyötymään suurtuotannon eduista tuotteiden jalostuksessa ja markkinoinnissa.

Tässä luvussa tarkastellaan ensin osuustoiminnan merkitystä kehitysmaissa yleisellä tasolla. Sen jälkeen kuvailaan tarkemmin esimerkkinä Tansanian osuuskuntarakennetta. Kyseinen osio käsittelee Helsingin yliopiston ja Moshi University College of Co-operative and Business Studies -yliopiston yhteistyönä tekemää tutkimusta. Sen tavoitteena oli analysoida Tansanian osuuskuntatoimintaa kokonaisuudessaan sekä kuvailla konkreettisia osuuskuntia, jotka tavoittelevat voittoa, parantavat jäsentensä taloudellista ja sosiaalista asemaa sekä vähentävät köyhyyttä alueella (Sumelius ym. 2014).

Osuuskuntien hyödyt ja haitat

Osuuskuntatoimintaa ja sen synnyttämiä sosiaalisia ja taloudellisia hyötyjä on tutkittu etenkin kansainvälisesti paljon. Osuuskunnan perusideak-

si voidaan määritellä, että toimivan osuuskunnan tai vastaavan rakenteen kautta yksittäinen tuottaja pystyy hyötymään suurtuotannon eduista sekä pienentämään transaktiokustannuksia (informaation hankinnasta ja neuvotteluista johtuvia kustannuksia) koko arvoketjussa. Osuuskunnat voivat myös neuvotella paremmista myynti- ja ostosopimuksista. Göler von Ravensburgin (2010) mukaan on haastavaa arvioida kvantitatiivisesti sosiaalisia ja muita vastaavanlaisia hyötyjä. Niitä kuitenkin kumpuaa osuuskuntien toiminnasta.

Pienemmät transaktiokustannukset eivät sinänsä kuitenkaan oikeuta osuuskunnan olemassaoloa. Välttämätön lisäehto nimittäin on, että kustannussäästöt ovat suurempia kuin ne kustannukset, jotka johtuvat osuuskunnan perustamisesta ja sen toiminnan organisoinnista. Siksi on tärkeää, että osuuskunta arvioi realistisesti sen aiheuttamat koordinointi-, organisointi- ja tuotantokustannukset. Mikäli kustannussäästö ei ole suurempi kuin osuuskunnan toiminnasta aiheutuvat kustannukset, tuottaja saattaa jättää osuuskunnan. Osuuskuntien haitat ja heikkoudet liittyvät juurikin korkeisiin hallinnointikustannuksiin, epäselviin omistusoikeuksiin, liikkeenjohdolliseen tehottomuuteen sekä korkeisiin organisaatiokustannuksiin (Porter ja Scully 1987; Vitaliano 1983; Hackman ja Cook 1997).

Osuuskuntia on tutkittu erityisesti kehitysmaakontekstissa.

Osuuskuntia on tutkittu erityisesti kehitysmaakontekstissa. Barham ja Chitemi (2009) selvittivät, helpottaako viljelijöiden yhteistoiminta tuotteiden markkinointia Tansaniassa. He totesivat, että ilman alueen luontaisia riittäviä luonnonvaroja jopa hyvin järjestäytyneillä viljelijäryhmillä on suuri todennäköisyys epäonnistua. Moustierin ym. (2010) mukaan viljelijäyhdistykset (osuuskunnat) Vietnaminissa ovat pystyneet parantamaan viljelijöiden suoritekohtaista voittoa perinteiseen tarjontaketjuun

verrattuna. Tämä johtuu paremmasta tuottajahinnasta. Menestystä selittävät enemmän tuottajahinnan ohella mittakaavaedut (alhaisemmat transaktiokustannukset ja neuvottelukustannukset), parempi koulutus, laadun paraneminen, merkinnät sekä sertifiointi.

Bernardin ja kumppaneiden (2008) mukaan osuuskuntiin kuulumattomiin viljelijöihin verrattuna etiopialaiset osuuskunnat pystyvät mak-

maan tuottajilleen parempia hintoja. Tästä huolimatta osuuskuntien jäsenet eivät myy korkeampaa osuutta viljantuotannostaan. Lisäksi tuottajien reaktiot hintojen suhteen vaihtelevat voimakkaasti: hinnan noustessa pienviljelijät vähentävät myyntiään, kun taas suuremmat tuottajat tekevät päinvastoin. Wollnian ja Zellerin (2007) sekä Valkilan (2009)

Osuuskunnista saatava hyöty auttaa ratkaisemaan myös jäsenten tuotantotoiminnan rahoittamiseen liittyviä haasteita.

tutkimusten mukaan kahviosuuskunnat Nicaraguassa ovat pystyneet tasaamaan hintavaihtelua, vaikka ne eivät olekaan pystyneet maksamaan korkeampia keskimääräisiä hintoja perinteiseen kauppaan verrattuna.

Osuuskunnista saatava hyöty auttaa ratkaisemaan myös jäsenten tuotantotoiminnan rahoittamiseen liittyviä haasteita. Luotto-osuuskuntien ja osuuspankkien välityksellä viljelijät voivat saada lainarahaa tuotantoposten hankkimiseen. Tansanialaisissa osuuskunnissa vaikuttaa olevan tärkeää, että luotto-osuuskunnat sijaitsevat jäsentensä välittömässä läheisyydessä (Sumelius ym. 2014).

Osuuskuntien yleisyys kehitysmaissa

Kuinka yleisiä osuuskunnat sitten ovat kehitysmaissa? Polettin (2009) mukaan osuuskunnat työllistävät arviolta noin 0,5 – 1,3 prosenttia koko työvoimasta useimmissa Afrikan maissa. Taulukossa 1. on kuvattu osuuskuntien jäsenten lukumääriä vuonna 2008 eräissä Afrikan maissa.

Maa	Jäsenmäärä osuuskunnissa yhteensä
Botswana	82 000
Etiopia	4 668 564
Kenia	8 507 000
Ruanda	310 218
Swazimaa	42 900
Tansania	1 600 000
Uganda	1 200 000 (kauppaministeriö) 3 900 000 (maatalousministeriö)
Sambia	199 694
Sansibar	84 734

Taulukko 1: Osuuskuntien jäsenmääriä eräissä Afrikan maissa 2008.

Kenian korkea jäsenmäärä voi selittyä sillä, että sama henkilö kuuluu usein moneen osuuskuntaan yhtäaikaisesti. Ugandan kaksi eri lukumäärää taas perustuvat kahden eri ministeriön erilaisiin tilastointikäytäntöihin. Useimmissa taulukon 1. maissa jäsenmäärä on kasvanut vuoteen 2005 verrattuna. Yleisimmät osuuskuntatyypit olivat maatalousosuuskunta ja luotto-osuuskunta (Pollet, 2009). Yhteenvetona voidaan todeta, että osuuskunnat ovat yleisiä Afrikassa. Ne voivat epäsuorasti koskettaa vielä suurempiakin henkilömääriä, sillä kotitalous voi koostua useasta henkilöstä, joista vain yksi kuuluu osuuskuntaan.

Tansanian osuuskuntia käsittelevä tutkimus

Helsingin yliopisto teki Tansanian osuuskuntien toimintaan keskittyvän tutkimuksen yhteistyönä Moshi University College of Co-operative and Business Studies –yliopiston (MUCCoBS) kanssa. Sen pohjalta esitellään seuraavaksi Tansanian osuustoimintaa konkreettisten esimerkkien avulla ja kuvataan tutkimuksen keskeisin anti (Sumelius ym. 2014).

Tutkimuksen tavoitteena oli analysoida Tansanian osuustoimintaa kokonaisuudessaan sekä kuvailla aitoja osuuskuntia, jotka tavoittelevat voittoa, parantavat jäsentensä taloudellista asemaa sekä vähentävät köyhyyttä vaikutusalueellaan. Lisäksi tavoitteena oli tunnistaa kyseisille osuuskunnille ominaisia piirteitä ja esittää suosituksia toimintamuodon tukemiseen köyhyyden vähentämiseksi. Tutkimuksen tavoitteenasettelua ohjasivat Suomen kehityspoliittinen toimenpideohjelma 2012, Tansanian köyhyydenvähentämishjelma (MKUKUTA II) sekä ulkoministeriön Tansanian maaohjelma (Country Strategy for Development Cooperation with Tanzania 2013–2016).

Tutkimus pohjautuu pääosin puolistrukturoituun teemahaastatteluun. Osuuskuntien taustatietoja kartoitettiin lisäksi formaalilla kyselylomakkeella. Haastateltavana oli yhdentoista osuuskunnan johdon jäsenistöä, jota haastateltiin ryhmähaastatteluna osuuskunnittain. Kokonaisvaltaisemman käsityksen muodostamiseksi haastateltiin myös eri viranomais- tahojen, kansainvälisten lahjoittajatahojen sekä kansalaisjärjestöjen edustajia. Haastattelujen jälkeen edustajille järjestettiin työpajoja, joissa keskusteltiin tutkimuksen alustavista tuloksista.

Osuuskuntien varsinaisten henkilöjäsenten lukumäärä Tansaniassa vuonna 2012 oli noin 1,6 miljoonaa ja osuuskuntien tuottamista palveluista hyötyviä ihmisiä kokonaisuudessaan arviolta 8 miljoonaa. Maatalouden markkinointiosuuskunnilla oli noin 594 000 jäsentä ja luotto-osuuskunnilla noin 906 000 jäsentä (Co-operative Development Department, Ministry of Agriculture, Food Security and Cooperatives, December, 2012, ref. Sumelius ym. 2014).

Tansanian osuuskuntaliike on neliportainen.

Osuuskuntien toimintaa maassa ohjaavat Tansanian Osuuskuntapolitiikka 2002 (2003), Osuuskuntalaki 2003, Osuuskuntien säännöt 2004 sekä Osuuskuntien uudistus- ja modernisointiohjelma (2005–2015). Tutkimuksesta ilmeni, että kyseiset säännöt olivat heikosti tunnettuja ensimmäisen asteen osuuskuntien jäsenten keskuudessa.

Tansanian osuuskuntaliike on neliportainen. Ensimmäisen asteen osuuskunnat (eng. societies) muodostavat toiminnan perustan. Osuuskuntalain mukaan ensimmäisen asteen osuuskunnat voivat halutessaan perustaa toisen asteen (union) ja kolmannen asteen (apex) osuuskuntia. Federaatio puolestaan edustaa neljättä eli kansallista tasoa. Kolmannen asteen osuuskunnat voivat perustaa kansallisen tason osuuskunnan. Lain mukaan vain ensimmäisen asteen osuuskunnat ja federaatio ovat välttämättömiä osuustoimintarakenteita, ja Tansanian Osuuskuntalaki 2003 tunnistaa vain nämä rakenteet. Osuuskuntaliikkeen neliportaisuus tarjoaa joustavuutta ja mahdollisuuksia ensimmäisen asteen osuuskunnille vapaampaan toimintaan ja itsenäiseen liiketoiminnan kehittämiseen. Myös niin kutsuttu politiikan toteuttamisohjelma (Co-operative Reform and Modernization Programme, CRMP) voi auttaa osuuskuntia yritystavoitteiden saavuttamisessa.

Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli määritellä yleisiä köyhyyttä vähentäviä osuustoiminnan tunnusmerkkejä Tansaniassa. Niitä ovat:

1. Ensimmäisen asteen osuuskuntien itsenäisyys. Osuuskunnat edistävät osuustoiminnan kehitystä, luovat työpaikkoja ja vähentävät köyhyyttä. Paikalliset vastaavat osuuskuntien hallinnoimisesta.
2. Toiminnan rahoituspalvelut sijaitsevat lähellä osuuskuntien jäseniä. Rahoitus-palveluihin luetaan säästö- ja luotto-osuuskunnat (SACCO), maatalouden markkinointiosuuskunnat (AMCO) sekä osuuspankit ja osuustoiminnalliset vakuutusyhtiöt.
3. Osuuskuntien jäsenet ovat tietoisia oikeuksistaan. Jäsenet tietävät, kuinka osuustoimintaa harjoitetaan tehokkaasti ja ymmärtävät toimintansa itsenäisyyden ja riippumattomuuden.
4. Toisen asteen osuuskunta on rakenteellisesti väljä. Osuuskunta ei sido jäseniään toimintaansa, vaan sen jäsenillä on halutessaan vapaus käyttää myös vaihtoehtoisia myyntikanavia.
5. Toisen asteen osuuskunta toimii tiedon välittäjänä. Se tarjoaa tarpeellista tietoa jäsenilleen sekä hoitaa liikeneuvotteluja keskitetysti niin ulkomaalaisten kuin kotimaisten ostajien kanssa. Toisen asteen

Mweyanjale ensimmäisen asteen osuuskunta Kagerassa.

osuuskunta on väliporras, joka ei suoranaisesti ole tekemisissä raha- ja tuotevirtojen kanssa.

6. Toisen asteen osuuskunnan toiminta on läpinäkyvää.
7. Toisen asteen osuuskunta on markkina- ja tuotekehitysorientoitunut. Tämä toimintaperiaate mahdollistaa yhteistyön ulkomaalaisten sijoittajien kanssa ja kasvattaa yhteistyöstä saatavaa hyötyä.
8. Ensimmäisen asteen osuuskunnat toimivat keskenään yhteistyössä. Osuuskuntien välinen yhteistyö luo pohjan toisen asteen osuuskunnan ja ulkomaalaisten sijoittajien väliselle yhteistyölle.

Tutkimuksen tavoitteena oli myös löytää ja kuvailla voittoa tavoittelevaa ja jäseniä taloudellisesti ja sosiaalisesti hyödyttävää osuuskuntatoimintaa. Nämä tavoitteet täyttää esimerkiksi eräiden osuuskuntien ylläpitämä yhteistyötoiminta, jossa kyseiset ensimmäisen asteen osuuskunnat tekevät yhteistyötä säästö- ja luotto-osuuskuntien (SACCO) sekä maatalouden markkinointiosuuskuntien (AMCO) kanssa. Nämä ensimmäi-

Tutkimuksen tavoitteena oli myös löytää ja kuvailla voittoa tavoittelevaa ja jäseniä taloudellisesti ja sosiaalisesti hyödyttävää osuuskuntatoimintaa.

sen asteen osuuskunnat markkinoivat kahvia markkinointiosuuskuntien välityksellä. Osuuskuntien jäsenet saavat tuotteestaan parempaa hintaa toiminnan läpinäkyvyyden vuoksi; huomattava osa kahvista myydään reilun kaupan tuotteena Japaniin. Säästö- ja luotto-osuuskunnat taas tarjoavat tuottajille lyhytaikaista lainaa tuotantopanosten hankintaan ja pieniin

investointeihin. Ensimmäisen asteen osuuskunnat tekevät yhteistyötä osuuspankin kanssa tarvittavan rahoituksen järjestämiseksi. Yksi ensimmäisen asteen osuuskunnista on mukana G32 KNCI-JVE LTD -verkoissa, jota käsitellään myöhemmin tässä luvussa.

Neljä osuuskuntakategoriaa Tansaniassa

Tutkittujen tansanialaisten osuuskuntien perusteella ne voitiin jakaa neljään kategoriaan, joille jokaiselle määriteltiin vahvuudet ja heikkoudet sekä mahdollisuudet ja uhat. Kategoriat ovat:

1. perinteiset osuuskunnat
2. uudistuvat osuuskunnat
3. uudet osuuskunnat
4. osuuskunnat, jotka ovat jossain määrin innovatiivisia

Perinteiset osuuskunnat ovat haluttomia uudistuksille ja innovaatioille. Ne noudattavat käytäntöjä, jotka eivät ole linjassa tutkimuksen tavoitteenasettelua ohjanneiden ohjelmien kanssa. Vaikutti siltä, että nämä perinteiset osuuskunnat eivät olleet kovinkaan itsenäisiä ja että jäsenten elinolojen paraneminen oli hidasta. Muissa osuuskuntakategorioissa sitä vastoin löydettiin onnistuneempia esimerkkejä.

Naiset myyvät tuotteita paikallisilla markkinoilla (CHAWAMPUn osuuskunta).

Uudistuvissa osuuskunnissa jäsenten elinolosuhteet olivat parantuneet. Ratkaisevana tekijänä on ollut paikallisten omaehtoinen osuuskunnan liiketoiminnan hallinnointi. Oleellista on myös, että toiseen asteen markkinointiosuuskunnat ovat hallinnollisesti kevytrakenteisia ja toimivat siten pienellä virkailijamäärällä. Osuuskunnan tehtävänä on edesauttaa jäseneksi liittymistä tai siitä luopumista, jakaa informaatiota sekä käydä neuvotteluja tuotteiden ostajien kanssa. Jäsenillä on vapaus käyttää myös muita myyntikanavia. Naisia rohkaistaan osallistumaan antamalla heille osa kahvisadosta. Vastaavanlaista yhteistyömallia voitaisiin hyödyntää Tansaniassa laajemminkin. Tällainen *uudistuvien osuuskuntien* toimintamalli on linjassa Suomen kehityspoliittisen toi-

Mruwian luotto-osuuskunta ja markkinointiosuuskunta Killimanjaron alueella (sekä professori Suleman Chambo ja tohtorikoulutettava Gervas Machimu).

menpideohjelman 2012 ja Tansanian köyhydenvähentämishojelman (MKUKUTA II) kanssa.

Eräs liiketoimintalähtöinen ja köyhyyttä vähentävä *uusi osuuskunta* operoi raakamaidon jalostuksen parissa. Osuuskunta kerää maitoa, jalostaa sen ja markkinoi näitä tuotteita. Meijeri, jossa maito prosessoidaan ja jalostetaan, on osuuskunnan ja ulkomaalaisen sijoittajan yhteisomistuksessa. Jalosteet myydään pääasiassa Dar es Salaamissa. Maito-osuuskunta on vähentänyt riippuvuuttaan kehitysavusta kasvamalla ja työllistämällä paikallisia. Kerrannaisvaikutuksia on havaittavissa valtion tasolla asti muun muassa verotuspohjan laajentumisena. Osuuskunnalla on noin 4 000 jäsentä. Merkityksellinen yksityiskohta on se, että jäsenistöstä lähes puolet on nuoria. Osuustoiminnan myötä heidän elinolosuhteensa ovat kehittyneet parempaan suuntaan.

Edellä esitellyn maito-osuuskunnan toiminnan menestystekijäksi voidaan yksilöidä liiketoiminta- ja markkinaorientoituneisuus. Maitotuotteiden kysyntä on vahvaa ja markkinat ovat kasvavat. Kysyntään on kyetty vastaamaan paikallisten ja ulkomaalaisten osuuskuntien välisen yh-

teistyön avulla, maidon keräilyyn paremmalla organisoinnilla sekä keräilyasemien perustamisella. Lisäksi menestystekijänä voidaan mainita nuorten tuottajien osallistaminen ja huomioonottaminen. Osuuskunnan tuottama maitomäärä on merkittävä Tansanian kansallisilla maitomarkkinoilla. Sen toiminta vastaa ulkoministeriön Tansanian maaohjelman 2013 – 2016 suosituksia.

Kolmas esimerkki tutkimuksen tavoitteiden mukaisesta osuuskunnasta on naisten maito-osuuskunta Kilimanjaron alueella. Tätä osuuskuntaa voidaan parhaiten kuvailla *osuuskunnaksi, joka on jossain määrin innovatiivinen*. Osuuskunnan toiminta on voimaannuttanut naisia, ja tulot heidän kotitalouksissaan ovat kasvaneet myydyin maidon ja maitotuotteiden ansiosta. Tulojen kasvu on helpottanut lasten koulumaksuista ja terveyspalvelumaksuista suoriutumista. Neuvonnan saatavuus sekä mahdollisuudet käyttää markkinainformaatiota ja muita palveluja ovat parantuneet. Naisten sosiaalinen asema kotitalouksien tasolla on parantunut heidän ansaitessaan osan perheen tuloista paikallisilta markkinoilta.

Osuuskunnan tehtävänä on edesauttaa jäseneksi liittymistä tai siitä luopumista, jakaa informaatiota sekä käydä neuvotteluja tuotteiden ostajien kanssa.

Edellä kuvaillun kaltaisten naisten maito-osuuskuntien toiminta on siten osaltaan myötävaikuttanut myös YK:n vuosituhattavoitteiden toteutumiseen. Ne liittyvät muun muassa nälän ja köyhyyden vähentämiseen. Yksi määritellyistä vuosituhattavoitteista on tasa-arvon edistäminen ja naisten aseman parantaminen maailmanlaajuisesti. Maito-osuuskunnat muodostavat yhden keinon kasvattaa naisten tulotasoa ja siten voimaannuttaa heitä. Vaikka osuuskuntien toiminta tapahtuu paikallisella tasolla, voivat toiminnan vaikutukset näin ilmetä laajemmaltikin. Kuitenkin niiden toiminnasta löytyy myös haasteita kuten epäasianmukaiset tilat, tuotantoteknologiset puutteet, suhteellisen alhainen liikkeenjohdon taso sekä pääoman puute. Kyseiset ongelmat vaikeuttavat ja hidastavat osuuskuntien toiminnan laajentamista ja kehittämistä. Tekniset ja hygieeniset puutteet vaativat konkreettisia toimenpiteitä.

Toisin kuin uudistuvat, uudet sekä jossain määrin innovatiiviset osuuskunnat, kahviunionit (toisen asteen kahvintuottajien osuuskunnat) ei-

vät näytä vähentäneen köyhyyttä tavalla, joka olisi Suomen kehityspoliittisen toimenpideohjelman 2012 vastuullisuuden ja hyvän hallintotavan tai Tansanian köyhydenvähentämishojelman MKUKUTA II toisen klusterin mukainen. Kahviunionit edustavat perinteisiä osuuskuntia, jotka ovat hierarkkisia ja kustannustehottomia. Kahviunionit noudattavat myös osin rakenteita siirtomaa-ajalta.

Myös jotkin toisen asteen osuuskunnat eli unionit keskittyvät enemmän omaan liike-toimintaan kuin ensimmäisen asteen jäsenosuuskuntiinsa.

Maito-osuuskunnat muodostavat yhden keinon kasvattaa naisten tulotasoa ja siten voimaannuttaa heitä.

Vaikuttaa siltä, että tietyt toisen asteen osuuskunnat pikemminkin miettivät sitä, miten voidaan minimoida ensimmäisen asteen osuuskuntien aiheuttamia kustannuksia. Niiden tehtävä olisi kuitenkin pohtia sitä, miten näitä jäsenosuuskuntia palveltaisiin paremmin. Jotkut unionit antavat minimaalisia palveluita eivätkä toimita relevanttia tietoa jäsenosuuskunnilleen, jolloin unionit eivät siis luo jäsenilleen uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Vaikuttaa siltä, että ainakin yksi unioni toimii Tansanian osuuskuntalakia sekä yleisiä osuustoiminnallisia periaatteita vastaan.

Toimivaa ja köyhyyttä vähentävää osuuskuntatoimintaa

Erilaisilla osuuskuntaorganisaatioilla ja -verkostoilla on merkitystä pienten ensimmäisen asteen osuuskuntien liiketoiminnan kehitykselle ja kasvulle. Säästö- ja luotto-osuuskuntien sekä osuuspankkien olemassaolo tarjoaa jäsenille rahoituspalveluja paikallisella ja kansallisella tasolla. Vaikuttuneet maatalouden markkinointiosuuskunnat ovat alkaneet vähitellen toimia itsenäisesti markkinoilla Kilimanjaron alueella. Näillä itsenäisillä osuuskunnilla on monen vuoden kokemus viljelykasvien keräilystä. Monialaistuminen kahvista uusiin tuotteisiin kuten banaaneihin ja maitotuotteisiin on pikkuhiljaa muovautumassa.

Ainutlaatuisen rakenteellisen vaihtoehdon osuuskuntien toiminnalle tarjoaa G32 KNCI-JVE LTD. Kyseisen toisen asteen organisaation tarkoitus on helpottaa liiketoimintaan liittyvää tiedonkulkua fyysisistä tavarantoimituksista huolehtimisen sijaan. G32 on eräänlainen tukiverkosto, johon osuuskunnat voivat liittyä. Niiden tulisi kuitenkin päättää itse tällaisten in-

G32-ryhmittymän yhden huoneen toimisto Mo-shissa. Kuvassa toimitusjohtaja Gabriel E. Ulo-mi, professori Su-leman Chambo ja markkinointi-virkailija Ema-nuela Valeriani.

novatiivisten toisen asteen rakenteellisten vaihtoehtojen hyödyntämisestä. Eräs G32-ryhmittymä on pystynyt maksamaan ensimmäisen asteen osuuskunnille paikallista unionia paremman hinnan, tilittämään maksuja ajoissa ja markkinoimaan noin kolmasosan kahvista reilun kaupan kahvina Japaniin. Nichollsin ja Opalin (2005) mukaan juuri kahvi on kehitysmailla erityisen tärkeä tuote, mitä reilu kauppa osaltaan tukee tekemällä yhteistyötä kahvin suhteen ainoastaan osuuskuntien kanssa. Kyseinen aktiivisiin ja vahvoihin ensimmäisen asteen osuuskuntiin perustuva G32-ryhmittymä voisi toimia mallina myös muualla Tansaniassa.

Köyhyyttä vähentävä osuustoiminta Tansaniassa nojaa juuri edellä esitellyn kaltaisten toisen asteen kevyiden osuustoiminnallisten järjestelmien leviämiseen koko maahan. Niitä edustavat edellä mainittu G32 KNCI-JVE LTD sekä myös Dunduliza network of SACCOs (eräs säästö- ja luotto-osuuskuntien verkosto). Näiden verkostojen toiminta perustuu tiedon välitykseen, liikeneuvotteluihin ostajien kanssa sekä tuottajien edunvalvontaan. Kyseisten organisaatioiden toimintamalleja voitaisiin hyödyntää myös koulutustoiminnan perustana koko maassa ja eri tuotantosuunnissa.

Uudet markkinaorientoituneet maito-osuuskunnat ovat pystyneet työllistämään paikallisia asukkaita ja varsinkin nuoria.

Köyhyyttä vaikuttavat vähentävän myös pienet naisten maito-osuuskunnat. Uudet markkinaorientoituneet maito-osuuskunnat ovat pystyneet

työllistämään paikallisia asukkaita ja varsinkin nuoria. Nämä osuuskunnat tekevät yhteistyötä ulkoistenkin sijoittajien kanssa ja ovat olleet vähentämässä myös Tansanian kehitysavun tarvetta.

Johtopäätökset

Sumelius ym. (2014) tutkivat osuuskuntatoiminnan tunnusmerkkejä Tansaniassa. Niitä huomattiin olevan esimerkiksi ensimmäisen asteen osuuskuntien itsenäisyys, jäsenten tietoisuus oikeuksistaan sekä rahoituspalveluiden saatavuus. Myös muita huomioita esitettiin. Toisen asteen osuuskuntien tulisi olla rakenteellisesti väljiä ja toimia lähinnä tiedonvälittäjinä. Niiden toiminnan tulisi olla myös markkina- ja tuotekehitysorientoitunutta ja läpinäkyvää. Lisäksi ensimmäisen asteen osuuskuntien tulisi tehdä keskenään yhteistyötä muodostamalla toisen asteen osuuskuntia. Tämä luo pohjaa ulkomaalaisten sijoittajien ja kyseisten toisen asteen osuuskuntien harjoittamalle rahoitustoiminnalle. Nämä osuustoiminnan ominaisuudet vaikuttivat vähentävän köyhyyttä ja parantavan jäsentensä elinolosuhteita.

Lähteet:

Barham, J. and Chitemi C. (2009): Collective action initiatives to improve marketing performance: Lessons from farmer groups in Tanzania. *Food Policy* 34 (2009) 53–59.

Bernard, T., Taffesseb, A. S., Gabre-Madhina E. (2008): Impact of co-operatives on smallholders' commercialization behavior: evidence from Ethiopia. *Agricultural Economics* 39, 147–161.

Co-operative Development Department, Ministry of Agriculture (2012): *Food Security and cooperatives, The status of cooperatives in Tanzania*, December, 2012.

Göler von Ravensburg, Nicole (2010): *Economic and other benefits of the entrepreneurs' cooperative as a specific form of enterprise cluster*. Dar es Salaam. International Labour Office.

Hackman, D. L. and Cook, M. L. (1997): "The transition to new cooperative organizational forms: Public policy issues". Teoksessa *Cooperatives: Their importance in the future food and agricultural system* (toim. M. Cook, R. Torgerson, T. Sporleder & D. Padberg) 105–112. Washington, D.C. The Food and Agricultural Marketing Consortium.

Moustier P, Phan Thi Giac Tam, Dao, The Anh, Vu Trong Binh & Nguyen Thi Tan Loc. (2010). The role of farmer organizations in supplying supermarkets with quality food in Vietnam. *Food Policy* 35, 69–78.

Nicholls, A. ja Opal, C. (2005): *Fair Trade. Market-driven ethical consumption*. SAGE publications. 269 p.

Pollet, Ignace (2009): *Cooperatives in Africa: the age of reconstruction : synthesis of a survey in nine African countries*. 1 v CoopAfrica working paper no. 7. Dar es Salaam. International Labour Office.

Porter, P. K. and Scully, G. W. (1987): Economic efficiency in cooperatives. *The Journal of Law and Economics* (30), 489-51.

Osuuskuntalaki 2003: Co-operative Societies Act, 2003. Act No. 20 of 2003.

Osuuskuntien uudistus- ja modernisointiohjelma (2005–2015): Co-operative Reform and Modernization Programme (CRMP) (2005 – 2015). (2005). The United Republic of Tanzania. 60 s.

Sumelius, John, Shimelles Tenaw, Stefan Bäckman, Faustine Bee, Suleman Chambo, Gervas Machimu & Neema Kumburu (2014): *Cooperatives as a tool for poverty reduction and promoting business in Tanzania*. Discussion Paper no. 65. Department of Economics and Management, 56 s + liitteet.

Suomen kehityspoliittinen toimenpideohjelma 2012: Valtionneuvoston periaatepäätös 16.2.2012. Ulkoasiainministeriö. 44 s.

Tansanian köyhyydenvähentämishjelman (MKUKUTA II). Second National Strategy for Growth and Reduction of Poverty, NSGRP II, MKUTAI II (2010); ISBN 978-9987-08101-1 Ministry of Finance and Foreign Affairs, United Republic of Tanzania, 164 s.

Tansanian maaohjelma. Country Strategy for Development Cooperation with Tanzania 2013–2016: Ulkoasiainministeriö. 27 s.

Tansanian Osuuskuntapolitiikka 2002 (2003); Co-operative Development Policy, 2002 (2003): The United Republic of Tanzania. Printed by Government Printer, Dar es Salaam. 42 s.

Valkila Joni. (2009): Fair Trade coffee certification. A tool for rural development and environmental protection in Nicaragua? Discussion paper no. 38. Department of Economics and Management, 30 s.

Wollni, Meike ja Manfred Zeller: Do farmers benefit from participating in specialty markets and co-operatives? The case of coffee marketing in Costa Rica. *Agri-cultural Economics*. 37, 243–248.

Vitaliano, P. (1983): Cooperative enterprise: An alternative conceptual basis for analyzing a complex institution. *American Journal of Agricultural Economics*, 1 983(65), 1078-1083.

Naiset osuuskuntayrittäjinä – tapausesimerkki Kalalin naisten osuusmeijeri Tansaniassa

SHIMELLES TENAW

Johdanto

Useimmissa osuustoimintayrityksiin liittyvissä keskusteluissa oletetaan, että vaikka naisilla on osuuskuntayritysten jäsenyys, tuntuvat he kuitenkin olevan näkymättömiä. Olennainen syy saattaa olla se, että osuuskunnan jäsen voi olla ainoastaan yksi henkilö kotitaloudesta. Tällöin jäsen on mies kuten esimerkiksi usein Tansaniassa. Tämän seurauksena osuuskuntia käsittelevät keskustelut ottavat huomioon yksipuolisesti vain miehiä, vaikka niiden tulisi koskea jokaista ihmistä. Suurin osa vaihtoista samastetaan hiljaisesti puolisoihinsa. Toisin sanoen molempien sukupuolten samanlaiset ehdot ja jäsenyyteen vaikuttaminen on usein ymmärretty itsestään selvyytenä.

Poluha (1988) toteaa, ettei sukupuolirooleja yhteiskunnassa ole määritetty biologiselta vaan sosiaaliselta pohjalta: sosiaalisesti ja kulttuurisesti sukupuoliroolit ovat muuttuvia ja muutettavissa olevia. Sukupuoliroolit voidaan määritellä uskonnon ja kulttuurin mukaisesti. Ne vaihtelevat paikallisesti sekä muuttuvat ajan myötä ja tuovat julki naisten monipuolisen toiminnan: heidän tehtävänsä, luonteenpiirteensä, ikänsä, sosiaalisen asemansa, kaupunki- tai maaseutu lähtökohtansa ja koulutustasonsa. Vaikka naisilla olisi useita mielenkiinnon kohteita, voivat heidän elämänsä rakenteet ja mahdolliset valintamahdollisuudet vaihdella laajasti (Poluha 1988, 139).

Naisten merkitys tansanialaisessa yhteiskunnassa on näkyvää, sillä he ovat vastuussa perheen huolenpidosta ja toimeentulon hankkimisesta. Tästä syystä Kalalin naisväki päätti sijoittaa pienet tulonsa meijerihankkeeseen, joka toimii luotettavana maitotuotteiden markkinointitahona heidän asuinalueellaan. Ainutlaatuisesta ja vaikuttavasta liiketoiminnan hoitamisesta kertoo se, että heidän perustamansa Kalalin naisten osuusmeijeri on niiden organisaatioiden joukossa, joiden perustana on *nais-*

ten voimaantuminen, (women empowerment¹¹). Näin osuusmeijeri toimii yhtenä köyhyyden vähentämisen keinona.

Kun vaikutusvallan merkitys ja toimintamuotojen lisääminen ymmärrettiin, sitoutuivat Kalalin naisten osuusmeijerin jäsenet toimimaan täysin osuustoiminnan ajatusta ja osuuskunnan periaatetta noudattaen. Kalalin naisväen valtava ponnistus toisenlaisen liiketoiminnan aikaansaamiseksi osuustoiminnallisin periaattein, näkyy alueella toimivissa sivuansioita tarjoavissa yritysmuodoissa.

Tässä artikkelissa käsitellään Kilimanjaron seudulla Tansaniassa sijaitsevassa Kalalin kylässä naisten perustaman osuusmeijerin suorittamia erilaisia toimintoja, joilla on vaikusta jäsenten palveluun, liiketoiminnan edistämiseen, yhteiskunnan kehittämiseen ja paikallistasolla vallitsevan köyhyyden ja työttömyyden ongelmien vähentämiseen. Lisäksi tuodaan esille osuusmeijerin nykyiset haasteet sekä ehdotukset meijerin teknisen perusparannuksen tekemisestä samoin kuin ulkopuolisen taloudellisen avun tarpeellisuus meijerin toiminnan parantamiseksi.

Tausta

Suomen ulkoasiainministeriö teetti tilaustutkimuksen aiheesta ”Osuuskunnat köyhyyden vähentämisen ja yrittäjyyden edistämisen välineenä Tansaniassa” (Cooperatives as a Tool for Poverty Reduction and Promoting Business in Tanzania). Tutkimus tehtiin vv. 2013–2014 Helsingin yliopiston taloustieteen laitoksen ja Tansanian Moshin yliopistollisen osuustoiminnan ja liiketalouden korkeakoulun (Moshi University College of Co-operative and Business Studies (MUCCoBS)) välisenä yhteistyönä.

¹¹ Voimaantumisen käsite tarkoittaa enemmän virallista, kuin aineellista voimaa. Siihen sisältyy ulkopuolinen ylemmän tason toiminta, joka pitää tehokkuutta yllä vahvemmin, kuin kamppailevat ihmiset. Käsite kuvaa läntisen kapitalismin uutta osaa globaalista taloudesta (Mohanty 1995).

Shimelles Tenaw

Kalalin naisten osuusmeijeri.

Kun naisilla on vaikutusvaltaa, hyödyttää se koko perhettä ja vaikuttaa siten välillisesti tulevaisuuden sukupolviin.

Tutkimuksen päämääränä oli analysoida ja esittää suosituksia toimenpiteille, joilla Suomi voi edistää osallistavaa ihmiskeskeistä liiketoimintaa köyhyyden vähentämiseksi tukemalla osuustoiminnan yritysmuotoja Tansaniassa. Tutkimuksen suorittamista varten valittiin kaksitoista eri alan tansanialaista osuuskuntaa. Näitä ovat meijeri-, pankki-, kahvi- ja viljaosuuskunnat. Kalalin naisten osuusmeijeri oli yksi valituista tutkimuskohteista.

Lähtökohtana tämän artikkelin kirjoittajalle oli henkilökohtainen osallistuminen tutkimuksen suorittajaryhmään kyseisellä alueella. Tutkimuksessa käytettiin puolistrukturoituja kyselylomakkeita, joiden pohjalta tehtiin haastatteluja ja käytiin suullisia keskusteluja. Keskustelut auttoivat edelleen selvittämään, voiko meijerin osuustoiminnallinen liiketoimintamalli vähentää köyhyyttä ja johtaa ympäristöllisiin muutoksiin. Tällä tavoin haastattelujen ja keskustelujen avulla meijerin johtohenkilöiden kanssa, saatiin hyödyllistä tietoa meijerin toiminnasta kokonaisuudessaan.

Tekemieni havaintojen ja käymieni keskustelujen perusteella oli mahdollista jakaa henkilökohtaista käytännön ja meijeriteknologian tietoa. Tämä tilaisuus antoi minulle mahdollisuuden tehdä ehdotuksen aiemmin tekemäni (Tenaw 1979) meijerin perustamissuunnitelman ja kokemuksen pohjalta, jolla autettaisiin meijerin perusparannusta. Kalalin osuusmeijerin johtokunta hyväksyi myöhemmin ehdotukseni tutustuttuaan siihen tarkemmin.

Kalalin naisten osuusmeijeri on rekisteröity osuuskunta, joka toimii Machamen alueella Hain piirissä Kilimanjaron seudulla. Meijeri perus-

Kalalin naisten osuusmeijeri

Kalalin naisten osuusmeijeri on rekisteröity osuuskunta, joka toimii Machamen alueella Hain piirissä Kilimanjaron seudulla. Meijeri perus-

tettiin 1993, ja aktiivisia maidontuottajia on nykyään 250. Meijerin perustamisajatus on peräisin aikaisemman meijeriyhteisön liiketoiminnasta, jossa paikalliset ihmiset ostivat ja myivät maitoa keskenään. Hain alueella on saatavilla runsaasti maitoa. Tansaniassa ja lähialueilla on kasvava tarve maitotuotteille. Ennen meijeriä perustettiin yhdistys vuonna 1988, ja siinä oli 166 jäsentä. Toinen syy meijerin perustamiseen oli se, että naisten asema Kalalissa oli huono, ja suuret perhekoot tekivät perheiden hyvinvoinnin vaikeaksi (Mark 2014). Yksi Kalalin meijerin tavoitteista oli parantaa naisten asemaa ja pienentää perhekokoja. Kun naisilla on vaikutusvaltaa, hyödyttää se koko perhettä ja vaikuttaa siten välillisesti tulevaisuuden sukupolviin. Lisäksi naisten merkitys yhteiskunnassa havaitaan ja sitä arvostetaan, sillä perheestä huolehtiminen on yleensä naisen vastuulla. Tärkeintä on kuitenkin se, että Kalalin osuusmeijeri lisää naisten vaikutusvaltaa, vähentää köyhyyttä, luo työpaikkoja ja lisää osallistumista yhteiskunnan kehittämiseen.

Shimelles Tenaw

Meijerissä käytettävät maitokannut.

Kalalin naisten osuusmeijerin johtokunnan jäsenet.

Shimelles Tenaw

Shimelles Tenaw

*Auringonkukka-
öljyn
puristuksessa
käytettävä kone.*

Meijeriä johtaa demokraattisesti valittu johtokunta, johon kuuluu yhdeksän hyvän koulutustason ja laajan meijeriliiketoiminnan johtamistaidon omaavaa naisjäsentä. Johtokunnan jäsenet ovat lisäksi yksityisiä maidontuottajia.

*Meijerissä voidaan prosessoida
800 litraa maitoa päivässä.*

Tarkasteltaessa Kalalin naisten osuusmeijerin liiketoimintaa, on syytä mainita meijerin päätuotteet, jotka ovat pastöroitu maito ja hapanmaitotuotteet kuten jogurtti, voi ja juusto. Tuotteiden myynnistä saadusta voitosta maksetaan orpolasten kuluja, koululaisten ruokakuluja ja annetaan lainaa Kalalissa asuville taloudellisissa vaikeuksissa oleville naisille sekä avustetaan kehittämishankkeita. Naisten aktiivisuus takaa heille lisää mahdollisuuksia oman elämän hallintaan ja vähentää köyhyyttä. Meijeritoiminta on kasvattanut naisten toimeentuloa: he voivat kouluttaa omia lapsiaan ja rakentaa kelvollisen asuintalon, huolehtia terveydestään, harjoittaa yrittäjyyttä ja toteuttaa uudistuksia.

Arvioilta 98 prosenttia Kilimanjaron seudulla asuvista viljelijäperheistä harjoittaa karjataloutta ja ansaitsee tulonsa Kalalin osuusmeijerille toimittamastaan maidosta. Meijerin pääasiakkaat ovat ala- ja yläasteen koululaisia sekä korkeakoulujen opiskelijoita Kilimanjaron ja Arushan seuduilla. Opiskelijat kuluttavat maitoa, ja joitakin heistä miellyttää jogurtti, voi ja juusto.

*Osuuskunnan
ylläpitämä
työkalujen
teroituspiste.*

Tansanian hallituksen ja Kalalin naisten osuusmeijerin yhteiskampanja on lisännyt ala- ja yläasteen koululaisten osallistumista koulunkäyntiin tarjoamalla heille maitoa alennetulla hinnalla sekä maaseudulla että kaupungeissa Kilimanjaron seudulla. Lisäksi ”Maitoa koululaisille” -kampanjan avulla Kalalin naisten osuusmeijeri on edistänyt YK:n vuosituuhannen kehitystavoitetta vähentämällä huomattavasti lasten aliravitsemusastetta Kalalin kylässä.

Valuuttakurssien vaihtelut ovat vaikuttaneet meijeriin, sillä suurin osa laitteista ja tarvikkeista tuodaan ulkomailta.

Shimelles Teraw

Kone viljan jauhamiseen ja säkittämiseen.

Company:lle. Vuonna 2002 New Northern Creameries Company ei kuitenkaan kyennyt maksamaan meijerille. Rästiin jäi maksuja² 12,480,000 Tansanian shillingin (Tsh) edestä.

Tämän jälkeen meijeri lopetti yhteistyön Northern Creameries Company:n kanssa ja alkoi tutkia vaihtoehtoisia markkinoita. Meijeri aloitti maidon prosessoinnin vuonna 2003. Maito tuodaan tehtaalle, joka toimii samalla maidon keräyspisteenä. Maidontuottajat toimitta-

Meijeri huolehtii orpojen oppilaiden koulumaksuista. Erityisesti hyvien oppilaiden koulumaksuista huolehditaan mutta myös joilla ei ole varaa maksaa koulumaksuja. Jotkut oppilaista ovat suorittaneet yliopistotason tutkinnon, ja yli 50 oppilasta on hyötynyt ohjelmasta. Meijeri työllistää kahdeksan työntekijää, joiden perheiden toimeentulo on riippuvainen maidontuotannosta. Meijeri harjoittaa myös pienimuotoista yritystoimintaa kuten auringonkukkaöljyn valmistusta, maataloustyökalujen terien teroittamista sekä viljan jauhamista ja säkittämistä.

Tammikuussa 2000 Kalalin naisten osuusmeijeri perusti maidonkeräyspisteen, johon maidonkeräysastiat ja muut tarvikkeet saatiin lahjoituksena italialaiselta yhteiskumppanilta. Toiminta aloitettiin sadan litran päivätuotannolla, joka vähitellen kasvoi 800 litraan päivässä. Aluksi maito myytiin Arushassa toimivalle New Northern Creameries Company:lle ja myöhemmin Keniaan Brookside

² 1000 Tsh = 0.442996 €

vat maidon keräyspisteeseen jalan, polkupyörällä tai pakettiautolla ilman kylmäsäilytystä. Maidon laatu ja hygieenisuus varmistetaan testaamalla maito erikoislaitteilla kuten areometrillä ja muilla testausmenetelmillä, joilla varmistetaan puhtaus, määritetään tiheys ja mitataan alkoholipitoisuus. Edellytykset täyttävä maito hyväksytään ja kirjataan muistiin. Maidontuottajille maksetaan 600 Tsh yhdestä maitolitrasta. Jäsenille maksetaan kahdesti joka kuukauden 15. ja viimeisenä päivänä. Maksu voidaan suorittaa myös muina aikoina tilanteessa, jossa jäsen on taloudellisesti vaikeuksissa. Kalalin naisten osuusmeijeri kerää maitoa myös välittäjiltä, joille maksetaan 700 Tsh litrasta. Tuottajien hintaa korkeammalla hinnalla katetaan kuljetuskustannuksia. Meijerissä voidaan prosessoida 800 litraa maitoa päivässä. Tällä hetkellä tehdas prosessoi vain 500 litraa päivässä, mikä on 25 prosenttia alle kokonaiskapasiteetin.

Kalalin naisten osuusmeijerin toiminnan laajentamisen haasteet

Osuusmeijerin menestyminen on perustunut tuoreen maidon tarjontaan alhaisella hinnalla, pitkäaikaiseen maidon prosessoinnin osaamiseen, ammattitaitoisiin työntekijöihin ja sitoutuneisiin johtajiin samaten kuin vakiintuneisiin suhteisiin tärkeiden organisaatioiden kuten Tansanian kauppakamarin (ICCIA) ja Tansanian maitoprosessoreiden yhdistyksen (TAMPA) kanssa.

Meijeri on kohdannut vaikeuksia, jotka liittyvät pääoman vähyyteen, sähkön huonoon saatavuuteen (meijeri on hakenut avustusta varageneraattorin hankkimista varten), heikkoon teknologiseen tasoon, huonolaatuihin pakkausjärjestelmään ja varaosien saatavuuden ongelmiin Keniasta ja Etelä-Afrikasta. Näkyvillä on kuitenkin uusia mahdollisuuksia kuten turismin kasvu, koulukampanjat maidon kulutuksen lisäämiseksi, valtion tuki ja kuluttajien kasvava kiinnostus maidonjuontia kohtaan. Lisääntynyt opiskelijoiden ja koulujen lukumäärä on tehnyt oppilaitoksista meijerin päämarkkina-alueen. Talouden muutoksilla on myös ollut suora vaikutus meijerin toimintaan. Kohonneet polttoaineiden hinnat ovat kasvattaneet tuotanto- ja kuljetuskus-

Kalalin naisten osuusmeijerin nykytilanteessa meijerin kunnostaminen on välttämättömyys, sillä meijeriä ei ole rakennettu virallisesti hyväksytyin suunnitelman mukaisesti.

tannuksia. Valuuttakurssien vaihtelut ovat vaikuttaneet meijeriin, sillä suurin osa laitteista ja tarvikkeista tuodaan ulkomailta. Lisäksi palkat eivät ole nousseet samassa suhteessa kuin inflaatio on kiihtynyt, mikä on vähentänyt kuluttajien ostovoimaa.

Meijeri ei vastaa käytännön vaatimuksia, kun sitä tarkastellaan uudistusten ja meijeriteknologian muutosten näkökulmasta. Tästä on muodostunut jo todellinen uhka meijerin toiminnalle. Säilytettävä tuotettu maito pilaantuu tällä hetkellä yhdessä kuukaudessa, mutta tarvetta olisi pidentää säilyvyyttä yhteen vuoteen uusien säilöntäaineiden avulla. Energiankäytön näkökulmasta maidon keittämiseen käytetään polttopuuta. Meijerin johto suunnittelee, että tulevaisuudessa keittämiseen käytettäisiin biokaasua. Kaasua saadaan karjankasvatuksen sivutuotteena.

Kyseisissä osuuskunnissa ilmenneet ongelmat koskevat puutteellista teknologiaa, heikkoja johtamistaitoja ja laajentumiseen tarvittavan pääoman puutetta. Vaikka markkinat ovat paikalliset, vaikutus kyseiseen yhteisöön

voi olla suuri. Teknisiä puutteita on myös havaittavissa ja niihin tarvittaisiin ratkaisuja. Osuuskunnan tulisi erityisesti uudistaa meijerin maidontuotannon tekniikkaa sekä lisätä kapasiteettia. Näillä toimilla maidontuottajille voitaisiin tarjota parempi hinta maidosta, parantaa työntekijöiden koulutusta ja rohkaista lisää naisia mukaan yritystoimintaan. Lisäksi pystyttäisiin

panostamaan yhteiskunnalliseen toimintaan kuten lisäämään tietoa HIV:stä ja AIDS:ista, saamaan enemmän orpoja kouluopetuksen piiriin ja nostamaan naisten asemaa yhteiskunnassa. Naisten aseman parantaminen vaikuttaisi lisääntyneenä kiinnostuksena ympäristöasioihin ja tulevaisuuden kehitykseen. Lisäksi olisi tarvetta palkata ammattitaitoisia työntekijöitä johtamaan osuuskuntameijeriä. Nykyisessä taloudellisessa tilanteessa meijeri ei ehkä pysty täyttämään kaikkia tavoitteita ilman taloudellista tukea avunantajamilta.

Osuuskunnan tulisi erityisesti uudistaa meijerin maidontuotannon tekniikkaa sekä lisätä kapasiteettia.

Tulevaisuuden näkymät

Suunniteltaessa Kalalin naisten osuusmeijerin toiminnan tulevaisuuden näkymiä, on kiinnitettävä huomio yleisesti meijerin perustamisen perusteisiin, jotka liittyvät seuraaviin seikkoihin:

- erilaisten maitotuotteiden tarjonta
- työllisyyden luominen
- meijerin kautta tapahtuva neuvonta viljelijöille, jonka seurauksena maito- ja lypsykarjatuotteiden taso parantuu
- meijeristä saatavat sivutuotteet, kuten hera ja rasvaton maito lypsykarjan ravinnoksi
- tuoreen pastöroidun maidon ja muiden maitotaloustuotteiden, kuten esimerkiksi voin ja juuston tarjonta kaupungissa ja maaseudulla asuville kuluttajille
- tuottajien maidon säilytyksen epähygieenisyydestä johtuvien ongelmien ehkäisy
- maidontuottajat saavat sopivan hinnan maidon myynnistä (Tenaw, 1979).

Kalalin naisten osuusmeijerin nykytilanteessa meijerin kunnostaminen on välttämättömyys, sillä meijeriä ei ole rakennettu virallisesti hyväksytyn suunnitelman mukaisesti. Tästä johtuen meijeri nykyisellään ei ole edellä esitettyjen vaatimusten mukainen. Tietoisena uudistustarpeesta tämän artikkelin kirjoittaja teki oman kokemuksensa ja tekemänsä meijerialan työn pohjalta ehdotuksen Kalalin osuusmeijerin toimitusjohtajalle. Toimitusjohtajalle lähetettiin meijerin suunnitelma ja piirustukset, jotka antoivat mallin nykyistä paremmin toimivasta meijeristä. Vastauksessaan toimitusjohtaja hyväksyi suunnitelman ja lähetti seuraavanlaisen viestin:

*Kalalin naisten osuusmeijerin
nykytilanteessa meijerin
kunnostaminen on
välttämättömyys*

”Olemme ymmärtäneet ja hyväksyneet Shimelles Tenawin meille toimitettaman meijerisuunnitelman, piirustukset ja niihin sisältyvät järjestelyt, joita tarvitaan maidon vastaanotossa ja tuotteiden käsittelyssä Kalalin markkinoita varten. Meitä neuvottiin tekemään oikeat järjestelyt ja oikeanlainen meijerisuunnitelma Tansanian valvovan viraston

(Tanzanian Bureau of Standards) toimesta, mutta se ei ole ollut mahdollista tähän mennessä pääasiassa varojen puutteen vuoksi.” (Joyce Mark, toimitusjohtaja, Kalali naisten osuusmeijeri).

KUVA 4: Ehdotettu meijerisuunnitelma, laatijana Shimelles Tenaw.

Ennen kuin käsitellään meijerin uudistamiseen tarvittavia taloudellisia resursseja, on syytä tuoda esille Tansaniassa tehdyn tutkimuksen tuottamat suositukset koskien Kalalin naisten osuusmeijeriä: ”Tuen antaminen naisten osuusmeijerille, esim. naisten osuusmeijerin uudistaminen raakamaidon tuotannon ja maitotuotteiden prosessin parantamista varten, tuotannon kapasiteetin laajentamiseen ja tuotteiden saastumisen torjuntaan.”

Paras vaihtoehto uudistamisen kulujen peittämiseksi on ottaa lainaa kehitysavun muodossa, joka on myöhemmin maksettavissa takaisin ”kehitysmaiden lainalain vuodelta 1969” mukaisesti. Tätä lakia sovelletaan kaikissa teollisuusmaissa ja kehityspankeissa.

Kalalin naisten osuusmeijerin uudistamissuunnitelmassa yhtenä hyvänä vaihtoehtona lainan saamiseksi on Suomen kehitysapuohjelma, joka toimii Suomen ja Tansanian kahdenkeskisen sopimuksen pohjalta. Meijeri voi saada avustusta lainan muodossa, ja suomalaiset meijeriteknologian asiantuntijat voivat osallistua meijerin uudistamistoimintaan. Tässä tapauksessa Suomen takaaman lainan sitovat säännöt edellyttävät, että Suomesta tulee toimittaa 80 prosenttia materiaaleista. Meijerin tarvitsemat lainat käytetään suomalaisten tarvikkeiden ja palvelujen ostamiseen kuten meijerikoneiston ja laitteiston hankintaan.

Yhteenveto

Kalalin naisten osuusmeijerin toiminta vakuuttaa meijerin myönteisestä ja suuresta vaikutuksesta naisten, miesten, vanhusten, nuorten ja yhteisön piirissä asuvien vammaisten ihmisten jokapäiväiseen elämään. Naiset kantavat vastuun maidon tuotannosta, meijerin johtamisesta, sivutulojen yrittäjyyden luomisesta, koululaisten ja orpolasten huolehtimisesta, nais- ja miesmaidontuottajien tulojen turvaamisesta. Nämä kaikki toimenpiteet tähtäävät yhteisön elinehtojen kehittämiseen. Tehtävien sukupuolisidonnaisuus sai aikaan vahvan keskinäisen riippuvuuden Kalalin naisten osuusmeijerin jäsenten keskuudessa. Meijerin perustaminen muodostui pohjaksi yhteistyölle ja jäsenten toimeentulolle. Tuskinpa minkäänlaista asukkaiden välistä kanssakäymistä, yhteistyötä tai liiketoimintaa oli paikallisesti olemassaakaan ennen Kalalin naisten osuusmeijerin perustamista.

Perustettaessa meijeriä oli itsestään selvää, että osuustoiminnan ajatus asetettiin etusijalle. Mikäli osuustoiminnasta tulee kansanliike Tansaniassa niin kuin muissakin kehitysmaissa, on sen oltava sopusoinnussa maan poliittisen linjan kanssa. Tästä johdetaan tuleva osuustoimintaliikkeen perustamisen aloite ja vastuu sen toiminnasta olla paikallisella hallinnolla. Osuustoimintaliikkeen on sisällyttävä paikalliseen poliittiseen järjestelmään. Useissa Afrikan maissa kuin myös Tansaniassa on yleisenä tren-

*Kalalin naisten osuusmeijerin
uudistamissuunnitelmassa
yhtenä hyvänä vaihtoehtona
lainan saamiseksi on Suomen
kehitysapuohjelma, joka
toimii Suomen ja Tansanian
kahdenkeskisen sopimuksen
pohjalta.*

dinä se, että osuuskunnat on perustettu ylhäältä alaspäin. Tilanne on toinen teollistuneissa maissa, joissa alhaalta ylöspäin rakennetut osuuskunnat toimivat menestyksekkäästi.

Kun tarkastellaan meijerin historiallista taustaa ja nykyistä hallinnollista rakennetta, voidaan todeta, että se noudattaa varsin ainutlaatuista mallia: se on perustamisestaan lähtien toiminut itsenäisesti ja noudattanut oikeita osuustoiminnan periaatteita. Tämä on auttanut meijerin toimintaa.

Kalalin naisten osuusmeijeri on keino kasvattaa naisten tuloja paikallisten markkinoiden kautta. Se on omalta osaltaan vaikuttanut osuustoiminnan vuosituhattavoitteiden toteutumiseen. Osuusmeijeri on vahvistanut naisten asemaa, ja heidän kotitaloutensa tulot ovat kasvaneet myydyn maidon ja muiden maitotuotteiden ansiosta. Tulojen kasvu on puolestaan helpottanut lasten koulumaksujen ja terveystalvelujen maksamista. Myös neuvonnan saatavuus sekä mahdollisuudet käyttää markkinainformaatiota ja muita palveluja ovat parantuneet. Naisten sosiaalinen asema on kohentunut heidän ansaitessaan osan perheen tuloista.

Kalalin naisten osuusmeijeri on keino kasvattaa naisten tuloja paikallisten markkinoiden kautta.

Tutkimuksen aikana todettiin, että kehitys tapahtuu juuri paikallisella tasolla. Vallitseville ongelmille on löydettävä paikallistasolle soveltuvat ratkaisut. Nykyisin meijerissä vallitsevia ongelmia ovat muun muassa epäasianmukaiset tilat, tuotantoteknologiset puutteet, suhteellisen alhainen liikkeenjohdon osaamisen taso ja pää-

oman puute. Kyseiset seikat vaikeuttavat laajentamis- ja kehittämistoimenpiteitä. Edellä mainittujen teknisten ja hygieenisten puutteiden korjaaminen vaatii nopeita ratkaisuja. Meijerin varat eivät nykyisellään riitä kattamaan meijerin uudistamiskustannuksia tai uuden laitteiston hankintaa.

Tutkimusraportissa mainitaan suosituksena Kalalin naisten osuusmeijerille, että meijerin uudistamiseen, raakamaidon ja maitotuotteiden prosessin parantamiseen, tuotannon kapasiteetin lisäämiseen sekä saastumisen torjuntaan tulee saada ulkoista taloudellista tukea. Meijerin johto hyväksyi meijerisuunnitelmani, joka pohjautui kokemukseeni ja meijeriteknologian alalla tekemääni työhön (Tenaw 1979).

On syytä mainita, että Suomen nykyaikaista meijeriteknologiaa voidaan toimittaa sitä tarvitseviin maihin. Tästä syystä voidaan ehdottaa suomalaista meijeriteknologian asiantuntemusta ja käytännön uudistamistyön suorittamista yhtenä vaihtoehtona Kalalin naisten osuusmeijerille. Suunnitelmien toteuttamista varten tarvitaan Suomen ja Tansanian välistä koordinoitua yhteistyötä ja neuvotteluja. Ainoastaan tällä tavoin voidaan saavuttaa kaikki ne tavoitteet, joiden puolesta Kalalin naisten osuusmeijerin henkilökunta on päättäväisesti tehnyt työtä yhteisönsä hyväksi soveltuvalla tavallaan.

Suunnitelmien toteuttamista varten tarvitaan Suomen ja Tansanian välistä koordinoitua yhteistyötä ja neuvotteluja.

Lähteet:

Cooperatives as a Tool for Poverty Reduction and Promoting Business in Tanzania (2013).

KALALI WOMEN DAIRY CO-OPERATIVE SOCIETY LTD (2013).

Mark, J. (2014): Background information about Kalali Women Co-operative Dairy.

Mohanty, M. (1995): On the Concept of Empowerment. *Economic and Political Weekly* 30 (24), 1434–1436.

Poluha, E. (1988): The Producers' Cooperative as an Option for Women – a Case Study from Ethiopia. Seminar Proceedings no. 21, Scandinavian Institute of African Studies, 139–152.

Tenaw, S. (1979): Dairy establishment feasibility study in Bahir Dar town in north-west Ethiopia. Pro gradu -tutkielma. Taloustieteen laitos, Helsingin yliopisto.

A photograph of the Aurora Borealis (Northern Lights) over a dark lake at night. The sky is a deep purple and blue, with a bright green aurora visible. The water is dark, and a small island with trees is silhouetted on the horizon.

Osuuskunnat käytännössä ja opetuksessa

Co-op Network Studies – Osuustoiminnan ja yhteisötalouden yliopistoverkosto

PEKKA HYTINKOSKI

Kauko- ja lähihistoriaa

Co-op Network Studies (CNS) eli Osuustoiminnan ja yhteisötalouden yliopistoverkosto on perustettu vuonna 2005. Verkosto jatkaa pitkää perinnettä osuustoiminnan suomalaisessa korkeakouluopetuksessa: Hannes Gebhard aloitti opetuksen Helsingin yliopistossa 1800–1900-lukujen vaihteessa. 1920- ja 1930-luvulla perinnettä jatkoi Kansalaiskorkeakoulu/ Yhteiskunnallinen korkeakoulu. Helsingin yliopistoon perustettiin osuustoimintainstituutti vuonna 1957. Osuustoiminnalliset yhteisöt antoivat 1967 lahjoituksen Helsingin yliopistolle sosiaalipolitiikan ja erityisesti osuustoimintaopin professorin virkaa varten. Vuonna 1978 osuustoiminnan tutkimussäätiön varat lahjoitettiin Helsingin yliopistolle osuustoimintaopin lehtorin virkaa varten. Helsingin yliopiston professorin virka lakkautettiin, ja uusi Osuustoimintainstituutti perustettiin 1991. Osuustoimintainstituutti liitettiin 2001 Mikkelissä sijaitsevaan Ruralia-instituuttiin eli entiseen Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskukseen (Köppä, Troberg & Hytinkoski 2008).

CNS -verkosto perustuu Tapani Köpän pitkäjännitteiselle työskentelylle suomalaisen osuustoiminnan parissa. Köppä neuvotteli 2000-luvun ensimmäisinä vuosina yhteistyöstä Mikkelin ammattikorkeakoulun ja Pieksämäellä sijaitsevan Diakonia-ammattikorkeakoulun toimipisteen kanssa osuustoimintaosaamisen vahvistamiseksi Etelä-Savossa. Tämä idea sai tukea Etelä-Savon maakuntaliitolta ja myöhemmin ESR-rahoitusta. Näin vuoden 2003 lopussa käynnistettiin kaksi toistaan tukevaa osuustoimintaprojektia: yhteisötalouden ja osuustoiminnan yliopisto-opintojen kumppanuushanke Co-op Studies ja Co-op Polytechnics, joka on hanke osuustoiminnan kehittämiseksi ammattikorkeakoulujen opetus- ja kehittämistoiminnassa. Co-op Studies -hankkeeseen Helsingin yliopisto sai partnerikseen Kuopion yliopiston. Co-op Polytechnics -hankkeessa yhteistyötä tekivät Mikkelin ammattikorkeakoulu ja Pieksämäen Diakonia-ammattikorkeakoulun toimipiste Helsingin yliopiston

täydennyskoulutuksesta saamansa osaamisen ja omien yhteistavoitteidensa pohjalta (Köppä et al. 2008).

Näissä vuosina 2003–2005 toteutetuissa osuustoimintahankkeissa oli monta mielenkiintoista tavoitetta. Ehkä tärkeimmät selvitystavoitteet olivat, voiko osuustoimintaa suunnitella ja opettaa korkeakouluissa verkostomaisesti? Ja jos voi, niin onnistuuko se luokkahuoneen ja luentosalin lisäksi myös verkossa? 90-luvun loppu ja vuosituhannen vaihde olivat tieto- ja viestintäteknologian (tv) opetuskäytön suuren nousun aikaa, ja tämä trendi vaikutti voimakkaasti myös kahteen edellä mainittuun ESR-hankkeeseen. Sekä ammattikorkeakoulujen täydennyskoulutus että yliopisto-opetuksen verkko-opetuksen suunnittelu rakentui erityisesti aikaisemman HY:n Osuustoimintainstituutin ja Pellervo-Seuran julkaisujen digitoinnille ja hyödyntämiselle. Myös muita julkaisuja, erityisesti muutamia noihin vuosiin mennessä julkaistuja osuustoimintaa käsitteleviä väitöskirjoja, hyödynnettiin sekä monitieteisten opintosuunnitelmien suunnittelussa että varsinaisten verkkokurssien rakentamisessa. Pellervo-seuran ja erityisesti sekä sen edellisen toimitusjohtajan Veikko Hämäläisen että nykyisen toimitusjohtajan Sami Karhun tuki ja verkostot ovat auttaneet CNS -verkostoa uskaltamaan ja kehittymään pian jo kymmenen vuoden ajan.

Lopulta kaikki edellä mainituissa hankkeissa mukana toimineet organisaatiot olivat sitä mieltä, että hankkeiden tavoitteet saavutettiin hyvin. Huomattiin, että sisällöllisesti ja pedagogisesti laadukas osuustoiminnan opetus – sekä yliopisto-opetuksena että täydennyskoulutuksena – toteutuu parhaiten yhteistyönä jopa osuustoiminnallisesti. Lisäksi osuustoiminnan erilaiset teemat sopivat hyvin tapausperustaiseen ja ilmiölähtöiseen opetukseen. Tällä tarkoitan opetusta, jossa opiskelijat tarkastelevat valitsemiaan erilaisia paikallisia tapauksia, haasteita ja mahdollisuuksia ”sisältölinssien” läpi kriittisesti arvioiden, keskustellen ja kehittäen.

Alun perin osuustoiminnan verkko-opetuksen valttina pidettiin sitä, että sillä pystytään ylittämään aikaan ja paikkaan liittyviä opetuksen ja oppimisen haasteita. Lisäksi uskottiin voimakkaasti digitaalisten opetusmateriaalien mahdollisuuksiin. Nämä tavoitteet saavutettiin. Vielä tärkeämmäksi verkko-opetuksen mahdollisuudeksi nousi se, että tv:t:n opetusikäytön avulla pystyttiin parhaimmillaan käymään mielenkiintoisia ja monipuolisia keskusteluja sekä opiskelijoiden kesken että yhdessä asiantuntijoiden kanssa.

Co-op Network Studies -yliopistoverkosto

Edellisessä luvussa mainitut asiat johtivat siihen, että osuustoiminnan ja yhteisötalouden yliopistoverkosto käynnistyi syksyllä 2005 neljän yliopiston yhteistyönä. Mukana olivat Helsingin yliopisto, Kuopion yliopisto, Lappeenrannan teknillinen yliopisto ja Helsingin kauppakorkeakoulu. Seuraavan kahden vuoden aikana verkosto laajentui vielä lisää.

Alun perin osuustoiminnan verkko-opetuksen valttina pidettiin sitä, että sillä pystytään ylittämään aikaan ja paikkaan liittyviä opetuksen ja oppimisen haasteita.

CNS -verkoston verkko-opetustoiminta keräsi erilaisissa tv:t:n opetusikäytön koulutuksissa ja seminaareissa paljon positiivista palautetta. Vuosina 2006–2009 CNS -verkostoa rahoitettiinkin opetus- ja kulttuuriministeriön Virtuaaliyliopisto -hankkeena. Rahoitusta saatiin myös Helsingin yli-

opistolta ja Mikkelin yliopistokeskukselta. Osa verkoston rahoitukselta on aina tullut verkostoyliopistoilta. Vuonna 2009 suurimmista suomalaisista osuuskunnista koostuva Osuustoiminnan neuvottelukunta myönsi CNS -verkostolle viiden vuoden pituisen yritysrahoituksen. Se kattoi noin puolet verkoston budjetista. Myös vuosina 2010–2014 toinen puoli rahoituksesta on tullut Helsingin yliopistolta ja verkoston yliopistoilta.

Kirjoittaessani tätä toukokuussa 2014 verkostoon kuuluu kahdeksan suomalaista yliopistoa: Aalto-yliopiston Kauppakorkeakoulu, Helsingin yliopisto, Itä-Suomen yliopisto, Jyväskylän yliopisto, Lappeenrannan teknillinen yliopisto, Oulun yliopisto, Tampereen yliopisto ja Turun yliopisto. Verkoston opetusta kehittää, tuottaa ja koordinoi Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti yhteistyössä verkoston yliopistojen kanssa.

Harri Hakala

*Co-op Studies
-hanke käynnistyy
energisesti,
Piispa-Hakala ja
Pekka Hytinkoski.*

Opintojen pesäpaikkana toimii Helsingin yliopiston Maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan taloustieteiden laitos.

Opetuksen vastuullisena johtajana toimi vuosina 2005-2010 tutkimusjohtaja, VTT Tapani Köppä. Hänen työtään on vuodesta 2011 eteenpäin jatkanut tutkimusjohtaja, OTT Hagen Henry, jonka johdolla CNS -verkosto on sekä kehittänyt suomenkielistä opetustaan että ottanut kehitysskeleita kohti kansainvälistä opetusyhteistyötä. Kansainvälinen kehitysyhteistyö sai hyvän startin Mikkelissä elokuussa 2011 järjestetyssä kansainvälisen osuustoimintaliiton globaalissa tutkimuskonferenssissa. Kolmas CNS -verkoston kehittymiseen ja laajentumiseen voimakkaasti vaikuttanut henkilö on KTT Eliisa Troberg, joka toimi Köppän sijaisena aikavälillä 1.9.2005 – 31.8.2007. Trobergin työpanos verkoston laajentumiseen oli merkittävä ja hän on toiminut myöhemmin opettaja-asiantuntijana CNS -verkkokursseilla.

Mitä CNS -yliopistoverkosto sitten tarjoaa? Se tarjoaa vapaita ja ilmaisia osuustoiminnan ja yhteisötalouden sivuainekursseja ja -kokonaisuuksia kahdeksan yliopiston opiskelijoille. Myös Helsingin avoimen yliopiston opiskelijat voivat suorittaa CNS -verkoston perusopintotason kurseja. Opetus toteutetaan verkko-opetuksena ja kurssien asiantuntijoina toimivat verkoston yliopistojen monitieteiset asiantuntijat. Verkoston opetuksella on kiinteä yhteys yhtäältä osuustoiminnan ja yhteisötalouden tutkimukseen ja toisaalta elinkeinoelämään Pellervo-Seuran ja Osuus-

toiminnan neuvottelukunnan kautta. Uusi vuosituhat on lisännyt osuustoimintaa ja osuuskuntia eri tavoin tarkastelevien gradujen ja väitöskirjojen määrää.

Asiantuntijoille, tutkijoille ja opettajille CNS -verkosto tarjoaa kanavan suunnitella, tarjota ja kehittää omiin tutkimuksiinsa ja intresseihinsä kytkeytyvää osuustoiminnan opetustaan. CNS- verkosto tarjoaa sekä perusopiskelijoille että verkoston opettaja-asiantuntijoille laajan verkoston. Näin opiskelijat tutustuvat toisiin osuustoiminnasta kiinnostuneisiin opiskelijoihin niin omassa yliopistossaan kuin seitsemässä muussa suomalaisessa yliopistossa. Samalla he voivat tutustua osuustoiminnan asiantuntijoihin eri yliopistoissa tai suomalaisissa osuuskunnissa. CNS -verkosto tarjoaa myös yliopistojen henkilökunnalle mahdollisuuden löytää potentiaalisia osuustoiminnasta kiinnostuneita perus- ja jatko-opiskelijoita. CNS -opiskelijoita on vuosien varrella rekrytoitu töihin myös yliopistoihin ja julkiselle sektorille.

Opinnoissa huomioidaan uudenlaiset osuuskunnat ja toiminta-alat, koska niiden merkitys kasvaa yhteiskunnassa esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla. Kurseilla otetaan huomioon osuustoiminnan laaja kirjo ja keskinäisyys yritysmuotona. Kurssit luovat arvoa osuustoimintayrityksille, koska niillä keskustellaan yritysten kannalta ajankohtaisista ja olennaisista kysymyksistä. Osuustoiminnan neuvottelukunta vahvistaa verkoston toimintaa myös opetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa (Co-op Network Studies 2014).

Lähi- ja kaukotulevaisuus

Mitä CNS -verkosto tarjoaa yhteiskunnalle ja yrityselämälle nyt ja tulevaisuudessa? Ensimmäiseksi se tuo omanlaistaan yrittäjyyskasvatusta yliopistoihin myös esimerkiksi humanististen ja yhteiskunnallisten alojen opiskelijoille. CNS -verkoston opetus palvelee monipuolisesti osuustoimintaan ja yhteisötalouteen liittyvien tietojen ja taitojen sekä arvojen kehittämistä. Opintokokonaisuuden suorittaja ei ainoastaan saavuta osuustoiminnan ja yhteisötalouden perustietoja vaan saa myös käyttökelpoisen näkemyksen talouselämän monipuolisuudesta (Co-op Network Studies 2014). CNS -opinnot varmistavat, että opiskelijalla on käsitys osuuskuntayrittäjyydestä yhtenä yritysmallina muiden joukossa – haasteineen ja mahdolluuksineen.

*Tapani Köppä
ja Hagen Henry
valmistautuvat
Mikkelissä
järjestettyyn
kansainväliseen
ICA2011-
tutkimus-
konferenssiin.*

Toiseksi osuustoimintaosaamiselle on kasvava kysyntä yhteiskunnassamme. Suomalaisissa yliopistoissa on tarjolla yksittäisiä myös osuuskuntayrittäjyyttä käsitteleviä kursseja, mutta näin laajojen sisältöjen ja kokonaisuuksien tarjoaminen olisi vaikeaa ilman CNS -verkostoa. Kurssimme rakentavat eri yliopistoista, tiedekunnista ja ainelaitoksista tuleville opiskelijoille siltaa heidän opintojensa ja työ/yrityselämän välille. Vähitellen nämä opiskelijat valmistuvat ja siirtyvät erilaisiin työpaikkoihin ja yrityksiin. CNS -opintojen jälkeen he tuntevat osaltaan myös osuuskuntayrittäjyyttä, mistä on hyötyä niin opettajille, veroviranomaisille, yritysneuvojille, päättäjille kuin yritysten työntekijöille ja johdollekin. Ehkä osa opiskelijoista liittyy myös myöhemmin osuuskunnan jäseneksi tai on perustamassa uutta osuuskuntaa.

CNS -opinnot ovat hyödyllisiä myös suurten osuuskuntien näkökulmasta. Uskomme että CNS- verkkokursseilla opiskelleet henkilöt ovat kiinnostavia rekrytointimahdollisuuksia suurille ja monialaisille suomalaisille osuuskunnille sekä keskinäisille yrityksille.

Verkostossa on vuosien varrella opiskellut monia osuustoimintayritysten palkkalistoilla toimivia ihmisiä joko yliopistojen perusopiskelijoina tai Helsingin avoimen yliopiston kautta perusopintoja suorittaen. Työelämässä mukana olevat opiskelijat tuovat CNS -kursseille tärkeitä yhte-

*Osuustoimintaosaamiselle
on kasvava kysyntä
yhteiskunnassamme.*

yksiä yliopistojen ja yritystoiminnan arkisten tarpeiden välille. Tämä tuo lisäarvoa myös verkkokurssien perusopiskelijoille.

Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoitusmallissa yliopistojen tulee hankkia ulkopuolista rahoitusta. CNS -verkosto vastaa näihin odotuksiin. Tämä on ollut yksi keskeinen syy siihen, miksi osuustoiminnan ja yhteisö-

Myös opetuksen laatuun tulee satsata jatkossa.

talouden yliopistoverkosto on pystynyt jatkamaan, kun monet 2000-luvun alussa perustetut verkostot ovat joutuneet lopettamaan toimintansa. Juuri verkostomaisen toiminnan, rahoitusmallin ja verkko-opetuksemme yhdistelmä on herättänyt kiinnostusta niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Eräs keskeisistä CNS -ver-

koston tulevaisuudentavoitteista on vahvistaa verkoston kansainvälisistä toimintaa tinkimättä kuitenkin suomenkielisestä perusopetuksesta. Tähän liittyy seuraavat neljä alatavoitetta: CNS -kurssien tarjoaminen myös täysin englanninkielisinä (joustavuus kurssin suorittamiskielen suhteen), englanninkielisten kurssien tehokkaampi tarjonta (erityisesti verkoston jäsenyliopistojen kansainvälisille opiskelijoille), CNS -rahoitusmallin ja -toimintatavan markkinointi koulutusvientituotteina sekä CNS -kurssien pilotointi kansainvälisten toimijoiden kanssa.

Myös opetuksen laatuun tulee satsata jatkossa. Vahvistaakseen yliopistoverkoston edellytyksiä vastata kasvavaan kysyntään entistä laadukkaammin, verkoston johtoryhmä uudisti opintokokonaisuuden vuonna 2013. Työskentelemme myös jatkossa sisällöllisen kattavuuden, ajan-kohtaisuuden ja käytännöllisyyden varmistamiseksi. Sisältöjen ohella emme saa unohtaa pedagogista kehittämistä. Toivomme että pystymme jatkossa vahvistamaan juuri pedagogiseen suunnitteluun ja verkko-opetukseen liittyviä henkilöstöresursseja. Tähän liittyvät myös uudet kehittämisajatuksemme siitä, että CNS -opetukseen saataisiin lisäyksiä uusia vaihtoehtoisia opetuskanavia/menetelmiä verkko-opetuksen rinnalle. Erityisen paljon myönteistä palautetta on saanut ajatus siitä, että yhdistäisimme jatkossa verkko-opetusta lähiopetukseen.

Keskeinen tulevaisuuden kehittämiskohteemme on myös CNS -opetuksen markkinoinnin laadullinen ja määrällinen tehostaminen sekä koordinaatioyksikön toimesta että verkostoyliopistojemme sisällä. Verkko-kurssiemme keskusteleavasta luonteesta johtuen opiskelijamäärät eivät

ole voineet nousta liian suuriksi. Pyrimme kuitenkin jatkossa siihen, että jos pedagogiseen ja verkko-opetukseen liittyviä henkilöstöresursseja pystytään lisäämään, niin pystymme saamaan mukaan mielekkäästi myös aikaisempaa suurempia opiskelijamääriä. Tavoittelemme CNS-verkostoon myös uusia yliopistoja: verkostoa pyritään laajentamaan vuoteen 2019 mennessä yhdeksän yliopiston laajuiseksi. On myös mahdollista, että jatkossa palaamme tavallaan ”juurille” lisäämällä yhteistyötä myös ammattikorkeakoulujen kanssa: Esimerkiksi opettajien täydennuskoulutuksen kautta tai tarjoamalla ammattikorkeakouluopiskelijoille osuustoiminta-opetustamme soveltuvien osien.

Co-op Network Studies -yliopistoverkostolla on takanaan jo historiaa sekä paljon näkyvää ja toistaiseksi näkymätöntäkin best practices -tietoa. Toivomme että pystymme myös tulevaisuudessa jatkamaan yhteistyötä niin Helsingin yliopiston kuin muiden CNS-verkoston yliopistojen, niiden asiantuntijoiden sekä elinkeinoelämän kanssa. Yhdessä olemme enemmän ja voimme näin osaltamme kurkottaa kohti Kansainvälisen osuustoi-
mintaliiton ”Co-operative Decade 2020” -tavoitetta, jonka visiona on luoda osuuskuntayrittäjyydestä yritysmalli, joka on globaalisti (ICA-2013, 3):

- ”The acknowledged leader in economic, social and environmental sustainability
- The model preferred by people
- The fastest growing form of enterprise.”

Lähteet:

Co-op Network Studies (2014): *Osuustoiminnan ja yhteisötalouden opinto-opas luku-
vuodelle 2014–2015*.

Köppä, Tapani, Eliisa Troberg & Pekka Hytinkoski (2008): ”Osuustoiminnan yliopisto-
opetuksen aikamatka Suomessa”. Teoksessa *Tieteestä tekoja. Yliopiston yhteiskunnalli-
sen vuorovaikutuksen tulkintoja maaseutukontekstissa* (toim. Sami Kurki & Riitta Kai-
painen), 141–159, Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, julkaisu 14.

International Co-operative Alliance (2013): *Blueprint for a Co-operative Decade*. Saa-
tavilla: <http://ica.coop/sites/default/files/media_items/ICA%20Blueprint%20-%20Final%20-%20Feb%2013%20EN.pdf>. Luettu 5.6.2014.

Osuustoiminnan merkitys Suomessa

ELIISA TROBERG

Tässä artikkelissa tarkastellaan osuustoiminnan merkitystä Suomessa. Ensiksi tuodaan esille osuustoiminnallisten yritysten asema nykypäivän suomalaisessa yhteiskunnassa. Sitten käsitellään osuustoiminnan vaikutusta suomalaisen talouselämän ja yhteiskunnan muotoutumiseen 1900-luvun alusta lähtien. Lopuksi keskustellaan osuustoiminnan uusista sovelluksista ja tulevaisuuden näkymistä.

Suomi – maailman vahvin osuustoimintamaa

Osuuskuntamuotoinen toiminta on Suomessa huomattavaa 2000-luvulla. Osuuskuntien ja keskinäisten yhtiöiden jäsenyyksiä on yli 7 miljoonaa eli lähes jokaisessa kotitaloudessa on osuuskunnan jäsen. Väestön määrään suhteutettuna Suomi on maailman osuustoiminnallisimaa maa. Osuuskunnat ovat vahvoja toimijoita elintarviketeollisuudessa, kaupan alalla, hotelli- ja ravintolatoiminnassa, pankki- ja vakuutusosalalla, polttoainekaupassa, metsäteollisuudessa sekä kotieläinjalostuksessa. Monilla suurilla osuuskunnilla on omilla sektoreillaan varsin merkittävä markkinaosuus, esimerkiksi S-ryhmän markkinaosuus oli 45,7 % vuonna 2013 (Kaupan Liitto, 5.5.2014).

Suomessa toimii tuottajaosuuskuntia, kuluttajaosuuskuntia, palveluosuuskuntia sekä monenlaisia pienosuuskuntia. Tuottajaosuustoimintaan kuuluvat mm. Metsäliitto, liha- ja einestalat, osuusmeijerit, FABA osk¹ sekä munaosuuskunnat. Liha-alan osuustoimintaa edustavat HKScan ja Atria, jotka määrittävät osuustoiminnallisiksi yrityksiä osakeyhtiömuodosta huolimatta, sillä molempien osake-enemmistön ja äänivallan muodostavat osuuskunnat. S-ryhmä ja Osuuskunta Tradeka-yhtymä ovat esimerkkejä kuluttajaosuuskunnista. S-ryhmä koostuu alueosuuskaupoista ja pienemmistä paikallisosuuskaupoista. Vanhimmat Suomen osuuskaupoista ovat jo yli 100-vuotiaita (Saarnivaa-

¹ Faba osk on koko maan kattava nautakarjanjalostukseen erikoistunut yritys. Faba tarjoaa jalostus-, keinosiemennys- ja neuvontapalveluja suomalaisille kotieläinyrityksille eläinaineksen kehittämiseen. Faba on MMM:n hyväksymä nautarotujen jalostusjärjestö Suomessa ja sen omistavat suomalaiset kotieläinyrittäjät (<http://www.faba.fi/>, 9.2.2014).

ra 2008). Myös sähkö-, puhelin- ja vesiosuuskunnat lasketaan kuuluviksi kuluttajaosuuskuntiin. Osuuspankit ja keskinäinen vakuutustoiminta edustavat palveluosuustoimintaa. Osuuskuntamuotoisia pankkiryhmiä on Suomessa kaksi, OP-Pohjola-ryhmä (OP), sekä POP Pankki-ryhmä. LähiTapiola toimii keskinäisenä vakuutusyhtiönä.

Suomessa on noin 4600 osuustoiminnallista yritystä. Näistä kaksi kolmasosa kuuluu pien- tai mikroyritysten joukkoon. Henkilöstöomisteisia osuuskuntia on yli tuhat eri toimialoilla. Esimerkkejä pienosuuskunnista ovat myös vesiosuuskunnat, joita on perustettu Suomeen viime vuosina runsaasti. Muita pienosuustoiminnan muotoja ovat erityisesti maaseudulla toimivat energiaosuuskunnat, tiedonsiirto-, hankinta- sekä markkinointiosuuskunnat (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005).

Seuraavaksi käsitellään Suomessa 1990-luvulla tapahtunutta pienosuustoiminnan elpymistä. Pienten osuuskuntien perustaminen moninaisille toimialoille on mielenkiintoinen ilmiö maailmanlaajuisestikin tarkasteltuna.

Pienosuustoiminnan uusi tuleminen

Työosuuskuntia perustettiin Suomeen 1900-luvun alkupuolella tuottaja-, kuluttaja- ja pankkiosuustoiminnan ohella. Teollistumisen myötä ne hävisivät lähes kokonaan. Työosuustoiminta alkoi voimistua uudelleen Suomessa 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Henkilöstöomisteisia osuuskuntia, joissa jäsenet ovat sekä yrityksen omistajia että työntekijöitä, oli erittäin pieni joukko ennen 1990-luvun alkua. 1990-luvun taloudellinen lama ja suurtyöttömyys toimivat sytykkeinä uusien osuuskuntien perustamisalulle. Ilmiö alkoi ruohonjuuritasolta. Työttömien yhdistysten jäsenet ryhtyivät perustamaan osuuskuntia ja työllistämään itsensä niiden kautta. Ensimmäiset uudet työosuuskunnat olivat enimmäkseen monialaisia pitäen sisällään erilaisia toimialoja kuten siivous, rakennustyöt, informaatioteknologia ja sosiaali- ja hoitoala. 1990-luvun loppupuolella alettiin perustaa enemmän yhteen toimialaan keskittyviä osuuskuntia (Troberg 2014, 2000).

Hannes ja Hedvig Gebhard tekivät häämatkansa Kööpenhaminaan 1891.

Suomalainen erityispiirre on se, että henkilöstön omistamia osuuskuntia toimii hyvinkin erilaisilla toimialoilla. Toimialoja ovat muun muassa koulutus, konsultointi, kustannus, kulttuuri, taide, media, sosiaali- ja hoiva-ala, informaatioteknologia, arkkitehtuuri, matkailu, siivous, parturi- ja kampaamoala sekä oppilaitososuuskunnat (Troberg 2014).

Oppilaitososuuskunnat ovat innovatiivinen sovellus, joka syntyi 1990-luvulla Jyväskylän ammattikorkeakoulussa. Monissa muissa ammattikorkeakoulussa sekä ammatillisissa oppilaitoksissa alettiin perustaa oppilaitososuuskuntia Jyväskylän esimerkin innoittamana. Niitä on perustettu myös joihinkin lukioihin. Oikeina yrityksinä toimivat oppilaitososuuskunnat ovat edistäneet erinomaisesti yrittäjäyyskasvatusta. Opiskelijat ovat kokeneet toimintatavan paremmaksi yrittäjyyden oppimisessa kuin perinteiset luennot. Oppilaitososuuskunnan toimintamallia on viety myös moniin muihin maihin (Troberg 2014; Troberg, Ruskovaara & Seikkula-Leino 2011).

Viime vuosina osuuskuntia ovat perustaneet monet tiimiyrittäjyydestä kiinnostuneet nuoret. Tiimiyrittäjyyttä tarvitaan monella toimialalla: esimerkiksi taiteen, median ja informaatioteknologian tuotteet ja palvelut syntyvät usean ihmisen osaamisten yhdistämisestä. Osuuskunta yritysmuotona soveltuu erinomaisesti tällaiseen tasa-arvoiseen yhteisyrittämiseen. Vuonna 2014 tuli voimaan uusi osuuskuntalaki, jonka mukaan osuuskunnan voi perustaa yksikin henkilö. Tämä uudistus saattaa lisätä osuuskuntien määrää pitkällä aikavälillä (Osuuskuntalaki 2014).

Osuustoiminta rakentamassa suomalaista yhteiskuntaa

Suomen osuustoiminnan isänä pidetään taloustieteen professori ja kansanedustaja Hannes Gebhardia (1864-1933). Gebhard, joka oli tutustunut osuustoimintaan opiskellessaan Saksassa 1890-luvulla, hankki tietoa ja muun muassa Saksan, Englannin, Ranskan ja Skandinavian maiden maataloudesta ja osuustoiminnasta ja vertaili niitä toisiinsa. Ensimmäisen kerran hän luennoi osuustoiminnasta Helsingin yliopistossa 1896 (Inkinen & Karjalainen 2012; Seppelin 2000).

Gebhard löysi osuustoiminnasta vaihtoehdon niin taloudelliselle liberalismille kuin sosialismillekin. Osuustoiminta piti sisällään kummankin suuntauksen hyvät puolet: liberalismiin yrittämisen ja oman taloudellisen aseman parantamisen, sosialismin yhteistyön ja yhteisvastuun.

Gebhardin ajatuksena oli synnyttää osuustoiminnan avulla pieniä ja keskiuuria maatiloja viljelevä hyvinvoiva talonpoikaisluokka. Tällä Suomeen pyrittiin luomaan yhtenäisyyttä ja turvaamaan yhteiskuntarauha sekä vastustamaan venäläistämisyarkimyksiä. Gebhardin tavoitteena oli luoda osuustoiminnasta myös yhteiskunnallinen liike, jonka avulla pyrittiin nostamaan koko kansan taloudellista asemaa yhteiskuntaluokasta riippumatta ja tällä tavoin kehittämään yhteiskuntaa. Gebhardin vaimo Hedvig toimi myös vahvasti osuustoiminnan parissa ja innosti erityisesti naisia ja nuoria osuustoimintaan (Mäkinen & Sysiharju 2006; Herranen 2004; Laurinkari 2004; Seppelin 2000).

Osuuskuntia alettiin perustaa Suomeen vuodesta 1901 alkaen, jolloin säädettiin osuuskuntalaki. Osuustoiminnallisin periaattein toimivia yrityksiä oli perustettu jo ennen lain voimaantuloa 1870-luvulla. Pellervo-Seura perustettiin vuonna 1899 levittämään tietoutta osuustoiminnasta ja edistämään osuustoiminnallisia käytäntöjä. 1900-luvun alussa perustettiin osuuskauppoja, osuuskassoja (osuuspankin edeltäjä), meijereitä, hankinta- ja maatalousosuuskuntia sekä työosuuskuntia mm. kivenjalostus- ja lastausaloille. 1900-luvun alkuvuosikymmeninä perustettiin keskusosuusliikkeitä tukemaan osuuskauppojen ja -pankkien kehitystä. Osuustoiminnan merkitys oli suuri jälleenrakentamisessa ja maaseudun elinvoimaisuuden kehittämisessä toisen maailmansodan jälkeen. Osuuskassat toimivat siirtoväen ja rintamalta palaavien sotilaiden asutustoiminnan rahoituslaitoksina. Pienviljelijät hankkivat osuuskuntiansa avulla käyttöönsä koneita ja laitteita. Tällä tavoin kehitettiin suomalaista maataloutta nopeasti ja tasaisesti (Troberg 2014; Köppä 2009,1979).

Osuuskuntia alettiin perustaa Suomeen vuodesta 1901 alkaen, jolloin säädettiin osuuskuntalaki.

Suomessa tapahtui voimakas rakennemuutos maatalousyhteiskunnasta teollisuusyhteiskunnaksi erityisesti 1960- ja 1970-luvuilla. Osuustoiminta joutui sopeutumaan maataloudessa tapahtuneisiin suuriin muutoksiin ja tavoittamaan uusia kohderyhmiä asutuskeskuksissa. Osuuskaupat reagoivat kuitenkin hitaasti väestörakenteen muutoksiin ja väestön siirtymiseen maaseudulta kaupunkeihin. Kaupan alan osuuskunnat alkoivat tehdä tappioita. Keskusliikkeet tukivat kannattamattomia pieniä osuuskauppoja pitkään, koska niitä ei haluttu päästää konkurssiin. Lopulta öljykriisin jälkeinen lama 1970-luvulla ja palkkakustannusten nousu pakottivat osuuskauppaliikkeet rajuihin saneerauksiin toiminnan pelasta-

miseksi. Myös palveluosuustoiminnan ja tuottajaosuustoiminnan osalta on tapahtunut monenlaista sopeutumista taloudellisten ja yhteiskunnallisten rakenteiden muutoksiin (Seppelin 2000).

Nykypäivän osuuskunnat edustavat suomalaisten käsissä olevaa pientä ja suurta liiketoimintaa. Osuuskunnan erityispiirre on, että se on käyttäjiensä omistama, hallitsema ja heitä hyödyttävä yritys. Ensisijaisena tavoitteena on etujen tuottaminen jäsenille. Osuuskunta on myös laajimminkin omistettu yritysmuoto Suomessa. Erityisesti asiakasomisteisilla kuluttaja- ja palveluosuuskunnilla on todella laaja suomalainen omistuspohja ja moninainen sidosryhmäverkosto.

Taloudellisen toiminnan ohella osuustoiminta on vahva yhteiskunnallinen liike, joka on vaikuttanut paljon suomalaisen yhteiskunnan muotoutumiseen. Sen voidaan sanoa olevan osa kansallista historiaamme, koska se on kiinnittynyt kansakunnan rakentamiseen, yhteiskunnan vahvistamiseen ja hyvinvointivaltion luomiseen. 1900-luvun vaihteessa osuuskunnat kehittivät monin tavoin suomalaista maaseutua. Teollistumisen alkuaikoina osuuskunnilla oli tärkeä tehtävä modernin elintarviketalouden luomisessa, kaupan rakenteiden kehittämisessä ja Suomen jälleenrakentamisessa sotien jälkeen. Osuustoiminta on toiminut kuluttajavalistuksen pioneerina ja uusien toimintamallien luoja esimerkiksi Valiossa ja Hankkijassa sekä tieteellisen tutkimuksen edistäjänä. Nobelin kemianpalkinto myönnettiin vuonna 1945 Valion tutkimuslaboratorion johtaja A.I. Virtaselle hänen rehunsäilytysmenetelmäeksinnöstään (Troberg 2014; Karjalainen 2002; Skurnik 2002a; Kuisma, Henttinen, Karhu & Pohls 1999).

Yhteiskuntavastuullisuus ja kestävä kehityksen edistäminen ovat sisäänrakennettuja osuustoimintaan. Se on vahvasti yhteiskuntavastuullista toimintaa, sillä se pyrkii paikallisen elinvoimaisuuden edistämiseen ja hyödyn tuottamiseen monille sidosryhmille. Erityisesti suuret osuuskunnat ovat viime vuosina panostaneet paljon yhteiskuntavastuuseen. Esimerkiksi S-ryhmä linjasi vuonna 2012 haluavansa olla kaikilla toimialoillaan vastuullisuuden edelläkävijä, jolle ei riitä lain asettama vähimmäistaso. Tämä merkitsee sitä, että vastuullisuudesta on tulossa entistä keskeisempi osa liiketoimintaa, josta haetaan kilpailuetua (Troberg 2014; Niemelä 2013).

Osuustoiminnalla on ollut rakenteellisesti tasapainottava vaikutus suomalaisen yhteiskuntaan. Tämä johtuu demokraattisesta, laaja-alaisesta omistajuudesta sekä ”ruohonjuuri” -tason organisaatioista, joissa omis-

tajuus ei ole keskittynyt vain harvojen käsiin, kuten monissa sijoittajave-toisissa yrityksissä. Ihmiset ovat oppineet osuuskunnissa talouden hoi-toa, yhteistoimintaa, demokraattista hallintoa ja yhteisiin yhteiskunnalliisiin tavoitteisiin pyrkimistä. Yhteistoiminta ja yhteisöllisyys ovat raken-taneet osaltaan kansalaisyhteiskuntaa. Suomessa tuli yleinen ja yhtäläi-nen äänioikeus ensimmäiseksi osuustoimintaan vuonna 1901 osuuskun-talain jäsen ja ääni -periaatteen myötä. Sen jälkeen se tuli valtiolliseen päätöksentekoon 1906 ja kunnallishallintoon 1917 (Troberg 2014; Aura 2012; Skurnik 2002b).

Osuustoiminnan uusia sovelluksia

Osuustoiminnalla on monia mahdollisia uusia sovellusalueita. Yksi tule-vaisuuden sovellusala voisi olla kestävien energialähteiden hyödyntämi-nen esimerkiksi tuulivoiman tuottamisessa (Virtanen 2012). Osuuskun-tia voisi käyttää paljon nykyistä enemmän vaikeasti työllistettävien hen-kilöiden työllistämiseen ja palveluiden turvaamiseen harvaan asutuilla seuduilla. Palvelujen turvaamisen ohella osuuskunnilla on oman alueen-sa elinvoimaisuutta, yhteisöllisyyttä ja tätä kautta ihmisten hyvinvointia vahvistava vaikutus. Harvaan asuttua maaseutua koskenut tutkimus on osoittanut, että osuuskunnat ovat verkostoituneet muiden pienyrittäjien kanssa ja lisänneet alueiden taloudellista aktiviteettia monin tavoin (Vi-hinen & Moilanen 2013).

Myös yhteiskunnallinen yrittäminen on alue, johon osuustoiminnal-la olisi annettavaa. Yhteiskunnalliset yritykset ovat olleet paljon esillä viime aikoina suomalaisessa ja eurooppalaisessa keskustelussa. Monis-sa Euroopan maissa kuten Italiassa, Espanjassa ja Isossa-Britanniassa on paljon osuustoiminnallisia yhteiskunnallisia yrityksiä. Suomessa niitä on vielä vähän, mutta sosiaali- ja hyvinvointialan palvelutuotannon raken-teelliset muutokset voivat johtaa osuustoiminnallisten yhteiskunnallisten yritysten perustamiseen (Troberg 2014).

Emeritusprofessori Esko Kumpusalo ja yleislääketieteen professori Mau-no Vanhala ovat tuoneet esille osuustoiminnallisen mallin mahdolliseksi ratkaisuksi terveydenhoitojärjestelmän rakenteelliseen uudistukseen. Ter-veydenhoito-osuuskunnat voisivat olla esimerkiksi lääkäreiden osuuskun-tia, kuluttajien omistamia osuuskuntia tai niiden yhdistelmiä. Yritysmal-lin soveltuvuutta toimialalle tukevat monet seikat. Osuustoiminnan arvot vastaavat hyvin sosiaali- ja hoitoalan arvoja. Toiminnan keskiössä on ih-

minen ja hänen hyvinvointinsa. Tavoitteena on mahdollisimman laadukkaiden palvelujen tuottaminen jäsenille, ei voiton tavoittelu omistajille. Osuustoiminta edistää myös paikallista kehitystä (Troberg 2014).

Mielenkiintoinen esimerkki osuustoiminnan uusista sovelluksista on Pohjois-Karjalan osuuskaupan (PKO) terveyspalvelut. Ensiksi PKO alkoi tuottaa työterveyspalveluita tytäryhtiönsä kautta oman alueen yrityksille kuten tilitoimistoille, maalausfirmoille ja lvi-alan yrityksille. Sittem asiakasomistajat kiinnostuivat näistä palveluista, ja PKO päätti ryhtyä tarjoamaan lääkäripalveluita myös asiakasomistajilleen ja muille kulluttajille vuoden 2014 aikana. Voi hyvinkin olla mahdollista, että tulevaisuudessa useat alueosuuskaupat laajentavat palvelutarjontaansa terveydenhoitosektorille (*Talous Sanomat* 15.7.2013; 23.1.2014).

Pienosuuskuntia alettiin perustaa Suomessa 1990-luvun alkupuolella suuren työttömyyden ja laman vallitessa. Uusien osuuskuntien perustaminen ei hiipunut työllisyyden parantuessa. Usean eri alan asiantuntijat löysivät osuuskunnasta joustavan ja motivoivan organisaatiomuodon itsensä työllistämiseen. Osuuskunta osoittautui moderniksi tiimiyrittäjyyden ja verkostoitumisen muodoksi monella eri toimialalla (Riikonen 2013; Troberg 2008, 2009, 2000).

Yhä useammat oppilaitokset ovat löytäneet osuustoimintamallin yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen edistämiseen. Osuuskunnat toimivat innovatiivisena oppimisympäristönä, jossa korostuu yrityksen henkilöyhteisöluonne, jota nykypäivän yrittäjyys edellyttää. Ihmisten osaamisen yhteensuuntaaminen ja onnistunut tiimityö tuottavat innovatiivisia tuote- ja palveluratkaisuja. Nuorten kasvavaa kiinnostusta osuuskuntamuotoa kohtaan osoittavat myös lisääntynyt osuustoimintaopintojen suorittaminen², masterintutkielmat sekä väitöskirjat osuustoiminnan alueelta. Kuitenkin osuustoimintaa voitaisiin sisällyttää vielä enemmän esimerkiksi liiketaloustieteen opintoihin. Osuustoimintayritysten kehittämisen näkökulmasta yliopistojen ja yritysten välisen yhteistyön lisääminen olisi tärkeää (Näsi 2009).

Suuret tuottajaosuuskunnat, kuluttajaosuuskunnat, osuuspankit sekä keskinäiset vakuutusyhtiöt ovat menestyneet hyvin. Monet näistä yrityksistä ovat markkinajohtajia omilla aloillaan. Niiden menestyksen taustal-

² Vuodesta 2005 lähtien Suomessa on toiminut 8 yliopiston Co-op Network Studies -verkosto, jossa on mahdollista suorittaa osuustoimintaa ja yhteisötaloutta koskevia verkko-opintoja. Vuoteen 2013 mennessä verkostossa on ollut yli tuhat opiskelijaa (Hytinkoski 2013).

la on tehokkaan liikkeenjohdon yhdistäminen osuustoiminnalliseen arvomaailmaan ja toimintatapaan. Voimistuva globaali kilpailu ja vaikeat taloudelliset ajat tuottavat paineita osuuskuntien johdolle. Sen on tasapainoiltava jäsenistön tarpeiden tyydyttämisen ja markkinoiden vaatimusten välillä. Erityisesti kaupan, pankin ja vakuutustoiminnan tulee panostaa paljon verkkoliiketoiminnan kehittämiseen tulevaisuutta ajatellen (Troberg 2014).

Monet osuuskunnista ovat kasvaneet kooltaan erittäin suuriksi. Tämä voi vaikeuttaa osuustoiminnan demokraattisuuden ja osallistavuuden toteuttamista jäsenistön keskuudessa. Osa jäsenistöstä voi etääntyä osuuskunnastaan. Jäsenistö ei myös aina hyväksy kaikkia johdon esittämiä päätöksiä liiketoiminnan suuntaamisesta. Osuustoiminnan luonteeseen kuuluu tietynlainen varovaisuus riskinotossa ja toiminnan suuntaaminen pitkäjänteisesti. Näistä periaatteista poikkeaminen voi johtaa haasteisiin (Troberg 2014).

Osuustoimintamallin tulevaisuus

Osuustoiminnalliseen yritysmalliin liittyy monia tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet siihen, että osuustoiminta on levinnyt ympäri maailman ja säilynyt elinvoimaisena yritystoiminnan harjoittamisen muotona jo 170 vuoden ajan. Osuuskuntia alettiin perustaa suurten yhteiskunnallisten epäkohtien vallitessa teollistuvassa Euroopassa. Viime vuosikymmeninä osuuskunnat ovat joutuneet sopeutumaan markkinatalouden voimistuvaan globaaliin kilpailuun. Osuustoiminnan identiteetti ja arvot ovat olleet ajoittain häviksyksissä. Ihmiskeskeisyyden ja talouden kovien tehokkuus- ja kilpailuvaatimusten on koettu olevan ristiriidassa toistensa kanssa. Tämä on johtanut osuustoiminnan arvopohjan häivyttämiseen (Troberg 2014).

Viime vuosina osuustoiminnan identiteetti on kuitenkin jälleen vahvistunut. Nyt painotetaan yritysten yhteiskunnallista vastuuta, kestäväää kehitystä ja ihmisten hyvinvointia. Yritysten vastuullisuutta koskevat tutkimukset (esim. Haanpää & Tuppurainen 2012) osoittavat, että erityisesti nuoret edellyttävät yrityksiltä yhä suurempaa yhteiskunnallista vastuuta. Nuorten tietoisuus ympäristöhaasteista sekä monista sosiaalisista epäkohdista on lisääntynyt. Näihin haasteisiin etsitään ratkaisuja ennakkoluulottomasti. Osuustoiminta on nuorille yksi hyvä ratkaisuvaihtoehto muiden joukossa (Troberg 2013).

Osuustoimintaan liittyy monia tekijöitä, joiden voidaan nähdä vahvistavan sen asemaa tulevaisuudessa. Seuraavaksi tarkastellaan näitä tekijöitä ja niiden esiintymistä osuuskuntien toiminnassa.

Ensinnäkin osuustoiminta on arvoperusteista liiketoimintaa, jonka ytimessä on ihmislähtöisyys, yhteistoiminta ja yhteisöllisyys. Mikäli yhteistoiminnassa onnistutaan, tuottaa se yritykselle lisäarvoa ja sosiaalista pääomaa. Esimerkiksi monien henkilöstöomisteisten osuuskuntien jäsenille osuuskunnassa toimiminen on tuottanut toimeentulon lisäksi työhyvinvointia. Samoin maaseudulla osuuskunnat ovat mahdollistaneet maanviljelijöille sivutulon sekä luoneet yhteisöllisyyttä (Rantanen 1998). Osuustoiminnan arvopohja soveltuu erittäin hyvin tietyille toimialoille kuten sosiaali- ja hoiva-ala sekä taiteen ja kulttuurin alat (Troberg 2014).

Osuuskunnan jäsenomisteisuuden ja demokraattiseen hallintorakenteeseen liittyy mahdollisuus laajojen ihmisjoukkojen osallistamiseen yrityksen hallintoon. Parhaimmillaan tämä rakenne tuottaa monipuolista osaamista, tietoja ja verkostoja yrityksen käyttöön. Jäsenien osallistuminen osuuskunnan hallintoon vahvistaa myös yhteenkuuluvuuden ja yhteisöllisyyden tunnetta. Tuomisen tutkimuksen mukaan osuustoimintamalli itsessään luo ainutlaatuista sosiaalista pääomaa. Esimerkiksi alueellisten osuuskauppojen aito osallistuminen ja kiinnostuminen alueensa hyvinvoinnin kehittämiseen on synnyttänyt luottamusta jäsenomistajien ja muiden sidosryhmien kesken. Kerryttämällä sosiaalista pääomaansa osuuskunnat voivat saavuttaa kilpailukyvyyn kannalta tärkeitä resursseja (Tuominen 2013).

Osuustoiminnallinen rakenne demokraattisine päätöksentekoineen on toisinaan haastava. Jäsenien osallistumisaktiiviteetti esimerkiksi suurissa asiakasomisteisissa osuuskunnissa on usein pieni. Jäsenet eivät tiedosta omistajuuttaan ja vaikutusmahdollisuuksiaan eivätkä ymmärrä osuustoiminnallisen omistuksen luonnetta. Myös taloudellista osaaamista omaavien jäsenien saaminen mukaan hallintoon on suuri haaste. Paikallisesti toimivat osuuskunnat voivat vahvistaa ja edesauttaa paikkakuntiansa taloudellista elinkelpoisuutta. Tämä ei kuitenkaan tapahdu automaattisesti vaan tarvitaan monien ihmisten yhteistä tahtotilaa ja toimia taloudellisen elinkelpoisuuden lisäämiseksi. Harvaan asutuilla seuduilla yritysten kannattavuus on usein heikko, koska maksavia asiakkaita ei ole tarpeeksi (Jussila 2007).

Osuustoiminnalliseen malliin on sisäänrakennettu vastuullisuus ja pitkäjänteinen johtaminen. Osuuskunnissa ei haeta nopeita lyhyen aikavälin tuottoja vaan etuja jäsenille pitkällä aikavälillä. Ne pyrkivät kerryttämään kollektiivista pääomaansa, ja tällä tavoin turvaamaan yrityksen kannattavuuden myös haastavina taloudellisina aikoina. Suuri kollektiivinen pääoma lisää osuuskuntien itsenäisyyttä, kilpailukykyä ja mahdollisuuksia osallistua oman toiminta-alueensa kehittämiseen (Tuominen 2013). Pitkäjänteisyytensä takia osuustoiminta myös vakauttaa taloutta. Monet osuustoiminnalliset pankit ovat olleet vuonna 2008 alkaneen maailmanlaajuisen rahoituskriisin vakauttajia. Ne ovat olleet vähemmän haavoittuvaisia, koska niiden ei ole tarvinnut maksimoida voittoa eikä ottaa niin suuria investointiriskejä kuin sijoittajavetoisten pankkien (Birchall 2013).

Osuuskunnat ovat sopeutuneet hyvin monenlaisiin muutoksiin olemassaolonsa aikana. Ne ovat myös selvinneet vaikeista taloudellisista ajoista. Yritysmallin hyvän sopeutumiskyvyn taustalla ovat muun muassa suuret kollektiiviset pääomat, vastuullinen, pitkäjänteinen johtaminen sekä maltillinen riskinotto. Euroopan parlamentin päätöslauselman (2013) mukaan monet osuuskunnat ovat kriisiaikoina osoittautuneet jopa kestävämmiksi kuin perinteiset yritykset niin työllisyysasteen kuin yritysten lakkauttamisen kannalta. Päätöslauselman mukaan osuuskunnilla on erinomainen kyky sopeutua muutoksiin ja ylläpitää taloudellista toimintaa sen ollessa uhattuna ja jatkaa tavoitteisiinsa pyrkimistä. Tämän osoittavat muun muassa osuustoiminnalliset pankit sekä teollisuuden ja palvelualan osuuskunnat (työntekijöiden osuuskunnat, sosiaaliset osuuskunnat ja pk-yritysten muodostamat osuuskunnat). On havaittu, että osuuskuntia on viime vuosien taloudellisista kriiseistä huolimatta perustettu uusille ja innovatiivisille aloille. Osuustoiminnallisella mallilla on myös muita yritysmaalle paremmin kyetty vastaamaan uusiin tarpeisiin ja edistämään työpaikkojen luomista.

Osuuskunnat ovat sopeutuneet hyvin monenlaisiin muutoksiin olemassaolonsa aikana.

Osuuskunta on yritysmuotona joustava. Tämä on tullut esille erityisesti pienosuustoiminnassa. Yritykseen on helppo liittyä ja tarvittaessa erota. Alkupääomavaatimusta ei ole. Tämä luo toimintaan joustavuutta perustamisvaiheessa, kun ei tiedetä tarkalleen mukaan tulevien toimijoiden määrää. Mikäli tarvitaan uutta osaamista täydentämään palvelukokonai-

suuksia, sitä saadaan nopeasti. Tällainen toimintatapa soveltuu verkostoja hyödyntäville toimialoille, kuten media, kulttuuri – ja taideala, tietotekniikka sekä koulutus- ja konsultointiala. Yritysmallin juridinen joustavuus ja pienet osuuskunnat ovat tärkeitä tekijöitä myös oppilaitos-osuuskunnissa (Troberg 2014).

Suomalaisen yrittäjyyden edistämisen näkökulmasta on tärkeää ottaa huomioon, että osuustoiminnallinen yhteisyrittäminen madaltaa yrittämisen kynnyksiä. Yrittäjillä on pienempi henkilökohtainen riski kuin yksin yrittäminen toiminimellä. Tämä johtuu osuuskunnan yrittäjän rajoitetusta vastuusta sekä riskin jakamisesta useamman yrittäjän kesken. Jäsenet hyötyvät monin tavoin yhteistoiminnasta esimerkiksi hankkimalla yhteiset toimitilat, harjoittamalla yhteistä markkinointia ja tuotekehittelyä. Myös päätöksentekoon saadaan laajaa osaamista, verkostoja ja toisten tukea. Mikäli osuuskunnassa on vähintään seitsemän jäsentä, jäsenillä säilyy tietyin edellytyksin oikeus ansiosidonnaisiin työttömyyskorvauksiin. Tämän perustana on se, että yksittäisen jäsenen omistusosuus yrityksestä on alle 15 prosenttia. Säännös koskee myös muita yritysmuotoja. Käytännössä tämä tilanne on toteutunut lähinnä osuuskunnissa (Kalmi 2002).

Lähteet:

Aura, Siru (2012): Suomi on maailman osuustoiminnallisimaa maa. *Solidaarisuus* 2/2012, 17.

Birchall, J. (2013): Resilience in a downturn: The power of financial cooperatives. *International Labour Organization*. 20.3.2013. Saatavilla: <http://www.ilo.org/empent/Publications/WCMS_207768/lang-en/index.htm>.

Euroopan parlamentin päätöslauselma 2.7.2013 osuuskuntien panoksesta kriisin voittamisessa (2012/2321(INI)). Saatavilla: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2013-0301&language=FI>>.

Haanpää, Leena & Simo Tuppurainen (2012): Nuoret yrittävät. Vastuullisuus, joustavuus ja mahdollisuudet yrittäjyydessä. *Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja* 122.

Herranen, Timo (2004): *Yhdessä eteenpäin. SOK 100 vuotta*. Helsinki, Edita Prima Oy.

Hytinkoski, Pekka (2013): Opetuksen tilastoja. Co-op Network Studies vuodesta 2005 eteenpäin. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.

Inkinen, Kari & Mauno-Markus Karjalainen (2012): *Osuustoiminnan juurilla. Aatteen sankareita vai veijareita?* Porvoo, Pellervo-Seura ry.

Jussila, Iiro (2007): Omistajuus asiakasomisteisissa osuuskunnissa. Väitöskirja. *Acta Universitatis Lappeenrantaensis* 271. Lappeenranta.

Kalmi, Panu (2002): Osuuskuntien erityispiirteistä. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 4/2002, 377–393.

Karjalainen, Mauno-Markus (2002): Mikä lopultakin on osuustoiminnan merkitys. *Osuustoiminta* 3/2002. Saatavilla: <http://www.pellervo.fi/otlehti/ot3_02/otmerkitys.htm>.

Kuisma, Markku, Annastiina Henttinen, Sami Karhu & Maritta Pohls (1999): *Kansantalous. Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899–1999*. Helsinki, Kirjayhtymä Oy.

Köppä, Tapani (1979): Viljelijäperhe, yhteisö ja yhteistoiminta. Tutkimus maatilojen välisen yhteistoiminnan kehitykseen ja omaksumiseen vaikuttavista sosiaalisista ja taloudellisista tekijöistä. Väitöskirja. *Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 1*. Helsinki.

Köppä, Tapani (2009): ”Yhteistoiminnan evoluutio ja osuustoiminta sosiaalisen innovaationa”. Teoksessa *Maaseutuaiheita. Rural Motifs. Essays in Honour of Professor Leo Granberg* (toim. Jouko Nikula), 95–112, Aleksanteri Series 5/2009.

Laurinkari, Juhani (2004): *Osuustoiminta. Utopiasta kansainvälisen yrittämisen muodoksi*. Kuopio, Suomen Graafiset Palvelut Oy.

Mäkinen, Riitta & Sysiharju, Anna-Liisa (2006): *Eteenpäin ja ylöspäin. Hedvig Gebhardin osuus ja toiminta*. Keuruu, Otavan Kirjapaino Oy.

Niemelä, Kuisma (2013): S-ryhmä sopeutuu uuteen aikaan. *PTT-katsaus 1/2013. Osuustoiminta liiketoimintana*. Pellervon taloustutkimus PTT, 10–14.

Näsi, Salme (2009): Miksi osuustoimintaa opetetaan ja tutkitaan yliopistossa – ja miksi ei? *Pellervon Pirkanmaan seminaari* 13.10.2009.

Osuuskuntalaki 1.1.2014. Pellervo-Seura ry. Vaasa 2013.

Osuustoiminnan neuvottelukunta (2005): Osuustoiminta - Vastuullista suomalaista omistajuutta. *Osuustoiminnan neuvottelukunnan julkaisu 2005*. Saatavilla: <<http://www.pellervo.fi/kirjasto/text/Osuustoiminta%20vastuullista.pdf>>.

Rantanen, Seppo (1998): Maaseudun uudet osuustoiminnan ideat. Helsingin yliopisto. *Osuustoimintainstituutin julkaisuja* 21. Mikkeli.

Riikonen, Eero (2013): *Työ ja elinvoima*. Sastamala, Vammalan Kirjapaino Oy.

Saarnivaara, Pasi (2008): Osuustoimintayritysten jäsenten/asiakkaiden suhtautuminen omistajuuteen. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto. Elintarvike ekonomia. Saatavilla: <http://www.pellervo.fi/kirjasto/text/pro_gradu_saarnivaara.pdf>.

Seppelin, Markus (2000): Osuustoiminnan jalanjäljillä. Katsaus suomalaisen osuustoimintaliikkeen historiaan. *Helsingin yliopiston osuustoimintainstituutin julkaisuja* 28. Mikkeli 2000.

Skurnik, Samuli (2002a): ”Osuustoiminnan merkitys”. Teoksessa *Osuuskunnan hallinto ja osuuskuntalaki*. (Toim. Seppo Pöyhönen), 1–15. Jyväskylä, Gummerus Kirjapaino Oy.

Skurnik, Samuli (2002b): The Role of Cooperative Entrepreneurship and Firms in Organising Economic Activities – Past, Present and Future. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja* 1/02, 103–124. Saatavilla: <http://lta.hse.fi/2002/1/lta_2002_01_d6.pdf>.

Troberg, Eliisa (2000): The Relevance of Transaction Cost and Agency Theoretical Concepts to the Management of Knowledge Intensive Co-operatives. *Turun kauppa- ja korkeakoulun julkaisuja*, Sarja A2:2000, Turku.

Troberg, Eliisa (2008): Co-operatives – Flexible Form of Self-employment in Competence-based Business. *International Journal of Co-operative Management* 14(1), 28–39.

Troberg, Eliisa (2009): “Yhteisyrityksen menestystekijöitä”. Teoksessa *Henkilöstöomisteinen yritys*. Merja Hiltunen, Jarmo Hänninen, Jaakko Ossa, Pekka Pättiniemi, Jukka Pötry, Jukka Tainio & Eliisa Troberg, 253–269. Tallinna, Tietosanoma Oy.

Troberg, Eliisa, Ruskovaara, Elena & Seikkula-Leino, Jaana (2011): The State of Co-operative

Entrepreneurship Education in Finland: an Explanatory Study. *International Journal of Co-operative Management* 5(2), 47–59.

Troberg, Eliisa (2013): “Yhteisötalouden organisaatiot yleisiin taloudellisiin tarkoituksiin liittyvien palveluiden tuottajina maaseudulla”. Teoksessa *Maaseudun palvelut valinkaulassa – markkinoiden toimivuus ja SGEI*, (toim. Hilikka Vihinen & Hanna Moilanen), 90–102. MTT-taloustutkimus Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Troberg, Eliisa (2014): Osuustoiminnan idea. *Pellervo-Seura ry*. Tulossa 2014.

Tuominen, Terhi (2013): *The accumulation of financial and social capital as a means to achieve a sustained competitive advantage for consumer co-operatives*. Väitöskirja. *Acta Universitatis Lappeenrantaensis* 548. Lappeenranta University of Technology. Yliopistopaino 2013. Saatavilla: <<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/93983/isbn9789522655103.pdf?sequence=2>>.

Vihinen, Hilikka & Moilanen, Hanna (toim.) (2013): *Maaseudun palvelut valinkaulassa – markkinoiden toimivuus ja SGEI*. MTT-taloustutkimus Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Virtanen, Ville (2012): Osuustoiminnan yhteiskunnallinen merkitys Suomessa – tarkastelu liiketaloudellisesta näkökulmasta. *Yrityksen taloustiede, laskentatoimi. Pro gradu -tutkielma*. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://www.pellervo.fi/kirjasto/text/gradu_vvirtanen2012.pdf>.

Internet lähteet:

Faba osk internetsivut. Saatavilla: <<http://www.faba.fi/>>. Luettu 9.2.2014.

Kauppa Liitto ry. 28.3.2014. Saatavilla: <http://www.kauppa.fi/ajankohtaista/uutiset/s_ryhma_ja_lidl_kasvattivat_markkinaosuuttaan_paivittaistavarakaupassa_24056>. Luettu 5.5.2014

Taloussanomien 14.7.2013. SK: Pohjois-Karjalan osuiskauppa myy terveystaloustaloutta. Saatavilla: <<http://www.taloussanomien.fi/yritykset/2013/07/14/sk-pohjois-karjalan-osuiskauppa-myy-terveystaloustaloutta/20139777/12>>. Luettu 15.7.2013.

Taloussanomien 22.1.2014. Nyt se on päätetty: S-lääkäriasema aukeaa tänä vuonna. Saatavilla: <<http://www.taloussanomien.fi/terveydenhuolto/2014/01/22/nyt-se-on-paetetty-s-laakariasema-aukeaa-tana-vuonna/20141002/12>>. Luettu 23.1.2014.

Kirjoittajat

Jukka Kola

Jukka Kola, MTT, professori, on Helsingin yliopiston rehtori. Kola on toiminut aiemmin Helsingin yliopiston vararehtorina vuosina 2010–2013, maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan dekaanina 2004–2009. Kola on lisäksi toiminut Helsingin yliopiston maatalouspolitiikan professorina vuodesta 1992 lähtien. Lukuisten luottamustoimien lisäksi Kola on toiminut Helsingin yliopiston osuustoiminnan tutkimuksen ja opetuksen neuvottelukunnan puheenjohtajana vuosina 2004 - 2014.

Erkki Tuomioja

Erkki Tuomioja, VTT, Dos., Ekon., on Suomen ulkoasiainministeri ja Suomen Sosialidemokraattisen puolueen kansanedustaja. Hän on toiminut ulkoministerinä vuosina 2000–2007 ja uudelleen vuodesta 2011 lähtien sekä kauppaja- ja teollisuusministerinä 1999–2000. Kansanedustajaksi hänet valittiin ensimmäisen kerran vuonna 1970 ja uudestaan vuonna 1991. Koulutukseltaan Tuomioja on valtiotieteiden tohtori ja ekonomi. Hän on myös poliittisen historian dosentti Helsingin yliopistossa. Hän on kirjoittanut useita ulkopoliittikkaa ja poliittista historiaa käsitteleviä teoksia. Hänen Hella Wuolijosta ja Salme Pekkalasta kirjoittamansa elämäkertateos Häivähdys punaista palkittiin Tieto-Finlandialla vuonna 2006.

Jaana Husu-Kallio

Jaana Husu-Kallio, ELT, on Helsingin yliopiston hallituksen puheenjohtaja ja Maa- ja metsätalousministeriön kansliapäällikkö. Husu-Kallio on toiminut Eviran pääjohtajana vuosina 2006–2012. Aiemmin hän on lisäksi toiminut Euroopan komission varapääjohtajana sekä maa- ja metsätalousministeriön osastopäällikkönä. Husu-Kallio on valmistunut Helsingin yliopistosta eläinlääketieteen tohtoriksi vuonna 1990 ja julkaissut tieteellisiä artikkeleita mikrobiologian alalla.

Visa Heinonen

Visa Heinonen, VTT, Dos., on Helsingin yliopiston kuluttajaekonomian professori ja talous- ja sosiaalhistorian dosentti. Hän toimi talous-

tieteen laitoksen johtajana vuosina 2010–2013. Professori Heinonen toimi lisäksi Kuluttajatutkimuskeskuksen johtokunnan jäsenenä kaudella 2000–2004 ja puheenjohtajana kaudella 2008–2012 sekä Kulutustutkimuksen seuran hallituksen jäsenenä 2001–2008 lukuisten yliopistollisten luottamustehtävien lisäksi. Heinosen tutkimukset ovat liittyneet kulu- tussyhteiskunnan vaiheisiin ja muutoksiin, suomalaisen mainonnan his- toriaan, suomalaisen taloustieteellisen ajattelun kehitykseen ja populaa- rikulttuurin kulutukseen.

Tapani Köppä

Tapani Köppä, VTT, professori, on toiminut tutkimusjohtajana Ruralia- instituutissa vuosina 2001–2011, jossa hän vastasi osuustoiminnan tut- kimus- ja opetusalan kehittämistä. Hänen tutkimusalaansa ovat olleet maaseutusosiologia ja osuustoiminta. Köppä on aikaisemmin toiminut osuustoimintaopin lehtorina ja yliassistenttina vuosina 1980–2000; Hel- singin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksen tutkimusjoh- tajana 1984–1986; Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen tutkimus- johtajana 1979–1980; Pellervo-seuran Markkinatutkimuslaitoksen talo- uspoliittisen jaoston päällikkönä 1973–1979; lisäksi hän on hoitanut Tu- run 1971–1973 ja Tampereen 1968–1971 yliopistoissa opetus- ja tutki- mustehtäviä. Hän on toiminut myös Osuustoimintainstituutin johtaja- na vuosina 1991–2000.

Petri Ollila

Petri Ollila, MMT, MSc, professori, on Helsingin yliopiston elintarvik- keiden markkinoinnin yliopistolehtori. Hänen tutkimusalueenaan ovat vaihdantainstituutiot ja markkinoiden toiminta. Hän on julkaissut tois- ta sataa tieteellistä artikkelia, joista useat käsittelevät maa- ja elintarvi- ketalouden markkinointiongelmia suomen, ruotsin, englannin ja espan- jan kielillä. Tuottajaosuuskuntia käsitteleviä artikkeleita ja kansainvälisiä tieteellisiä julkaisuja on noin 30. Hän on työskennellyt opettajana kuu- dessa eri yliopistossa kuudessa eri maassa. Lisäksi hänellä on konsultti- kokemusta noin 15 eri maasta.

Sami Karhu

Sami Karhu, FL, on toiminut osuustoimintajärjestö Pellervo-Seura ry:n toimitusjohtajana vuoden 2012 alusta. Sitä ennen hän toimi järjestön

osuustoimintajohtajana ja tiedotus- ja järjestöpäällikkönä. Karhu työskenteli 1990-luvulla tutkijana professori Markku Kuisman tutkimusryhmässä, joka kirjoitti pellervolaisen osuustoiminnan satavuotishistorian. Karhu on valmistunut Helsingin yliopistosta.

John Sumelius

John Sumelius, MMT, on Helsingin yliopiston maatalousekonomian professori, alan täsmennyksenä maatalouden liiketaloustiede. Hänen tutkimuskohteena ovat tuotantoeconomiset kysymykset, kehitysmaiden maatalouteen liittyvät kysymyksenasettelut ja kestävä maatalouden tutkimus maatilayrityksen näkökulmasta. Sumelius opettaa tuotantoekonomiaa, ekonometriaa ja maatalouskehitystä kehitysmaissa. Hän on Ruotsin kuninkaallisen maatalousakatemian jäsen vuodesta 2009 ja Suomen tiedeseuran yhteiskuntatieteellisen jaoston puheenjohtaja.

Sara Lindberg

Sara Lindberg on Maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan opiskelija, pääaineena maatalousekonomia ja yrittäjyys. Lindberg on suuntautunut maatalouden liiketaloustieteeseen. Hän valmistee Pro gradu -työtään aiheenaan: lypsykarja- ja kasvintuotantotilojen välisen tuotannollisen yhteistyön synnyttämät liiketoiminnan kannattavuuteen vaikuttavat taloudelliset hyödyt.

Shimelles Tenaw

Shimelles Tenaw, MMM, on opiskellut Mustialan oppilaitoksessa ja Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa. Nykyisin hän työskentelee projektisuunnittelijana ja toimii taloustieteen laitoksella kestävä kehityksen hankkeen parissa, joka käsittelee maataloutta, maaseutua, ruokaturvaa, köyhyyden lieventämistä ja työllisyyden kohottamista mm. osuuskuntien keinoin. Tenaw on pitkän linjan osuustoiminta-alan tutkija sekä Helsingin yliopistossa että Pellervo-Seurassa. Tenaw on lisäksi toiminut YK:n kansainvälisen osuustoimintavuoden 2012 Suomen toimikunnan sihteerinä UM:n nimittämänä sekä YK:n Focal Pointina. Hän on kirjoittanut useita artikkeleita ja tuottanut julkaisuja niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Hän on työskennellyt luennoitsijana Helsingin yliopistossa ja useissa korkea- ja ammattikouluissa.

Pekka Hytinkoski

Pekka Hytinkoski, KM, toimii Helsingin yliopiston Ruralia-instituutissa Osuustoiminnan ja yhteisötalouden yliopistoverkoston (Co-op Network Studies) verkko-opetuskoordinaattorina. Taustaltaan hän on kasvatustieteen maisteri, joka on opinnoissaan ja työtehtävissään perehtynyt erityisesti verkko-opetuksen hyödyntämiseen yliopisto-opetuksessa. Hytinkoski on toiminut asiantuntijana mukana lukuisissa sekä Etelä-Savon alueen että kansallisissa koulutusyhteistyöhankkeissa ja valmistelee Turun yliopistoon kasvatustieteen alueen väitöskirjaa opiskelijaosuuskunnista.

Eliisa Troberg

Eliisa Troberg, KTT, on toiminut useita vuosia tutkijana sekä opettajana Helsingin kauppakorkeakoulun LTT-Tutkimuksessa ja Helsingin yliopiston Ruralia-instituutissa. Ruralia-instituutissa Troberg on ollut myös rakentamassa osuustoiminnan opetusta tuottavaa valtakunnallista yliopistoverkostoa ja opettanut verkostossa vuodesta 2005 lähtien. Viime vuosina Troberg on suuntautunut osuustoiminnallisten yritysten, yhteiskunnallisten yritysten sekä yrittäjyyskasvatuksen tutkimukseen, joilta alueilta hän on julkaissut monissa suomalaisissa ja kansainvälisissä julkaisuissa. Hän on ollut Helsingin yliopiston osuustoiminnan tutkimuksen ja opetuksen neuvottelukunnan jäsen vuodesta 2004.

Osuuskunnat ja kestävä kehitys

Teos käsittelee osuustoiminnan ja kestäväen kehityksen ulottuvuuksia monista eri näkökulmista. Kestäväen kehityksen osa-alueet ovat ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys. Osuustoiminnan vaikutus kestävään kehitykseen ja ekologiseen kestävyteen välittyy taloudellisen ja sosiaalisen kestävyden kautta.

Teos sisältää puheenvuoroja osuustoiminnan merkityksestä yliopisto-opetuksen, kansalaisyhteiskunnan ja ruokaturvan kannalta. Artikkeleissa käsitellään osuustoiminnan historiaa ja vaikutusta maaseudun kehitykseen, osuuskuntien kilpailuetuja elintarvikealalla sekä mahdollisuuksia yritysmuotona ja merkitystä kehittyvien maiden kannalta Tansanian esimerkkien pohjalta.

Lopuksi tarkastellaan osuuskuntia käytännön ja opetuksen näkökulmasta. Kirjoittajajoukko edustaa asiantuntemusta ja kokemusta niin osuustoiminnan käytäntöjen kuin akateemisen tutkimuksen ja opetuksenkin kannalta. *Osuuskunnat ja kestävä kehitys* tarjoaa uusia näkökulmia osuustoimintaan ja kestävään kehitykseen. Kirja sopii kaikille osuuskunnista kiinnostuneille, ja sitä voidaan käyttää yliopisto- ja korkeakoulukurssien materiaalina.

